

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΥ ΥΦΗΓΗΤΟΥ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΠΑΡΑ ΤΗ ΠΑΝΤΕΙΩ ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**Η ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ
ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ
ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

(Σελίδες 245—300)

Η ΕΠΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΓΕΙΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Γενικά.

Εύθυσ άμα τή ενάρξει του 'Αγώνος τής 'Ανεξαρτησίας προέκυψεν, ως ήτο φυσικόν, ή ανάγκη ενιαίου φορέως ήγεσίας πρὸς κατεύθυνσιν τής 'Επαναστάσεως καί επιτυχῇ έκβασιν αὐτῆς. 'Εν ὅψει καί του κοινου πόθου πρὸς ὀργάνωσιν ἑλληνικῆς πολιτείας, ἐπὶ σκοπῷ διαδοχῆς του κράτους του μισητου τυράννου ὕφ' ἑλληνικῆς ἀρχῆς, ἀνασυνδεομένης καί τῆς διακοπείσης κρατικῆς συνεχείας, δὲν εἶναι δυσεξήγητον ὅτι θεμελιῶδες ὑπῆρξεν τὸ αἷτημα τῶν ἀγωνιστῶν πρὸς συγκρότησιν κυβερνητικῆς ἀρχῆς καί διοικητικῆς ὀργανώσεως. "Οθεν, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς 'Επαναστάσεως, ἀντεμετωπίσθη πρόβλημα κρατικῆς ὀργανώσεως. 'Ως προσφυῶς ὑπεστηρίχθη, αἱ πρῶται ἐμβρυώδεις μορφαὶ ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῶν ἐνόντων, ἐκ τῶν προτύπων δηλαδὴ καί ἐκ του ἀνθρωπίνου ὕλικου τῆς μέχρι τότε ὑφισταμένης τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως του ὑποδούλου ἑλληνικοῦ στοιχείου, ἐντεταγμένης ὡς ἐσχάτης βαθμίδος εἰς τὴν πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας¹.

"Εκτοτε, καί παρ' ὅτι ὁ 'Αγὼν διεξήγετο ὑπὸ συνθήκας φοβεράς καί αἱ ἐσωτερικαὶ πολιτικαὶ περιπλοκαὶ καθίστων προβληματικὴν τὴν συνέχισιν

* 'Ο πυρὴν τῆς παρούσης μελέτης ὑπὸ συναφῇ τίτλῳ ἀπετέλεσε τὸ ἀντικείμενον ἡμετέρας ἀνακοινώσεως, γενομένης τὴν 31ην 'Ιανουαρίου 1972 εἰς τὴν αἴθουσαν του Φ. Σ. «Παρνασσός» ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς 'Ελληνικῆς 'Εταιρείας 'Ιστορίας τῆς 'Ιατρικῆς. Γνωστῆς οὔσης τῆς ἐλλείψεως καθ' ὅλην εὐρετηρίων τῶν ἐν 'Ελλάδι ἀρχείων, φυσικῶν ἤτοι ἡ μελέτη αὕτη νὰ βασισθῇ κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ ἐκδεδομένον ἀρχεῖακὸν ὕλικόν. 'Εν τούτοις ἐγένετο ἐκτεταμένη ἔρευνα μεγάλων ἀρχεῖακῶν συλλογῶν (Γενικά 'Αρχεῖα του Κράτους, 'Ιστορικὸν 'Αρχεῖον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς, 'Ιστορικὸν 'Αρχεῖον Μουσείου Μπενάκη), ἀναγκαίως μὴ ἐξαντλητική.

1. Δ. Ζακυθινόυ, 'Η Τουρκοκρατία. Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν του 'Ελληνισμοῦ, 'Εν 'Αθήναις 1957, σελ. 36.

του, ἡ προσπάθεια συστηματικωτέρας συγκροτήσεως κράτους ὑπῆρξε συνεχής. Πλήρεις θεσμοὶ βεβαίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν σημερινῶν δὲν διεμορφώθησαν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλὰ καὶ ὁ βασικὸς σκοπὸς τῆς διοικητικῆς ὁργανώσεως κατὰ τὴν διάρκειάν της ἦτο κατ' ἀνάγκην διάφορος τοῦ σημερινοῦ, ἀποβλέπων βασικῶς εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν στρατιωτικῶν, ὁργανωτικῶν καὶ δημοσιονομικῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἀγῶνος¹. Ἐν τούτοις ἡ μέριμνα τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν πρὸς ὁργάνωσιν τῆς διοικήσεως ἐξετάθη, προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ ἀναλόγως πρὸς τὴν βαθμιαίαν αὔξησιν τῶν ἀναγκῶν, καὶ εἰς εἰδικωτέρους τομεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ τῆς ὑγείας καὶ τῆς κοινωνικῆς προνοίας.

Ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης εἶναι ἡ ὅλως συνοπτικὴ ἔκθεσις τῆς ἀσκηθείσης κυβερνητικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος (1822—1827) καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας (1827—1832) ληφθέντων διοικητικῶν μέτρων πρὸς κατασφάλειν τῆς δημοσίας ὑγείας διὰ τῆς ἰδρύσεως, εἰδικώτερον, κρατικῶν πολιτικῶν νοσοκομείων καὶ διὰ τῆς ὁργανώσεως ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας.

2. Ἡ διοίκησις τῆς ὑγειονομίας.

Διὰ τοῦ πρὸ 150 ἀκριβῶς ἐτῶν, κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1822, ψηφισθέντος Προσωρινοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πιάδαν, πλησίον τῆς Ἐπιδάουρου, τὴν ἔκτοτε κληθεῖσαν Νέαν Ἐπίδαυρον, συνεστήθησαν ὁκτὼ *μινιστέρια*, δηλαδὴ ὑπουργεῖα². Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ τὸ *Μινιστέριον τῶν Ἐσωτερικῶν*, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνετέθησαν ὅλοι οἱ τομεῖς τῆς δημοσίας διοικήσεως, πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, τῆς Δικαιοσύνης, τῶν Οἰκονομικῶν, τῶν Στρατιωτικῶν, τῶν Ναυτικῶν, τῶν Ὀρησκευμάτων καὶ τῆς Ἀστυνομίας. Οἱ τομεῖς οὗτοι ἀπετέλεσαν ἀντικείμενα ἰδίων μινιστερίων.

Τὸ *Μινιστέριον τῶν Ἐσωτερικῶν* — μετονομασθὲν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς Ἑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν³, εἶτα δὲ (1827) εἰς *Γραμματεῖαν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Ἀστυνομίας*⁴, συγχωνευθεῖσαν τῷ 1828 εἰς τὴν μονήρη *Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας*⁵, ἐπιλαμβανομένην ἀπὸ τοῦ ἐπομέ-

1. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἡ Διοικητικὴ Ὁργάνωσις κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, 1821—1827*, Ἐν Ἀθῆναις 1966, σελ. 3—4.

2. *Ἐνθ' ἀνωτ.*, σελ. 99—102.

3. *Ἐνθ' ἀνωτ.*, σελ. 141—145.

4. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἡ Διοικητικὴ Ὁργάνωσις τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, 1827—1833. Α' 1827—1828*, Ἐν Ἀθῆναις 1970, σελ. 80—88.

5. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Αἱ Κυβερνητικαὶ Ἀρχαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, 1827—1833», περ. *Ὁ Ἑρμηνεύτης*, τόμ. Δ' (Ἐν Ἀθῆναις 1966), τεύχ. 21/22, σελ. 146 καὶ ἐξῆς.

νου έτους 1829 αντικειμένων μόνον τής γενικής διοικήσεως — μετονομασθέν εκ δευτέρου, μετά την άφιξιν του Όθωνος, εις Γραμματείαν τής Έπικρατείας επί των Έσωτερικών¹ και από του 1845 εις Υπουργείον των Έσωτερικών² — διετήρησε τας εύρυτάτας άρμοδιότητος αυτού μέχρι τής κατά το 1910 άρξαμένης ιδρύσεως ειδικών ύπουργείων δι' άποσπάσεως τομέων εξ αυτού³.

Εις τας πολλές και ποικίλας άρμοδιότητας του Μινιστηρίου των Έσωτερικών περιελήφθη εξ άρχής και ή φροντίς διά την ίδρυσιν και λειτουργίαν νοσοκομείων, ως καταδεικνύεται εκ του πρώτου οργανισμού αυτού, εκδοθέντος εν Κορίνθω την 27ην Φεβρουαρίου 1822⁴. Από του 1828 ύπήχθησαν εις την άρμοδιότητα αυτού, δηλαδή τής Γραμματείας τής Έπικρατείας, και τὰ ύγειονομεία, καταργηθέντος μετά των άλλων ύπουργείων και του Υπουργείου των Ναυτικών εις το όποιον ύπήγοντο μέχρι τότε. Έν τούτοις, διά λόγους άναφερομένους εις την κοινήν αντιμετώπισιν τής εισπράξεως των τελών ήτοι των δικαιωμάτων των ύγειονομείων, των τελωνείων και των λιμεναρχείων, επί τι χρονικόν διάστημα (1828—1830) τὰ ύγειονομεία διετέλεσαν υπό την έποπτείαν τής Έπιτροπής τής Οίκονομίας⁵.

Αί περιστάσεις και αί οικονομικαί δυνατότητες του άγωνιζομένου Έθνους δέν επέτρεπον εύθως εξ άρχής την διάθεσιν πιστώσεων προς προστασίαν τής δημοσίας ύγείας διά τής ιδρύσεως κρατικού πολιτικού νοσοκομείου. Αντί τούτου πολλά κατά τόπους πρόχειρα ή πρόσκαιρα νοσηλευτικά ιδρύματα, κυρίως στρατιωτικά, συνεστήθησαν υπό τοπικών άρχων ή ιδιωτών άμέσως ή τή συνδρομή τής Διοικήσεως, παρέχοντα στοιχειώδη νοσηλείαν εις τούς

1. Διάταγμα 3/15 Άπρ. 1833, περί του σχηματισμού και τής άρμοδιότητος τής επί των Έσωτερικών Γραμματείας, «Έφημερίς τής Κυβερνήσεως», φ. 14 (13/25 Άπρ. 1833), σελ. 90—92.

2. Νόμος ύπ' αριθμ. ΛΓ' τής 3ης Ιουνίου 1846, περί διοργανισμού των ύπουργείων, «Έφημερίς τής Κυβερνήσεως», φ. 14 (7 Ιουν. 1846), σελ. 53—55.

3. Τō 1910 ιδρύθη το Υπουργείον Γεωργίας, Έμπορίου και Βιομηχανίας, τō 1914 το Υπουργείον Συγκοινωνίας, τō 1917 το Υπουργείον Επισιτισμού και το Υπουργείον Περιθάλψεως, τō 1922 το Υπουργείον Υγιεινής, Προνοίας και Περιθάλψεως κ.ο.κ. Εις το Υπουργείον των Έσωτερικών κατά την περίοδον 1822—1832, αλλά και μετά την καθίδρυσιν τής βασιλείας, ύπήγετο πάν ό,τι άφείρω εις την έσωτερικήν τής χώρας διοίκησιν, πλην των κυρίως στρατιωτικών, οικονομικών και δικαστικών ύποθέσεων. Ητο ως εκ τούτου το φέρον την εύθύνην απλέον ή του ήμίσεος τής όλης διοικήσεως τής χώρας ύπουργείον». Βλ. Γ. Ι. Άγγελοπούλου, Διοικητικόν Δίκαιον, Έν Αθήναις 1885, σελ. 168—170.

4. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ο πρώτος Οργανισμός του Υπουργείου των Έσωτερικών και τὰ άρχικά στάδια του ύπουργικού θεσμού παρ' ήμιν (1822-1832)», περ. Έπιθεώρησις τής Τοπικής Αυτόδιοικήσεως, Έν Αθήναις 1972, σελ. 1231-1257.

5. Βλ. Έγγραφον τής Γραμματείας τής Έπικρατείας προς την Έπιτροπήν τής Οίκονομίας, 2675/26 Ιουν. 1830, Γενικά Άρχεία του Κράτους (έφεξής: ΓΑΚ), Προσωπ. Ιστορ. Άρχείον Ι. Βλαχογιάννη, Κυτίον 117.

τραυματίας και τοὺς ἀσθενεῖς. Ὡς τοιαῦτα μνημονεύομεν τὰ ἐξῆς θεραπευτήρια: Πατρῶν, Μεσολογγίου, Σαλαμῖνος, Σύρου, Χίου, Ὑδρας, Ἀθηνῶν, Μεθάνων καὶ τινὰ ἄλλα δευτερεύοντα¹. Ἡ ἐν αὐτοῖς ἱατρικὴ περίθαλψις παρείχετο ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων ἱατρῶν².

3. Αἱ ἐπιδημίαι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ λόγῳ τῶν πολεμικῶν περιστάσεων συρροὴ καὶ διαρκὴς κίνησις εἰς τὰς ὠχυρωμένας πόλεις μεγάλου, ἀκόμῃ καὶ διὰ τὴν σημερινὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, ἀριθμοῦ προσφύγων, ἐδημιούργησε σοβαρώτατα προβλήματα δημοσίας ὑγείας, ἰδίᾳ ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως καθαριότητος³. Συνεχῆς διακίνησις προσφύγων καὶ στρατευμάτων μετὰ τῶν ζώων αὐτῶν, παντελὴς σχεδὸν ἀπουσία ἀποχευτικῶν δικτύων, στενότης ὁδῶν, διακοπτομένων ὑπὸ ἐρειπίων καὶ σωρῶν ἀπορριμμάτων, κατεστραμμένα ὑδραγωγεῖα, ἔλλειψις τροφῶν, ἔλλειψις χώρων ὑγιεινῆς, προκαταλήψεις καὶ ἀμάθεια, ἀδιαφορία καὶ ἄγνοια τῶν κινδύνων, συνέθετον ἐφιαλτικὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν καθίστα ἐτι μᾶλλον τραγικὴν ἡ ἔλλειψις ἱατρῶν καὶ φαρμάκων.

Τὰ δυσεπίλυτα προβλήματα ἐπετάθησαν λόγῳ τῶν ἐπιδημιῶν, αἵτινες ἄλλωστε καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας ἑκατονταετίας ἐμάστιζον τὴν χώραν μας. Πρώτῃ αὐτῶν μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπῆρξεν ἡ ἐπιδημία τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου εἰς τὴν Τριπολιτσάν, ἐκδηλωθεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, παραλλήλως πρὸς δυσεντερίαν⁴, καὶ ἐπεκταθεῖσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς. Αἰτία ἦτο ἡ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον συρρεύσει περισσότεροι τῶν 35.000 ἀνθρώπων⁵, ἐπικρατήσασα κατάστασις καὶ ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν παραμονὴ ἀτάφων χιλιάδων πτωμάτων φονευθέντων Τούρκων, ἡ σῆψις τῶν ὁποίων ἐπέφερεν ἐπίτασιν τῆς νόσου⁶. Εἰς ταῦτα προσετέθη ἡ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον παντελὴς ἔλλειψις φροντίδος

1. Βλ. συνοπτικῶς ἐν Ἰ. Παπαγεωργίου, *Ἡ ἱατροφαρμακευτικὴ περίθαλψις τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821*, Ἐν Ἡρακλείῳ (1968), σελ. 15—18.

2. Συνοπτικῶς ἐν Ἰ. Παπαγεωργίου, *Ἐνθ' ἄνωγ.*, σελ. 19 καὶ ἐξῆς, ἔνθα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία: Γ. Πουρναροπούλου, «Ἡ ἱατρικὴ τοῦ Ἀγῶνος», περ. *Παρθενός*, τόμ. ΙΓ' (Ἐν Ἀθήναις 1971), τευχ. 2, σελ. 289—317· Ν. Βλάχου, «Τὸ 21 καὶ οἱ γιатροί», ἐν ἐφ. «Ἡ Ἡμέρα τῶν Πατρῶν», φ. 8140 (23 Ἰουλ. 1971) — φ. 8147 (31 Ἰουλ. 1971). Βλ. καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Π. Δουκάκη ὡς ἀπιστάτου τῶν λαβωμένων τοῦ Γένους, *Καλαμάτα* 31 Μαρτ. 1821, περ. *Ἰθώμη*, ἐν *Καλαμάτα* 1973, σελ. 3.

3. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὀθωνος», περ. *Μνημοσύνη*, τόμ. Γ' (1970—1971), Ἐν Ἀθήναις 1971, σελ. 300.

4. Καν. Δελγιάννη, *Ἀπομνημονεύματα*, Ἐν Ἀθήναις 1957, τόμ. Α', σελ. 264.

5. Φωτίου Χρυσανθοπούλου (Φωτάκου), *Ἀπομνημονεύματα*, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1955, σελ. 153.

6. Μιχαήλ Οἰκονόμου, *Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας ἡ ὁ Ἱερός τῶν Ἑλλήνων Ἀγών*, Ἐν Ἀθήναις 1873, σελ. 218.

πρὸς κάθαρσιν τῆς πόλεως. Τὴν φροντίδα ταύτην, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ταφὴν τῶν πτωμάτων, ἀνέλαβε τελικῶς ὁ ὑπὸ τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου διορισθεὶς φρούραρχος τῆς Τριπολιτισᾶς Πᾶνος Θ. Κολοκοτρώνης¹.

Τὸν τύφον, ὁ ὁποῖος προεκάλεσεν ἀτυχῶς τὸν θάνατον περισσοτέρων τῶν 3.000 ἀτόμων², ἠκολούθησαν ἐκτὸς τῶν ἐπανεμφανίσεων αὐτοῦ καὶ ἄλλαι ἐπιδημῖαι ἢ λοιμικαὶ νόσοι, ὡς ἐλέγοντο, προκαλούμεναι εἴτε ἐκ τῶν μνημονευθέντων ἤδη αἰτίων εἰς πολιορκουμένας ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ Τούρκων πόλεις εἴτε διὰ μεταδόσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, μαστιζομένων σχεδὸν μονίμως ὑπὸ μολυσματικῶν ἀσθενειῶν³.

Ἡ πανώλης, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην νόσον, ἀλλὰ καὶ ὁ τύφος, ἡ χολέρα, ἡ εὐλογία, ἡ ἐλονοσία, ἐνσκήπτουσαι συγχρόνως ἢ διαδοχικῶς, ἐθανάτωσαν πολὺ περισσοτέρους τῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πεσόντων μαχητῶν. Εἰδικιώτερον ὁ τύφος προσέβαλε τὸ Ναύπλιον, κλειστὸν τότε φρούριον, λόγῳ τῆς πείνης, τῆς βρώσεως ἀκαθάρτων τροφῶν, τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἀνθρωπίνων ὀργανισμῶν καὶ γενικῶς τῆς ἐλλείψεως καθαριότητος, μὲ ἐξόχως τραγικὰς συνεπειάς καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν πόλιν νικητὰς Ἑλλήνας, πρὸς τοὺς ὁποίους, ὡς ἦτο φυσικόν, μετεδόθη ἀμέσως⁴.

Ἐνδημῶν ἕκτοτε ὁ τύφος ἐπετάθη τῷ 1824, παραλλήλως πρὸς τὴν ἐλονοσίαν καὶ τὴν πανώλη⁵, λόγῳ δὲ τῆς μεγίστης συρροῆς προσφύγων, ἀλλὰ καὶ τῆς συνεχοῦς διακινήσεως τοῦ πληθυσμοῦ (τὸ Ναύπλιον ἦτο τότε ἔδρα τῆς Διοικήσεως), προσέβαλε σχεδὸν ὅλους τοὺς κατοίκους καὶ παρέλυσε τὴν λειτουργίαν καὶ αὐτῆς τῆς Βουλῆς⁶.

1. Δ. Κοκκίνου, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις*, τόμ. Γ', Ἐν Ἀθήναις 1957, σελ. 333 — 334.

2. Κανέλλου Δεληγιάννη, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 278.

3. Ὁ F. C. H. L. Pouqueville (*Histoire de la Régénération de la Grèce*, τόμ. Δ', Ἐν Παρισίοις 1824, σελ. 65), ἱατρὸς ὁ ἴδιος, ἀναφερόμενος εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως, γράφει ὅτι ἡ πανώλης ἀείποτε μετὰ τῶν τουρκικῶν ὅπλων συνεβάδιζεν. Ἡ πανώλης ἔλαβε πράγματι τεραστίας διαστάσεις ἐν Κρήτῃ τῷ 1821, μεταδοθεῖσα ἐκ τῶν πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ὀθωμανικῆς φρουρᾶς τῆς νήσου ἀποσταλέντων ἐκεῖ αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων καὶ ναυτικοῦ καὶ ἐνδημοῦσα ἕκτοτε. Βλ. καὶ Π. Κρίαρη, *Ἱστορία τῆς Κρήτης*, Ἐν Ἀθήναις 1931, τόμ. Β', σελ. 231-246, 373, 427-429. Πρβλ. καὶ Ἐγκύκλιον τῆς Ἀστυνομίας Ὑδρας πρὸς τὰ γειτονικά ὑγειονομεῖα, 2 Αὐγ. 1826, ἐφ. «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου. Ἐφημερίς τῆς Νήσου Ὑδρας», φ. 232 (6 Αὐγ. 1826), σελ. 4.

4. Μ. Λαμπρινίδου, *Ἡ Ναυπλία*, Ἐν Ἀθήναις 1950², σελ. 245. Βλ. καὶ Ἐπιστολὴν Γ. Κουντουριώτου κ. ἄ. πρὸς τοὺς Προκρίτους τῆς νήσου Ὑδρας, Ναύπλιον 22 Φεβρ. 1823, *Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας, 1778—1832*, δημοσιευόμενον ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ, (ἐφεξῆς: *Ἀρχ. Ὑδρας*), τόμ. Θ' (1823), Ἐν Πειραιεὶ 1927, σελ. 68, καθ' ἣν ἐπιστολὴν ἀνεφάνη ἡ νόσος εἰς τὴν πόλιν μὲ θανατηφόρα κρούσματα.

5. Ἡ καταθλίβουσα τὴν Ἑρμιόνην πανώλης μετεδόθη καὶ εἰς γειτονικά χωρία. Βλ. ἐφ. «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου. Ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς Νήσου Ὑδρας», φ. 5 (24 Μαρτ. 1824), σελ. 4. Ἐπίσης *Αὐτόθι*, φ. 7 (31 Μαρτ. 1824), σελ. 4.

6. Μ. Λαμπρινίδου, *Ἡ Ναυπλία*, σελ. 253.

Μεταξύ άλλων πολλῶν ἀπεβίωσεν ἐκ τῆς ἀσθενείας ταύτης ἐν Ναυπλίῳ, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς περιθάλψεως, τὴν 22αν Νοεμβρίου 1824 καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἐκ τῶν διοργανωτῶν τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, πρῶτος Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας καὶ Μινίστρος τῶν Ἐξωτερικῶν¹. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχε καὶ ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος Παναγιώτης Μπότσαρης², μετὰ διετίαν δὲ καὶ ὁ Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ἀποθανὼν ἐν Ναυπλίῳ τὴν 10ην Μαΐου 1826, ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου³, καθὼς καὶ ὁ Ἀναγνώστης (Δημήτριος) Σπηλιωτάκης, πρῶην μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἀποθανὼν τὴν 6ην Ἰουνίου 1826⁴.

Ἡ ζοφερά αὕτη κατὰστασις προσέδωκε τῷ 1823 ἐπείγοντα χαρακτῆρα εἰς τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀγῶνος ἀναγκαῖα δύο μέτρα, τὴν ἱδρυσιν κρατικῶν νοσοκομείων, πρωτίστως εἰς τὴν ἑδρὰν τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν συγκρότησιν ὑγειονομείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΚΡΑΤΙΚΑ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΑ

1. Ἡ ἱδρυσις κρατικοῦ νοσοκομείου.

Τὸ πρῶτον κρατικὸν πολιτικὸν νοσοκομεῖον ἐλειτούργησεν εἰς τὸ Ναύπλιον ὀλίγον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1823 καὶ ἐπὶ ὀκτάμηνον μετὰ ταῦτα, «εἰς μίαν ἐποχὴν πολὺ ἐναντίαν διὰ τοιοῦτους ἐθνωφελεῖς σκοπούς», πρὸς περίθαλψιν τῶν τραυματιῶν καὶ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀσθενῶν ἐκ τῆς ἐπιδημίας τοῦ τύφου. Θαυμασμὸν προκαλεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἐν μέσῳ πολεμικῷ ἀγῶνι καὶ ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς ἐγένετο σκέψις ὀργανώσεως πολιτικοῦ νοσοκομείου, ἔστω ὑποτυπώδους, καὶ ὅτι αὕτη ὑλοποιήθη. Εἰδήσεις περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ νοσοκομείου τούτου ἔχομεν ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ Ἐπαρχοῦ Ναυπλίου Χρήστου Βλάσση πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, χρονολογουμένης ἀπὸ τῆς 30ῆς Ὀκτωβρίου 1823⁵. Ἐν αὐτῇ ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἐπίτροπος τοῦ νοσοκομείου διέταξε τὴν διακοπὴν τῆς λειτουργίας του κατὰ τὴν ὥς ἄνω ἡμερομηνίαν λόγῳ τῶν ἀπὸ

1. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἡ Διοικητικὴ Ὀργάνωσις κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν*, σελ. 105—106, 228.

2. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 226. Ἀπεβίωσε τὴν 29ην Ὀκτωβρίου 1824.

3. Ἀν. Γούδα, *Βίοι Παράλληλοι*, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1869, σελ. 91.

4. Γ. Δ. Δημακοπούλου, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 226.

5. Ἀναφορὰ Ἐπαρχοῦ Ναυπλίου πρὸς Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, 172/30 Ὀκτ. 1823, ἐν Ἀγγ. Ἀθ. Κλεισιούνη, *Ἀτὰ νοσοκομεῖα τοῦ Ναυπλίου*, περ. *Χρονικά τοῦ Μοριᾶ*, τόμ. Α' (Ἐν Ἀθήναις 1952), σελ. 87. Βλ. καὶ Προβούλεμα Βουλευτικοῦ 29/10 Μαΐου 1823, *Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγενεσίας*, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1862, σελ. 441.

μακροῦ ἀνεξουφλήτων μισθῶν τοῦ προσωπικοῦ. Ὁ Ἐπαρχος Ναυπλίου ἀνέφερεν ὅτι λόγῳ τῆς διακοπῆς τῆς λειτουργίας τοῦ νοσοκομείου οἱ ἀσθενεῖς «θέλουν ἀποθνήσκει εἰς τὸ ἐξῆς ἀπερίσκεπτοι, ὅπου ὁ καθ' εἰς εὑρεθῇ».

Εἰς τὸ ἐν λόγῳ νοσοκομεῖον ὑπηρέτησεν ὁ ἐκ Βυρτεμβέργης φιλέλληνας ἱατρός Φρειδερίκος Bojons¹, περιθάλψας διαρκούντος τοῦ 1823, κατὰ σφ-ζομένην δῆλωσίν του, περὶ τοὺς τετρακοσίους ἀσθενεῖς².

Ἐνα μῆνα περίπου μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς λειτουργίας τοῦ ἰδρύματος, δηλαδὴ τὴν 25ην Νοεμβρίου 1823, ἐζητήθη ἐκ μέρους τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως Νικηταρᾶ νὰ παραχωρηθῇ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἑσωτερικῶν «ἓνα ὀσπῆτιον μέγαλον κατὰ τὰ Πέντε Ἀδέλφια, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ νοσοκομείου»³. Δὲν διασφεῖται ποῖον ἦτο τὸ «ὀσπῆτιον» καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ οἰκήματος τὸ ὁποῖον ἀργότερον ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς πολιτικὸν νοσοκομεῖον. Δὲν ἔχομεν στοιχεῖα, πρὸς τὸ παρόν, περὶ τοῦ ἐὰν ἐδόθη συνέχεια εἰς τὴν πρότασιν ταύτην.

Ὁ Bojons ἐν τῷ μεταξύ ἀνεχώρησε διὰ Μεσολόγγιον τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1824, ἐπέστρεψε δὲ μετὰ ἓνα καὶ ἥμισυν μῆνα εἰς τὸ Ναύπλιον, κομίσας φάρμακα μεθ' ἑνὸς τυπογραφικοῦ καὶ ἑνὸς λιθογραφικοῦ πιεστηρίου, σταλέντα ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ συνταγματάρχου Leicester Stanhope⁴. Ὁ Bojons φαίνεται ὅτι ἐν Μεσολογγίῳ εἶχε συζητήσει μετὰ τοῦ Stanhope τὴν ἰδέαν τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν Ναυπλίῳ νοσοκομείου ἐν γνώσει τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Τὴν ἰδέαν ταύτην ὁ Stanhope ἐνεθάρρυνεν, ὅτε δὲ ὁ Bojons ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ναύπλιον ἐνίσχυσεν αὐτὸν μὲ φορτίον φαρμάκων, ὑποσχεθεὶς καὶ ἕτερον ἐφ' ὅσον ἐπραγματοποιεῖτο ἡ περὶ νοσοκομείου σχέσις⁵.

Τῷ ὄντι ὁ Bojons μόλις ἐπέτρεψαν αἱ περιστάσεις ἐπεδίωξε τὴν ἐπανίδρυσιν τοῦ νοσοκομείου. Οὕτω, λήξαντος τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν εἰσοδὸν εἰς τὴν πόλιν τοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου Ἐκτελεστικοῦ Σώματος, ὁ Bojons ὑπέβαλε τῇ 20ῃ Ἰουλίου 1824 εἰς τὴν νέαν Διοίκησιν πρότασιν περὶ συστάσεως ἐν Ναυπλίῳ

1. Εἰς τὸν Bojons ὀφείλεται πιθανῶς ἡ ἐξῆς συγγραφὴ: (Bojons, C. F. ?), «Auszug aus dem Schreiben eines deutschen Arztes, aus Athen vom 30. Sept. 1822», *Taschenbuch für Freunde der Geschichte des Griechischen Volkes*, Ἐν Χαϊδελεβέργῃ 1824.

2. Βλ. Ἀναφορὰν ἱατροῦ Φρειδερίκου Bojons πρὸς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν, Ναύπλιον 20 Ἰουλ. 1824, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ἐκτελ. Φ. 5.

3. Ἡ λ. Παπαθανασοπούλου, «Ὁ Νικηταρᾶς ἐνδιαφέρεται γιὰ θέατρον», περ. *Ἱστορία Εἰκονογραφημένη*, τεύχ. 25 (Ἐν Ἀθήναις 1970), σελ. 149.

4. Βλ. Ἐπιστολὴν L. Stanhope πρὸς G. Bowring, Ἀθήναι 11 Μαρτ. 1824 (ν. ἡμ.), ἐν L. Stanhope, *Greece in 1823 and 1824; Being a series of letters and other documents on the Greek Revolution written during a visit to that country*, Ἐν Λονδίνῳ 1824, σελ. 135.

5. Βλ. ἀνωτ. σημ. 4. Πρβλ. Ἐπιστολὴν L. Stanhope πρὸς Δρα Bojons, Ἀθήναι 25 Φεβρ./8 Μαρτ. 1824, *Αὐτόθι*, σελ. 131—133.

έθνικοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου, προφανῶς πρὸς περίθαλψιν τῶν τραυματιῶν, εἰς τὸ ὁποῖον μάλιστα προσεφέρθη νὰ ὑπηρετήσῃ¹.

Τὸ Βουλευτικὸν κατόπιν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ Bojons, ὡς καὶ ἀναλόγου προτάσεως τοῦ Νικολάου Γερακάρη, ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον, συνεζήτησε τὸ θέμα καὶ κατέληξε νὰ εἰσηγηθῇ εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν τὴν ἐπείγουσαν ἵδρυσιν νοσοκομείου². Τὸ Ἐκτελεστικὸν ὅχι μόνον ἀπεδέχθη τὴν εἰσήγησιν ταύτην, ἀλλ' ἐνέκρινε καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ Bojons ὡς ἱατροῦ τοῦ νοσηλευτικοῦ τοῦτου καταστήματος³.

Ἡ ἐπανάδρυσις συνετελέσθη ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824, ἐνῶ ἡ ἐπιδημία τοῦ ἐξανθηματικοῦ τύφου ἐτέλει ἐν ἐξάρσει καὶ ἤτο ἀπαραίτητον νὰ εἰσαχθοῦν εἰς θεραπευτήριόν τι οἱ ἐν ταῖς ὁδοῖς κατάκοιτοι ἀσθενεῖς.

Ὡς ἐπιστάται τοῦ μόλις ἀνασυσταθέντος νοσοκομείου διωρίσθησαν τὴν 4ην Αὐγούστου 1824 ὁ Κεφαλλὴν ἐπιστήμων ἱατρὸς Νικόλαος Γερακάρης, ὁ Νικόλαος Καλλέργης καὶ ὁ μηχανικὸς Θεόδωρος Βαλλιᾶνος. Εἰς τοὺς τρεῖς τούτους ἀνδρας ἀνετέθη «νὰ διευθύνουν αὐτὸ εἰς τὸ τακτικώτερον καὶ μὲ ἐπιμέλειαν νὰ φροντίζουν ὅσα συντείνουν πρὸς σύστασιν καὶ διαμονὴν τοῦ αὐτοῦ»⁴.

Ὁ Bojons ἀπεβίωσε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1824 ἐν Ναυπλίῳ, πιθανῶς ἐκ τῆς ἐπιδημίας τοῦ τύφου⁵. Δὲν ἔχομεν πληροφορίας περὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Βραδύτερον (3 Μαρτίου 1825) διωρίσθη ἱατρὸς τοῦ νοσοκομείου ὁ Ἑρρίκος Τράιμπερ⁶ καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἱδρύματος ὁ Πέτρος Περό-

1. Βλ. σελ. 253, σημ. 2.

2. Προβούλευμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1607 (ῥθόν : 1067) / 24 Ἰουλ. 1824, ἐν Ἐ.μ.μ. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, «Τὸ πρῶτον νοσοκομεῖον τῆς Ἐπαναστάσεως (1824) καὶ ἡ ἐν Ναυπλίῳ «Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρεία», *Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιά*, τόμ. Ε' (Ἐν Ἀθήναις 1961), σελ. 85-91, εἰδικώτερον σελ. 85-87. Τὸ ἐν λόγῳ προβούλευμα ἐδημοσιεύθη μεταγενεστέρως εἰς τὰ *Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Βασιλείας*, τόμ. Γ' (ὑπ' ἀριθμ. 6 τῆς ὅλης σειρᾶς), Ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 212. Πρβλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 24 Ἰουλ. 1824, *Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Βασιλείας*, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1862, σελ. 363—364.

3. Βλ. καὶ μνηεῖον τοῦ Προβουλευμάτος Ἐκτελεστικοῦ πρὸς τὸ Βουλευτικόν, 3193 / .. Ἰουλ. 1824, δι' οὗ ἐγνωστοποιεῖτο ὅτι ἐλήφθησαν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα περὶ συστάσεως νοσοκομείου, καθαρισμοῦ τῶν ἀγυῶν καὶ προνοίας ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν οἰκογενειῶν, εἰς Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 28 Ἰουλ. 1824, *Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας*, τόμ. Β', σελ. 370.

4. Διάταγμα 3475 / 4 Αὐγ. 1824, ΓΑΚ, Ἐκτελ. Φ. 16. Βλ. καὶ Ἐγγραφα Ἰπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς τοὺς νέους διευθυντὰς περὶ ἀνακοινώσεως τοῦ διορισμοῦ των, 3631, 3632, 3633 / 6 Αὐγ. 1824, ΓΑΚ, Ἰπ. Ἐσωτ. Φ. 38.

5. Ἐρρ. Τράιμπερ, *Ἀναμνήσεις ἀπ' τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, Ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 130.

6. Διάταγμα 4098 / 3 Μαρτ. 1825, Ἐρρ. Τράιμπερ, *Ἐνθ' ἀνωτ.* (προσηρημένη φωτογραφία τοῦ ἐγγράφου ἐκτὸς σελιδαριθμήσεως).

γλου¹. Ὁ Τράιμπερ εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του ἀναφέρει ἱδρυσιν νοσοκομείου κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1825, ἐνῷ οὗτος εὕρισκετο εἰς τὸ Ναύπλιον. Πιθανὸν εἶναι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Bojons τὸ νοσοκομεῖον νὰ διέκοψε τὴν λειτουργίαν του καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Φεβρουαρίου νὰ ἐπαναλειτούργησεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ γνωστὸς ἀγωνιστὴς καὶ ἱατρὸς Παναγ. Γ. Ρόδιος, συνταγματάρχης τότε καὶ διοικητὴς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὑπέβαλε σχέδιον συστάσεως «κοινοῦ» νοσοκομείου. Τὸ σχέδιον τοῦτο διεβιβάσθη τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1825² ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πρὸς τὸ Βουλευτικόν, τὸ ὁποῖον συνεζήτησεν ἀμέσως τὴν ἐν λόγῳ πρότασιν καὶ ἐνέκρινε αὐτήν³. Δυστυχῶς δὲν εὗρομεν τὴν πρότασιν τοῦ Ροδίου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὡς φαίνεται ἀναδιωργανώθη τὸ νοσοκομεῖον.

Λήγοντος τοῦ Ἰουνίου 1825 ὁ διευθυντὴς τοῦ νοσοκομείου Τράιμπερ, ὅστις ὑπηρετεῖ καὶ εἰς τὸ Τακτικὸν Σῶμα, ἐζήτησε νὰ διορισθῇ εἰς αὐτὸ καὶ ἕτερος ἱατρὸς ὡς βοηθός του. Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν προέτεινε τότε τὸν φιλέλληνα Λορέντζον Βλακιέρον, «νέον μὲ τὰς ἀναγκαίας χειρουργικὰς γνώσεις καὶ μὲ ἥθη χρηστά»⁴, τὸ Ἐκτελεστικὸν ὅμως διώρισε τὸν γνωστὸν Ἡπειρώτην, ἱατρὸν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τοῦ Βύρωνος, Λουκᾶν Βάγιαν, ἀδελφὸν τοῦ περιβοήτου Θανάση Βάγια⁵. Ἀφ' ἧς ὁ Βάγιας διαώρισθη εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ὁ Τράιμπερ περιωρίσθη εἰς τὰ ἐν τῷ Τακτικῷ Σώματι καθήκοντα αὐτοῦ⁶. Ὁ νέος ἱατρὸς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεπίστωσεν ὅτι ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ ἀντεπεξέλθῃ μόνος εἰς τὴν νοσηλείαν ὑπερτεσσαράκοντα ἀσθενῶν καὶ ἐζήτησε τὴν πρόσληψιν δύο «ὑποχειρουργῶν» καὶ ἐνὸς φαρμακοποιοῦ⁷. Εἰς τὴν πρότασίν του εὗρε σύμφωνον τὸ Ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον εἰσηγγήθη τὴν πρόσληψιν τῶν ἱατρῶν Λορέντζου Βλακιέρου, διὰ τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἐντόνως ἐνδιεφερέτο, καὶ Μάρκου Ντούρη, ὡς φαρμακοποιοῦ δὲ τοῦ Σπυρίδωνος Γεωργίου⁸.

1. Ἀναφορὰ Πέτρου Περόγλου πρὸς Ἐκτελεστικόν, 21 Μαρτ. 1825, ΓΑΚ, Ἐκτελ. Φ. 75.

2. Προβούλευμα Ἐκτελεστικοῦ πρὸς Βουλευτικόν, 3810/28 Φεβρ. 1825, ΓΑΚ, Ἐκτελ. Φ. 64.

3. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 28 Φεβρ. 1825, Ἀρχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τόμ. Δ', Ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 146. Πρβλ. Προβούλευμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 440/28 Φεβρ. 1825, Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς (ἐφεξῆς: Β Β), Κῶδ. 236.

4. Ἀναφορὰ Ὑπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1941/26 Ἰουν. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 69.

5. Διάταγμα 9212/29 Ἰουν. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 69.

6. Ἐγγραφον Ἐκτελεστικοῦ πρὸς Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, 9213/29 Ἰουν. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 69. Πρβλ. καὶ Ἐγγραφον Ὑπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς Λουκᾶν Βάγιαν περὶ ἀνακοινώσεως τοῦ διορισμοῦ του, 1962/1 Ἰουλ. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 70.

7. Ἀναφορὰ Λ. Βάγια πρὸς Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, 2 Ἰουλ. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 70.

8. Ἀναφορὰ Ὑπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1970/3 Ἰουλ. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 70.

Ἀρωγὸν τοῦ κρατικοῦ νοσοκομείου πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς πόλεως καὶ εἰδικώτερον πρὸς περίθαλψιν τῶν πτωχῶν, ἤτοι τῶν ἀπόρων, τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν, ἤλθε τὸ συσταθὲν ὑπὸ τῆς *Φιλανθρωπικῆς Ἑταιρείας* τοῦ *Ναυπλίου* πρόσκαιρον θεραπευτήριον, προοριζόμενον ἰδιαίτερος διὰ τοὺς «ἀπηλπισμένους» ἀσθενεῖς¹. Τὸ θεραπευτήριον τοῦτο ἐλειτούργησε μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου 1826². Ἡ *Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρεία* τοῦ *Ναυπλίου* σκοπὸν εἶχε τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων, τῶν ἀσθενῶν, τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων παιδῶν³. Πρόεδρος τῆς διοικούσης τῇ *Ἑταιρείᾳ*ν ἐπιτροπῆς ἦτο ὁ Δ. Δεσύλλας καὶ μέλη ὁ Γεώργιος Γλαράκης (ἐν συνεχείᾳ γενόμενος πρόεδρος αὐτῆς), ὁ Ν. Καλλέργης, ὁ Ἰωάννης Θεοτόκης, ὁ Θεόδ. Νέγρης, ὁ Ἰ. Βλάσσης καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέγρη ὁ Δ. Γουζέλης. Γραμματεὺς ἦτο ὁ Ν. Φλογαίτης.

2. Ὁ νόμος περὶ κρατικῶν νοσοκομείων.

Λήγοντος τοῦ 1825 ἐκρίθη σκόπιμον νὰ ληφθοῦν συστηματικώτερα καὶ γενικώτερα μέτρα. Οὕτω κατηρτίσθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς σχέδιον νόμου περὶ συστάσεως νοσοκομείων, τὸ ὁποῖον μεθ' ἱκανὴν βάσανον ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος⁴ κατέστη ὁ ὑπ' ἀριθμ. ΜΘ' (49) νόμος τῆς 5ης Ὀκτωβρίου 1825⁵.

Δι' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη «νὰ συσταθῶσι τὰ ἀναγκαῖα νοσοκομεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους», κριθέντα ὡς ἔργα φιλάνθρωπα, ἀλλὰ καὶ χρέος ἀπαραίτητον τῆς Διοικήσεως.

1. Βλ. Ἀναφορὰν Φιλανθρωπικῆς Ἑταιρείας πρὸς Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, . . Φεβρ. 1826, ἐν Ἐμ.μ. Γ. Πρωτοψάλη, *Ἐνθ' ἀνωτ.*, σελ. 90—91.

2. Περὶ τῆς διακοπῆς τῆς λειτουργίας τοῦ νοσοκομείου τῆς *Φιλανθρωπικῆς Ἑταιρείας* τοῦ *Ναυπλίου* βλ. *Αὐτόθι*. Τὴν συναφῇ πρὸς τὸ θέμα Ἀναφορὰν τοῦ Ὑπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν, 3092/17 Φεβρ. 1826, βλ. *Αὐτόθι*, σελ. 91. Τὸ πρωτόγραφον ἐν ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ἐκτελ. Φ. 18.

3. Βλ. Σημείωμα : «Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρεία», ἐφ. «Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου. Ἐφημερίς τῆς Νήσου Ὑδρας», φ. 250 (8 Ὀκτ. 1826), σελ. 3—4.

4. Βλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ Γ' Περιόδου (Συνεδρ. 240), 19 Σεπτ. 1825, ΒΒ, Κῶδ. 344· Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, (Συνεδρ. 241), 22 Σεπτ. 1825, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 1 (7 Ὀκτ. 1825), σελ. 2· Προβούλεμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελ. 929/22 Σεπτ. 1825, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Πρβλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ (Συνεδρ. 252), 5 Ὀκτ. 1825, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 5 (21 Ὀκτ. 1825), σελ. 17. Συντάχεται τοῦ νομοσχεδίου ἦσαν οἱ βουλευταὶ μέλη τῆς ἐπὶ τοῦ νοσοκομείου τοῦ *Ναυπλίου* ἐποπτικῆς ἐπιτροπῆς Γκίκας Καρακατσάνης καὶ Νικόλαος Χρυσόγελος, ὡς καὶ ὁ Α' Γραμματεὺς τοῦ Βουλευτικοῦ Ἰωάννης Σκανδαλίδης.

5. Τὸ κείμενον αὐτοῦ βλ. ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κώδιξ τῶν Νόμων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, 1822—1828», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῖνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 10—11 (1963—1964), Ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 165—166.

Πρὸς συντήρησιν τῶν κρατικῶν νοσοκομείων προεβλέφθη κράτησις ἐξ ἡμίσεος τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῶν πάσης φύσεως καταβαλλομένων μισθῶν. Ἡ ρύθμισις τῶν λεπτομερειῶν περὶ τῆς συστάσεως καὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν νοσοκομείων τούτων ἀπεφασίσθη νὰ γίνη δι' εἰδικοῦ διατάγματος. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ νόμου ἀνετέθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν, ὡς ἀρμόδιον ἐπὶ τῆς ὑγιεινῆς, καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ὡς ἀρμόδιον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ὀρισθέντων οἰκονομικῶν ὑπὲρ τῶν νοσοκομείων πόρων.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ μόλις τότε ἀφικθεὶς εἰς Ἑλλάδα Γάλλος φιλέλλην ἱατρὸς Marin—Étienne Bailly¹, ὑπέβαλε σχέδιον διατάγματος περὶ (γε-νικῆς ὑπουργίας τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑγείας)².

Τὸ σχέδιον τοῦτο, λεπτομερὲς κατὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, προέβλεπε τὴν σύστασιν τριμελοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς διεύθυνσιν τῶν τῆς δημοσίας ὑγιεινῆς,

1. Ὁ Γάλλος ἱατρὸς Marin—Étienne Bailly ἐγεννήθη ἐν Blois τῷ 1795 καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Παρισίων. Τὴν σταδιοδρομίαν του ἤρχισεν, εὐθὺς ὡς ἀποφοίτησε τῆς σχολῆς, κατὰ τὴν εἰς Γαλίαν εἰσβολὴν τῶν Συμμάχων τῷ 1814, ὅτε παρέσχε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς τραυματίας ἐν Meaux. Τῷ 1820 μετέβη εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τὰς ἐκ τῶν Πομπτινῶν ἐλῶν προκαλουμένας καὶ ἐνδημούσας κατ' ἐκείνην τὴν περιοχὴν τῆς Ρώμης ἀσθενείας. Προϋὼν τῶν μελετῶν του ὑπῆρξεν εἰδικὴ διατριβὴ περὶ τῶν περιοδικῶν πυρετῶν. Τῷ 1825 ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου τῶν Παρισίων μὲ εἰδικὴν ἀποστολὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς παροχὴν ὑγειονομικῆς βοηθείας. Διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ταύτας ἐτιμήθη μὲ τὴν ἐλληνικὴν ἰθαγένειαν (βλ. Ἐγγραφον τῆς Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως πρὸς τὸν Εὐγενέστατον Δόκτορα Βαλλῆν, 179/5 Μαΐου 1827, ἐν 'Α. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. Θ', 'Ἐν Ἀθήναις 1841, σελ. 77, σημ. 1. Πρβλ. ὑπόδειγμα τοῦ κειμένου τῆς πολιτογραφῆσεως, *Αὐτόθι*, σελ. 79, σημ. 1, καὶ εἰδικὴν σημ. ἐν σελ. 80). Εἰς τὴν Ἑλλάδα παρέμεινε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρι τέλους τοῦ 1828. Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἤσκησε τὴν ἱατρικὴν καὶ ἐδημοσίευσεν πολλὰς μονογραφίας ἐπὶ θεμάτων ὀλίγων μέχρι τότε μελετηθέντων. Ἀπεβίωσε τὴν 16ην Φεβρουαρίου 1837, ἀπώλεσθη δ' οὕτω λίαν προῶρως ἱκανὸς ἐπιστήμων καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Συνέγραψεν, ὡς ἐσημειώθη ἤδη, πολλὰς ἐργασίας ἱατρικοῦ ἀλλὰ καὶ φιλοσοφικοῦ περιεχομένου, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται καὶ τὸ ἀκόλουθον φυλλάδιον σχετικὸν πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι τότε κατάστασιν: *Documents relatifs à l'État présent de la Grèce, publiés d'après les communications du Comité Philhellénique de Paris. Rapport à M. M. les membres du Comité Philhellénique de Paris*, par M. le docteur Bailly de Blois ..., 'Ἐν Παρισίοις ἀ. ἔ. Περὶ τοῦ Bailly βλ. Cl. J. Bergevin—A. Duprè, *Histoire de Blois*, 'Ἐν Blois 1847, καὶ Dr. Delthil, *Causerie sur le médecin à différentes époques. La connaissance de la médecine dans le Blésois*, 'Ἐν Neuilly-sur-Seine 1883. Τὰς περὶ τοῦ Bailly πληροφορίας, τῶν ὁποίων σὺν ὀψιν μόνον παρεθέσαμεν, ὀφείλομεν εἰς τοὺς κ. κ. C. Moureaux τῆς Ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχείων τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων καὶ I. Martin—Demezil, Διευθυντὴν τῶν Ἀρχείων τοῦ Νομοῦ Loir et Cher, πρωτεύουσα τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ Blois. Ἀμφοτέροις εὐχαριστοῦμεν καὶ ἐντεῦθεν θερμῶς. Ἐν καιρῷ τῷ δέοντι θέλομεν ἀφιερῶσαι ὀλίγας σελίδας εἰς τὸν καλὸν καὶ δραστήριον ἐκεῖνον φιλέλληνα ἱατρόν.

2. Τὸ κείμενον αὐτοῦ βλ. ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κώδιξ τῶν Νόμων», σελ. 215—221.

ἐρρύθμιζε τὰ τῶν ὄρων παροχῆς ἀδείας ἀσκήσεως ἐπαγγέλματος «πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν προερχομένων κακῶν ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀγυρτείαν», τὴν ὀργάνωσιν τῶν νοσοκομείων, τὰ περὶ τῆς στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὀργάνωσιν καὶ λειτουργίαν ὑγειονομείων εἰς τὰς παραλίους πόλεις καὶ καθαρτηρίων εἰς τὰς κυριωτέρας πόλεις (ὠρίζε δὲ ὡς ἀποστολὴν τῆς πρὸς τοῦτο προτεινομένης ὑγειονόμου ἐφορείας τὴν παροχὴν ἢ μὴ ἀδείας εἰσόδου τῶν πλοίων), τὰ περὶ ἱατρικῆς στατιστικῆς, καὶ τέλος «ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες χρεωστοῦν νὰ καταγίνωνται πάντοτε εἰς τὸ νὰ ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ταξιθεύουν εἰς τὰ ξένα διὰ νὰ παιδευθοῦν, δυνάμενοι νὰ συστήσουν παιδευτήρια (δηλ. ἀνωτάτας σχολὰς) εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ ἐπειδὴ ἡ σύστασις τῶν νοσοκομείων εὐκολύνει τὴν σπουδὴν τῶν ἀσθενειῶν, ὅταν ἡ Διευθύνουσα Ἐπιτροπὴ κρίνῃ εὐκαιρὸν ὁ Διευθυντὴς τῆς Ὑγιεινῆς νὰ δώσῃ ἓνα σχέδιον διοργανώσεως ἑνὸς Σχολείου Ἱατρικῆς, τὸ ὅποῖον θὰ συμπληρώσῃ πᾶν ὅ,τι χρειάζεται εἰς ἓνα σύστημα ὑγειονόμου ὑπουργίας».

Τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, εἰσηγούμενον τὸ σχέδιον τοῦτο εἰς τὸ Βουλευτικόν, ἐτόνισεν «ὅτι καὶ ἂν περιέχῃ καὶ τινα τῶν ὑποίων ἢ ἐνέργεια φαίνεται δύσκολος, τὰ πλεῖστα ὅμως καὶ κυριώτερα τῶν προβαλλομένων εἶναι ἀναγκαιότατα διὰ τὴν τακτικὴν σύστασιν τῶν νοσοκομείων».

Τὸ σχέδιον τοῦ Bailly παρεπέμφθη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς μελέτην εἰς τὴν ἐπὶ τῶν νοσοκομείων ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν, «διὰ νὰ συνάξῃ ἐκ τῶν περιεχομένων ὅσα καὶ κατὰ τὸ παρὸν συγχωροῦσιν αἱ περιστάσεις καὶ νὰ δώσῃ ἄλλα σχέδια εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν»¹. Ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, τὰ σχέδια ταῦτα δὲν προωθήθησαν.

Ἀσχέτως αὐτῶν ἡ νέα ὀργάνωσις τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ναυπλίου ἐπεδιώχθη ὅπως προσαρμοσθῇ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου προβλεφθέντα. Οὕτω τὸ νέον ἱδρυμα διηρέθη εἰς «νοσοκομεῖον τῶν πληγωμένων» καὶ εἰς «νοσοκομεῖον τῶν ἀσθενῶν». Τοῦτο πληροφοροῦμεθα ἐκ τοῦ πρώτου μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθμ. ΜΘ' ἐκδοθέντος μηνιαίου ἀπολογισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἱδρύματος².

Δὲν νομίζομεν ὅμως ὅτι ἐπρόκειτο περὶ δύο νοσοκομείων, ἀλλὰ περὶ τμημάτων τοῦ αὐτοῦ νοσηλευτικοῦ καταστήματος.

3. Ἡ συντήρησις τοῦ κρατικοῦ νοσοκομείου.

Διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ λειτουργοῦντος πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1825 νοσοκομείου τοῦ Ναυπλίου εἶχον ἤδη προβλεφθῇ εἰδικοί πόροι. Οὕτω ἀπὸ τοῦ

1. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κῶδιξ τῶν Νόμων», σελ. 221—222.

2. Λογαριασμός δοσοληψίας τοῦ νοσοκομείου, 11 Νοεμβρ. 1825, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126.

Μαρτίου τοῦ 1825 ἐπεβλήθη ὑπὲρ αὐτοῦ εἰδικὸν τέλος ἐξ ἑνὸς τετάρτου τοῦ γροσίου (δέκα παράδων) ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων διὰ τοῦ Τελωνείου Ναυπλίου ἐμπορευμάτων¹. Τοῦτο κατεβάλλετο ἐπὶ πλέον τοῦ γενικῶς εἰσπραττομένου, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθμ. Μ' τῆς 17ης Φεβρουαρίου 1825, τελωνίου ἐκ τεσσάρων ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν². Εἰς τὸ ἔσοδον τοῦτο προσετέθη ἕτερον προερχόμενον ἐκ τῆς περιφορᾶς κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας καὶ τὰς Κυριακὰς εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Ναυπλίου εἰδικοῦ δίσκου βοθηείας³, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ ἕτερον ἐξ ἑνὸς ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῶν θαλασσίων λειῶν⁴.

Οἱ ἀνωτέρω πόροι δὲν ἐθεωρήθησαν, ὥς φαίνεται, ἐπαρκεῖς διὸ προσετέθη κατὰ πρότασιν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ νοσοκομείου Πέτρου Περόγλου, εἰδικὸς φόρος ἐπιβληθεὶς εἰς τοὺς βιοτέχνας, τὰ μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τοὺς ὑπουργοὺς κλπ., συνιστάμενος εἰδικώτερον διὰ μὲν τὰ μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τοὺς ὑπουργοὺς ἐκ τεσσάρων παράδων ἐβδομαδιαίως, διὰ δὲ τοὺς γενικοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς γραμματεῖς τῶν ὑπουργείων ἐξ εἴκοσι παράδων ἐβδομαδιαίως, διὰ τοὺς ὑπογραμματεῖς ἐκ δέκα παράδων ἐβδομαδιαίως καὶ διὰ τοὺς βιοτέχνας ἐκ

1. Διάταγμα 5488/24 Μαρτ. 1825, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Ἡ εὐθύνῃ τῆς εἰσπράξεως τοῦ εἰδικοῦ τούτου φόρου ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τοὺς μισθωτὰς τῶν προσόδων τοῦ Τελωνείου τοῦ Ναυπλίου. Βλ. Διαταγὴν Ὑπ. Οἰκονομίας πρὸς αὐτοὺς, 1445/26 Μαρτ. 1825, *Αὐτόθι*. Πρβλ. καὶ Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὁθωνος», σελ. 299. Συναφῆ πρότασιν τοῦ Βουλευτικοῦ περὶ φόρου ἐπὶ τῶν δικινομένων προϊόντων βλ. εἰς τὸ Προβούλευμα τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ἐκτελεστικόν, 1157/20 Ἰαν. 1826, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126.

2. Τὸ κείμενον βλ. ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κῶδιξ τῶν Νόμων», σελ. 151—153.

3. Διάταγμα 5638/27 Μαρτ. 1825, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ὑπ. Ὁρησκ. Φ. 37. Τὸ διάταγμα ἐξεδόθη «συναινέσει τοῦ Βουλευτικοῦ». Οἱ ναοὶ τοῦ Ναυπλίου ἦσαν οἱ ἐξῆς : τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, τῆς Παναγίας, τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, τοῦ Ἀγίου Νικολάου, τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἐπειδὴ ὑπῆρξαν περιπτώσεις ἀρνήσεως τῶν ἐφημερίων πρὸς περιφορὰν τοῦ ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου δίσκου διετάχθη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ὁρησκείας νὰ διορίσῃ ἐπιτρόπους κατὰ ναὸν πρὸς συλλογὴν τῶν ἐσόδων τούτων καὶ παράδωκιν εἰς τὸ ἐν λόγῳ ὑπουργεῖον τῶν ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου ποσῶν. Βλ. σχετικῶς Διαταγὴν Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ὑπ. Ὁρησκείας, 1026/30 Ὀκτ. 1825, Β Β, Κῶδ. 236.

4. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 20 Μαΐου 1825, Β Β, Κῶδ. 344. Πρβλ. Προβούλευμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 686/20 Μαΐου 1825, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Μέχρι τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1826 εἰσепράχθησαν ἐκ τῶν λειῶν γενικῶς γρ. 302.322 : 17, ἐξ ὧν ἐν ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν (ἦτοι γρόσια 20.154) ἀνῆκεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Βλ. Ἐγγράφον Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Ὑπ. Ἐσωτερικῶν, 7046/29 Ἰαν. 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Πρόσθετες καὶ τὸν Νόμον ὑπ' ἀριθμ. Α' (ΝΕ') τῆς 30ῆς Ἰουλίου 1827, περὶ φόρου ἐπὶ τῶν ναυτικῶν λειῶν, ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κῶδιξ τῶν Νόμων», σελ. 197—198.

δέκα παράδων επίσης εβδομαδιαίως. Ἡ εἰσπραξις τοῦ ἐν λόγῳ εἰδικοῦ φόρου ἀνετέθη εἰς ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τοῦ Μητροπολίτου Ἀρτης Πορφυρίου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βλάσση, οἱ ὅποιοι θὰ ἐνῆργουν ταύτην ἐπὶ τῇ βάσει καταλόγου τῶν ἐργαστηρίων καὶ τῶν ὑποχρέων, καταρτιζομένου πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἀστυνομίας, καὶ θὰ κατέβαλλον τὸ ἔσοδον εἰς τὸν ἐπιστάτην τοῦ νοσοκομείου¹.

Ἡ ἐποπτεία τῆς κανονικῆς εἰσπράξεως τῶν πόρων τοῦ νοσοκομείου ἐκ τοῦ Τελωνείου Ναυπλίου καὶ τῶν λειῶν, ὡς καὶ ἡ ἐπίβλεψις τῆς τακτικῆς διαθέσεώς των, ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ, κατ' Αὐγουστον τοῦ 1825, εἰς «βουλευτικὴν ἐπὶ τοῦ νοσοκομείου ἐπιτροπὴν», ἀποτελουμένην ἐκ τῶν βουλευτῶν Γκίκα Καρακατσάνη καὶ Νικ. Χρυσογέλου, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνετέθη ἐπιπροσθέτως καὶ ἡ ἐποπτεία ἐπὶ «τῆς ἀπαιτουμένης εὐταξίας τοῦ νοσοκομείου»².

Ὡς συνάγεται, ὅμως, ἡ εἰσπραξις τῶν ἀναφερθέντων πόρων, παρὰ τὰς καταβαλλομένας προσπάθειάς, δὲν ἐπραγματοποιεῖτο τακτικῶς καὶ ὡς ἐκ τούτου προσεκλήθησαν οἱ βουλευταὶ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1825 νὰ προσφέρουν ἐξ ἰδίων τὰ ἀπαραίτητα, ὑπὸ τύπον δανείου, πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ιδρύματος³.

Βραδύτερον, πρὸς περαιτέρω ἐνίσχυσιν τοῦ νοσοκομείου, παρεχωρήθη αὐτῷ τὸ ἔσοδον ἐκ τῆς ἐκμισθώσεως τοῦ δημοσίου στατῆρος (κανταρίου) τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν Μύλων⁴. Ἡ παραχώρησις αὕτη προεκάλεσε τῷ 1827

1. Βλ. Πρακτικά Βουλευτικοῦ, 1 Ἰουν. 1825, Β Β, Κῶδ. 344· Προβούλευμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 763/1 Ἰουλ. 1825, Β Β, Κῶδ. 236· Διάταγμα 9335/3 Ἰουλ. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 70. Βλ. καὶ Ἐγγραφα Ὑπ. Ἐσωτερικῶν πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, 1996, 1997/6 Ἰουλ. 1825, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 70.

2. Βλ. Πρακτικά Βουλευτικοῦ (Συνεδρ. 224), 22 Αὐγ. 1825, Β Β, Κῶδ. 344· Προβούλευμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν (868)/22 Αὐγ. 1825 (8) οὗ παρεκλήθη τὸ Ἐκτελεστικόν νὰ ἐκδώσῃ τὰς δεούσας διαταγὰς περὶ τακτικῆς εἰσπράξεως τῶν πόρων) ἐν Ἐ μ μ. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 86—87. Τὸ πρωτόγραφον ἐν ΓΑΚ, Ἐκτελ. Φ. 113, ἐξ οὗ ἐλάβομεν τὸν ἀριθμὸν πρωτοκόλλου τοῦ ἐγγράφου. Πρβλ. Διαταγὴν Ἐκτελεστικοῦ πρὸς Ὑπ. Οἰκονομίας, 11264/24 Αὐγ. 1825, περὶ τακτικῆς καταβολῆς τῶν ἐκ τῶν μνημονευθέντων τριῶν πόρων εἰσπράξεων εἰς τὴν διορισθεῖσαν βουλευτικὴν ἐπιτροπὴν, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Βλ. ἐπίσης Πρακτικά Βουλευτικοῦ (Συνεδρ. 226), 26 Αὐγ. 1825, Β Β, Κῶδ. 344, ἐνθα μνημονεύεται ἡ διαβιβασθεῖσα αὐτῷ σύμφωνος γνώμη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ.

3. Πρακτικά Βουλευτικοῦ (Συνεδρ. 241), 22 Σεπτ. 1825, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 1 (7 Ὀκτ. 1825), σελ. 2.

4. Βλ. Διαταγὴν τοῦ Γενικοῦ Ἀστυνομίου τοῦ Ναυπλίου πρὸς τοὺς Ὑπαστυνόμους τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Προνοίας, 221/4 Ἰουλ. 1826, μετὰ συνημμένον ἀντιγράφου ἀναφορᾶς τοῦ τότε ἐπιστάτου τοῦ νοσοκομείου Ν. Γερακάρη, 3 Ἰουλ. 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ὑπ. Ἀστυν. Φ. 70. Πρβλ. καὶ Διάταγμα 266/12 Ἰουλ. 1827, ΓΑΚ, Ἀντικ. Ἐπιτρ. Φ. 237.

σοβαράς περιπλοκάς καὶ ἀντιδικίας μεταξύ νοσοκομείου καὶ διαφόρων στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, οἱ ὅποιοι ἐπεζήτησαν νὰ κρατήσουν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ εἰσόδημα τοῦτο ¹.

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ νόμου περὶ νοσοκομείων προσετέθη τὸ ὑπὸ τῆς γενικῆς διατάξεως αὐτοῦ προβλεπόμενον ἔσοδον ἐκ τῆς κρατήσεως ποσοστοῦ 0,5% ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου καταβαλλομένων μισθῶν ². Ἡ κράτησις ὅμως αὕτη δὲν ἀπέδιδεν ἰδιαίτερος σοβαρὸν ποσόν.

Ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ ὑποβληθέντος ἀπολογισμοῦ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ νοσοκομείου κατὰ τοὺς μῆνας Μάιον—Νοέμβριον τοῦ 1826, τὰ συνολικὰ ἔσοδα αὐτοῦ κατὰ τὸ ἐν λόγῳ χρονικὸν διάστημα, ἀνερχόμενα εἰς γρ. 7.423 : 23, προήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου καὶ ἀπὸ τὰς λείας (γρ. 2.570), ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Τελωνείου (γρ. 1.708 : 36), ἀπὸ τὴν ἐκμίσθωσιν τοῦ δημοσίου στατῆρος (γρ. 905), ἀπὸ τὴν περιφορὰν δίσκου εἰς τὰς ἐκκλησίας (γρ. 522 : 23), ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια, δηλ. τοὺς βιοτέχνας (γρ. 1.024 : 20), ἀπὸ νοσήλεια τῶν στρατιωτῶν τοῦ Τακτικοῦ Σώματος (γρ. 144), καὶ ἀπὸ λοιποὺς πόρους (γρ. 548 : 24).

Ὑπεστηρίχθη μεταγενεστέρως ὅτι τὰ ἔσοδα ἐκ τῶν ἀνωτέρω πηγῶν ἐπῆρχουν, ἀλλὰ λόγῳ ἀπειρίας τῶν διευθυνόντων δὲν ἠναλίσκοντο, ἐπὶ βλάβῃ τῆς καλῆς λειτουργίας τοῦ νοσοκομείου ³. Φαίνεται ὅμως ὅτι μᾶλλον δὲν διετίθεντο τακτικῶς, διότι κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1825 οἱ διευθύνοντες τὸ νοσο-

1. Τρ. Ε. Σκλαβενίτου, «Συμβολὴ στὴ βιογραφίαν τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», περ. *Μνήμων*, τόμ. Α' (Ἐν Ἀθήναις 1971), σελ. 54—55.

2. Ὑπὲρ τῆς ἐπιβολῆς τῆς κρατήσεως ταύτης εἶχε ληφθῇ ἀπόφασις ὀλίγας ἡμέρας προηγουμένως ἐπὶ τῇ προῤῥει συστάσεως πλειόνων κρατικῶν νοσοκομείων. Βλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ (Συνεδρ. 237), 12 Σεπτ. 1825 καὶ (Συνεδρ. 240), 19 Σεπτ. 1825, Β Β, Κῶδ. 344. Πρβλ. Προβ. Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 929/22 Σεπτ. 1825, Γ Α Χ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη Κῶδ. 126. Ἡ κράτησις θὰ ἐξησφαλίζετο ὑπὸ τῆς ἐπὶ τῆς ἐκποίησεως τῶν ἐθνικῶν κτημάτων ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία ἐξώφλει τὰς ἐκδιδομένας «χρηματικὰς διαταγὰς» (ἐντάλματα) πληρωμῆς μισθῶν. Εἰς τὸ διὰ τοῦ νόμου προβλεφθὲν ἔσοδον προσετέθη βραδύτερον ἕτερον ἐξ ἐνὸς τετάρτου τοῦ γροσίου (10 παράδων) ἐπὶ τοῖς ἐκάτῳ ἐπὶ τῶν διακινουμένων διὰ τοῦ Τελωνείου Ναυπλίου πρᾶγματιδων, εἰς παρὰς ἀνά κοιλὸν αἵτου καὶ ἥμισυς παρὰς ἀνά κοιλὸν κριθῆς καὶ «ἄλλων φαγώσιμων». Αἱ εἰσπράξεις θὰ παραδίδοντο εἰς τὴν ἐκ βουλεύτων ἐπὶ τοῦ νοσοκομείου ἐπιτροπὴν, τηροῦσαν τὸν σχετικὸν λογαριασμόν. Βλ. Διάταγμα 16412/22 Ἰαν. 1826, Γ Α Χ, Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Πρβλ. Προβούλεγμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1157/20 Ἰαν. 1826, *Αὐτόθι*. Ἐπίσης βλ. Διαταγὴν τῆς Διοικ. Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς μισθωτὰς τῶν προσωρινῶν προσόδων τοῦ Τελωνείου Ναυπλίου, 1514/3 Ἰουλ. 1826, περὶ εἰσπράξεως τῶν ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου καθορισθέντων δικαιωμάτων καὶ παραδόσεώς των εἰς τὸν ἐπιστάτην τοῦ νοσοκομείου, *Αὐτόθι*.

3. Ἀναφορὰ Π. Στεφανίτση πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 23 Φεβρ. 1828, ἐν Ἰ. Α. Καποδίστρια, *Ἐπιστολαί*, τόμ. Δ', Ἐν Ἀθήναις 1843, σελ. 434 (σημ.). Ἀνεδημοσιεύθη ἐν Κ. Μαχαίρᾳ, *Λευκάς καὶ Λευκάδιον ἐπὶ Ἀγγλικῆς Προστασίας (1810—1864)*, Ἐν Κερκύρᾳ 1940, σελ. 101—102 (σημ.). Τοῦ αὐτοῦ, *Ἡ Λευκάς (1700—1864)*,

κομείον ἐζήτησαν νὰ χορηγηθῶν εἰς τὸ ἱδρυμα τὰ ἀπὸ πολλοῦ ὀφειλόμενα αὐτῷ, προέτειναν δ' ὡς πηγὴν τὰς ἐθνικὰς προσόδους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους¹. Σχετικὴν διαταγὴν ἐξέδωκε τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ὀρησκείας, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Βουλευτικοῦ Σώματος, πρὸς τὸν Σωφρόνιον Καμπανάκη, ὅστις εἶχεν ἐξουσιοδοτηθῆ νὰ εἰσπράξῃ τὰ ἐτήσια δικαιώματα τῆς Διοικήσεως ἀπὸ τὰ σταυροπηγιακὰ μοναστήρια τοῦ Αἰγαίου Πελάγους². Ἀλλὰ καὶ ἡ λύσις αὕτη ἐλάχιστα ἀπέδωκεν.

4. Ἡ διεύθυνσις τοῦ κρατικοῦ νοσοκομείου.

Ἡ ἐπίβλεψις τοῦ νοσοκομείου ἡσκαεῖτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἐσημειώθη, ὑπὸ ἐποπτικῆς ἐκ βουλευτῶν ἐπιτροπῆς, ἐνῶ ἡ ἐπιστημονικὴ, οὕτως εἰπεῖν, διεύθυνσις αὐτοῦ παρ' ἱατροῦ. Τὴν θέσιν ταύτην κατέλαβον κατὰ καιροὺς ἐπιστήμονες ἐκ τῶν πλέον γνωστῶν τοῦ Ἀγῶνος. Ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1826 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἱατρός τοῦ νοσοκομείου διετέλεσεν ὁ Ἀμερικανὸς φιλέλλην Samuel Howe³. Τὸν Howe διεδέχθη ὁ μόλις τότε ἀφικθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἰταλὸς ἱατρός Ἀλβέρτος Φραγκῖσκος Bruno. Ὁ ἱατρός οὗτος ἀπεβίωσε τὴν 23ην Φεβρουαρίου 1827 ὑπὸ συνθήκας αἰτινας ἐδημιούργησαν ἐρωτηματικὰ περὶ τοῦ ἐὰν ὁ θάνατος αὐτοῦ ὑπῆρξε φυσικὸς ἢ προσκλήθη ὑπὸ τοῦ φίλου καὶ συναδέλφου του Πέτρου Δ. Στεφανίτση⁴, ὅστις καὶ διεδέχθη τὸν ἀποθανόντα⁵.

¹ Ἐν Ἀθήναις 1958, σελ. 116—118 (σημ.). Τὸ πρωτόγραφον ἐν ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 20. Βλ. καὶ Τρ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ῖ τ ο υ, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 57, σημ. 23.

² Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 5 Φεβρ. 1826, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 39 (20 Φεβρ. 1826), σελ. 153. Βλ. καὶ Προβούλεμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικὸν 1188/5 Φεβρ. 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126.

³ Βλ. Διαταγὴν Βουλευτικοῦ πρὸς τὸ Ὑπ. Ὀρησκείας, 1328/29 Μαρτ. 1826 καὶ Διαταγὴν Ὑπ. Ὀρησκείας πρὸς Σωφρ. Καμπανάκη, 4553/30 Μαρτ. 1826, ΓΑΚ, Ὑπ. Ὀρησκ. Φ. 14. Ὁ Καμπανάκης κατέβαλε 33 λίρας στερλίνας. Βλ. Ἀπόδειξιν ὑπογεγραμμένην ὑπὸ τοῦ Βουλευτοῦ Γκέκα Καρακατσάνη, μέλους τῆς ἐπὶ τοῦ νοσοκομείου ἐποπτικῆς ἐπιτροπῆς, 30 Μαρτ. 1826, ΓΑΚ, Ὑπ. Ὀρησκ. Φ. 14.

⁴ Τρ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ῖ τ ο υ, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 56, σημ. 18. Βλ. καὶ Ἀναφορὰν Sam. Howe πρὸς τὴν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος, 21 Ἀπρ./3 Μαΐου 1827, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ἐκτελ. Φ. 21.

⁵ Τρ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ῖ τ ο υ, Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 59—66.

⁶ Περὶ τοῦ Στεφανίτση βλ. κυρίως Τρ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ῖ τ ο υ, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 53—66. Θ. Φατούρου, «Πέτρος Δημητρίου Στεφανίτση», *Ριζάρχειος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή. Πανηγυρικὸς Τόμος ἐπὶ τῇ 125ετηρίδι (1844—1969)*, Ἐν Ἀθήναις 1969, σελ. 187—202. Ἀ. Λιγνὰ δ η, «Ἀ' Πέτρος Στεφανίτζης. Κείμενα περὶ ἱατρῶν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν», περ. *Νέον Ἀθήναιον*, τόμ. Β' (Ἐν Ἀθήναις 1957), σελ. 55—70. Τοῦ αὐτοῦ, «Συμπλήρωμα περὶ Πέτρου Στεφανίτζη», περ. *Νέον Ἀθήναιον*, τόμ. Δ' (Ἐν Ἀθήναις 1963), σελ. 129—146.

Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιστασία ἐκατέρου τῶν τμημάτων τοῦ νοσοκομείου ἡσυχεῖτο ὑπὸ ἐπιστάτου. Ἐπιστάτης τοῦ τμήματος τῶν ἀσθενῶν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1825 ἦτο ὁ Δ. Λεωνίδας, ὅστις ἀπεβίωσεν ὀλίγῳ βραδύτερον. Ἐπιστάτης τοῦ τμήματος τῶν πληγωμένων ἦτο Φραντζέσκος τις, ἀγνώστου ἐπωνύμου¹.

Τὴν 14ην Μαΐου 1826 γενικὸς ἐπιστάτης τοῦ νοσοκομείου διωρίσθη ὁ Νικόλαος Γερακάρης². Δὲν γνωρίζομεν μέχρι πότε παρέμεινεν οὗτος ἐν ὑπηρεσίᾳ, ἐκ τῶν ὑπ' ὅψιν μας ὅμως στοιχείων εἶναι βέβαιοι ὅτι ὑπέβαλε τὴν 3ην Νοεμβρίου 1826 τὴν παραίτησίν του, συγχρόνως δὲ καὶ ἀπολογισμὸν τῆς μέχρι τότε διαχειρίσεως αὐτοῦ. Ὡς δικαιολογίαν τῆς παραιτήσεώς του προέβαλε τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν λειτουργίαν τοῦ νοσοκομείου μέσων³.

Αἱ δυσκολίαι, τὰς ὁποίας ἀνέφερεν ὁ Γερακάρης καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὑπερπηδηθοῦν ἐν τῷ μεταξύ, περιήγαγον τὰ πράγματα εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε ὁμᾶς κατοίκων τοῦ Ναυπλίου μεμφομένη τὴν διεύθυνσιν τοῦ ιδρύματος νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος ἀναφοράν, ἐκθέτουσα διὰ συγκινητικῶν ἐκφράσεων τὴν «θλιβεράν κατάστασιν τοῦ νοσοκομείου τῆς πόλεως ταύτης»⁴.

Πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως διωρίσθησαν τὴν 28ην Ἀπριλίου 1827 ἀντὶ τοῦ Γερακάρη ἐπιστάται ὁ Λευκάδιος Σπυρίδων Μεταξᾶς καὶ ὁ Δημήτριος Βαφιοπούλος⁵, οἱ ὁποῖοι ὅμως προσέκοψαν εἰς τὴν ἐχθρότητα τοῦ Λευκαδίου ἐπίσης Στεφανίτη, ἐμποδίσαντος αὐτοὺς νὰ ἀναλάβουν τὰ καθήκοντά των. Ἐδέησε νὰ ἐκδοθῇ αὐστηρὰ διαταγὴ τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Στεφανίτην, διὰ τῆς ὁποίας οὗτος ἀνεκλήθη εἰς τὴν τάξιν ἔναντι τῶν νέων διοικητικῶν διευθυντῶν τοῦ νοσοκομείου καὶ ὑπεχρεώθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἱατρικά του καθήκοντα⁶. Ὁ Στεφανίτης

1. Βλ. Ἐπιστολὴν Γκέικα Καρακατσάνη πρὸς Ν. Γερακάρην, 9 Ἰουλ. 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126.

2. Βλ. Ἐγγραφον Διοικ. Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς Ν. Γερακάρην, 620/14 Μαΐου 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126. Πρβλ. Διαταγὴν Διοικ. Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Ταμείου, 615/14 Μαΐου 1826, περὶ τακτικῆς εἰσπράξεως τῶν ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου ἐσόδων καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὸν νέον ἐπιστάτην, ὡς καὶ νεωτέραν ὁμοίαν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπιτροπὴν, ἀναλόγου περιεχομένου, Αὐτόθι.

3. Ἀναφορὰ Ν. Γερακάρη πρὸς τὴν «Σεβαστὴν Διοίκησιν», 3 Νοεμβρ. 1826, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κῶδ. 126.

4. Ἀναφορὰ πολιτῶν πρὸς τὴν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑλλάδος, 15 Ἀπρ. 1827, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἐσωτ. Φ. 91.

5. Διάταγμα 414/28 Ἀπρ. 1827, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Ἐκτελ. Φ. 21.

6. Διάταγμα 622/8 Μαΐου 1827, Τρ. Ε. Σχλ. β. εν. ι. του, «Συμβολὴ στὴ βιογραφίαν τοῦ Πέτρου Στεφανίτη», σελ. 67.

ὅμως, παρὰ ταῦτα, ἀνέπτυξεν ἔντονον πρὸς ἀνάληψιν τῆς γενικῆς ἐπιστασίας δραστηριότητα, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς παραίτησιν τῶν δύο ἐπιστατῶν. Τὴν 23ην Ἰουνίου διωρίσθησαν ἐπιστάται ὁ Γιαννάκης Πετρόπουλος καὶ ἐκ νέου ὁ Δημήτριος Βαφιόπουλος¹.

Οὗτοι μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐκλήθησαν ὑπὸ τῆς ἐποπτευούσης τὸ νοσοκομεῖον Γραμματείας τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ τῆς Ἀστυνομίας νὰ ἀναλάβουν τὰ χρέη των, συνεργαζόμενοι μετὰ τοῦ Στεφανίτη. Συγχρόνως ἐπεστήθη ἡ προσοχή των ἐπὶ τοῦ ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἐλαμβάνοντο κατ' αὐτῶν τὰ δέοντα μέτρα². Ὡς συνάγεται, ὅμως, οὗτοι δὲν ἐπέδειξαν τὴν ὀφειλομένην προθυμίαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς Γραμματείας ἢ ἡ διάστασις μεταξὺ Στεφανίτη καὶ ἐπιστατῶν ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὸν Βαφιόπουλον, διὸ καὶ τὴν ἐπομένην ἐπαύθησαν, ἡ δὲ ἐπιστασία ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς τὸν Στεφανίτην³. Ὁ λόγος τῆς διαστάσεως ταύτης δὲν εἶναι γνωστός, δὲν θὰ ᾔτο ὅμως ἀνεύθυνος ὁ Στεφανίτης, διότι δύο μῆνας βραδύτερον ἀπεφασίσθη ἡ ὀριστικὴ λύσις τοῦ ζητήματος διὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Sam. Howe ὡς ἐπιστάτου τοῦ νοσοκομεῖου ἐπὶ ἐτησίᾳ θητεία, ἐξουσιοδοτηθέντος μάλιστα νὰ ἐπιτύχῃ τὴν «ὠφελιμωτέραν διάταξιν» αὐτοῦ⁴. Συγχρόνως διετάχθη ἔλεγχος τῆς διαχειρίσεως τοῦ Στεφανίτη ὑπὸ τοῦ Προσωρινοῦ Διοικητοῦ Ναυπλίου καὶ ἐξόφλησις τῶν πρὸς αὐτὸν τυχόν ὀφειλῶν.

Ὁ Howe παρὰ τὸν διορισμὸν του δὲν ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπιστάτου, μεταβάς πάραυτα σχεδὸν εἰς Πόρον, ἔνθα ἐγκατέστησε πρόχειρον νοσοκομεῖον, ἀνεχώρησε δ' ἀκολούθως εἰς Ἀμερικὴν (Νοέμβριος 1827). Ὡς ἐκ τούτου ὁ Στεφανίτης διετήρησε τὴν ἐπιστασίαν.

5. Τὸ Α' Ἑθνικὸν Νοσοκομεῖον Ναυπλίου.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Κυβερνήτου ὁ Στεφανίτης ὑπέβαλε πρὸς αὐτὸν ἀναφοράν, εἰς τὴν ὁποίαν περιέγραψε τὴν δυσχερῆ οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ νοσοκομεῖου καὶ τὰς μέχρι τότε ἐνεργείας του πρὸς περιστολήν

1. Διάταγμα 106/23 Ἰουν. 1827, ΓΑΚ, Ὑπ. Ἑσωτ. Φ. 94.

2. Διαταγὴ Γραμμ. Ἑσωτερικῶν—Ἀστυνομίας πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τοῦ νοσοκομεῖου, 348/3 Ἰουλ. 1827, ΓΑΚ, Γραμμ. Ἑσωτ.—Ἀστυν. Φ. 96.

3. Διάταγμα 200/4 Ἰουλ. 1827, ΓΑΚ, Ἀντικ. Ἐπιτρ. Φ. 237.

4. Ἐγγραφα Γραμμ. Ἑσωτερικῶν—Ἀστυνομίας πρὸς τὸν Sam. Howe, 967, 968/12 Σεπτ. 1827, ΓΑΚ, Γραμμ. Ἑσωτ.—Ἀστυν. Φ. 105· Ἐγγραφον Γραμμ. Ἑσωτερικῶν—Ἀστυνομίας πρὸς Πρὸς. Διοικητὴν Ναυπλίου, 969/12 Σεπτ. 1827, δι' οὗ ἐγνωστοποιήθη αὐτῷ ἡ πραγματοποιηθεῖσα μεταβολὴ καὶ ἐκλήθη οὗτος νὰ φροντίσῃ ἀνὰ δοθῇ εἰς τὸν Κύριον Χάου ἡ οἰκία ἡ ὁποία ἤδη χρησιμεύει διὰ νοσοκομεῖον», προσέτι δὲ νὰ δώσῃ «καὶ μίαν ἄλλην οἰκίαν διὰ νὰ κατοικήσῃ ὁ ἱατρὸς τοῦ νοσοκομεῖου», *Αὐτόθι*. Βλ. καὶ Ἐγγραφον Γραμμ. Ἑσωτερικῶν—Ἀστυνομίας πρὸς Π. Στεφανίτην, 976/12 Σεπτ. 1827, ἐν Τ ρ. Ε. Σ κ λ α β ε ν ῖ τ ο υ, «Συμβολὴ στὴ βιογραφίᾳ τοῦ Πέτρου Στεφανίτη», σελ. 68—69.

τῶν ἐξόδων καὶ ἀρτιωτέραν ὀργάνωσιν αὐτοῦ καὶ ἐζήτησε τὴν συμπαράστασιν καὶ προστασίαν τοῦ Καποδιστρίου¹.

Ὁ Κυβερνήτης ἐπεσκέφθη τὸ νοσοκομεῖον καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐλάμβανε σχετικὴν πρόνοιαν, θὰ ἐμερίμνα δὲ καὶ διὰ τὴν ἀποζημίωσιν τοῦ Στεφανίτση δι' ὅσα οὗτος ἐξ ἰδίων εἶχε διαθέσει ὑπὲρ τοῦ ιδρύματος πρὸς κάλυψιν ἐπιτακτικῶν ἀναγκῶν αὐτοῦ².

Ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη ἀμέσως, ὁ Στεφανίτσης ὑπεχρεώθη νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τινας μῆνας, ἐξαιτούμενος τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ιδρύματος, ἀναγκαίαν ἀκόμη καὶ μετὰ τὰς ἐπιβληθείσας οἰκονομίας, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν δέσμευσιν τοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου στατῆρος εἰσοδήματος ὑπὸ τοῦ Φρουράρχου τῆς πόλεως τοῦ Ναυπλίου Βαυαροῦ συνταγματάρχου Καρόλου von Heideck³.

Τελικῶς ἡ ἐκκαθάρισις τῶν λογαριασμῶν τοῦ Στεφανίτση διὰ τὰς ὑπηρεσίας του ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1827 μέχρι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1830 ἐπραγματοποιήθη κατὰ Μάιον 1831 ἐπὶ τῇ βάσει ἐκθέσεως τριμελοῦς ἐξ ἱατρῶν ἐπιτροπῆς⁴. Πρὸς ἔλεγχον τῶν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1830 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1831 λογαριασμῶν τοῦ νοσοκομείου συνεκροτήθη ἑτέρα ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν ἱατρῶν Δ. Μολδίνη, Ν. Μαράτου καὶ Ν. Φωτεινοῦ, οἵτινες φαίνεται ὅτι ὑπῆρξαν μέλη καὶ τῆς προηγουμένης. Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἱατρῶν μόνον ὁ δευτερος φέρεται ὡς ἐπιστήμων. Οἱ λοιποὶ δύο ἦσαν ἐμπειρικοὶ ἢ πρακτικοί⁵.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐκτείνῃ τὸν ἔλεγχον ἐπὶ παντὸς σχετικοῦ πρὸς τὴν διαχείρισιν στοιχείου⁶. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Στεφανίτσης παρέμεινεν ἐν ὑπηρεσίᾳ συνάγομεν ὅτι τὸ πόρισμα τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὑπῆρξεν εὐνοϊκόν.

Μετὰ τὴν εἰς Ναὺπλιον μεταφορὰν τῆς «καθέδρας» τῆς Κυβερνήσεως, διαρκοῦντος τοῦ 1829, καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, τὸ νοσοκομεῖον ἐγένετο «τὸ πρῶτον κατάστημα, τὸ ὁποῖον προσελκύει τὸ βλέμμα τῶν ξένων... ὡς ἔργον φιланθρωπότερον». Συνεπῶς ἔπρεπε νὰ ἐνισχυθῇ δι' ἱκανῶν ἱατρῶν «πρὸς εὐχαρίστησιν καὶ τῶν κατοίκων».

Πρὸς τοῦτο ὁ Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος Ἀργολίδος Κωνστ. Ράδος προέ-

1. Ἀναφορὰ Π. Στεφανίτση πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 23 Φεβρ. 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδιστρία, Ἐπιστολαί, τόμ. Δ', σελ. 434 (σημ.).

2. Ἀπάντησις Καποδιστρίου πρὸς Π. Στεφανίτσην, 25 Φεβρ. 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδιστρία, Ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Δ', σελ. 434-436. Ἀνεδημοσιεύθη ἐν Κ. Μαχαιρῶ, Λευκάς καὶ Λευκάδιοι, σελ. 102-103 καὶ Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Λευκάς, σελ. 118.

3. Ἀναφορὰ Π. Στεφανίτση πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 17 Ἰουν. 1828, Τρ. Ε. Σκλαβενίτου, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 70-71.

4. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 58-59.

5. Γ. Κ. Πουρναροπούλου, «Ἡ ἱατρικὴ τοῦ Ἀγῶνος», σελ. 293, 302-303.

6. Τρ. Ε. Σκλαβενίτου, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 59.

τεινε τὸν ἱατρὸν Ν. Φωτεινόν, ὡς διαθέτοντα πλὴν τῆς ἀπαιτουμένης παιδείας «καὶ πάγκοινων ὑπόληψιν διὰ τὴν φιланθρωπίαν καὶ τιμιότητά του»¹.

Τὸ ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ἑλλάδι κατὰ-στασιν νοσηλευτικὸν ἱδρυμα ὠνομάσθη «Α' Ἑθνικὸν Νοσοκομεῖον Ναυπλίου», προφανῶς ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι καὶ ἄλλα εἰς ἄλλας πόλεις θὰ συνιστῶντο ἐν συνε-χείᾳ².

Μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1832 ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς νοσηλείαν στρατιω-τικῶν, πτωχῶν (ἀπόρων), ὀρφανῶν, καταδικῶν, ξένων καὶ αἰχμαλώτων πο-λέμου. Οἱ διαθέτοντες οἰκονομικὰς δυνατότητας ἐνοσηλεύοντο οἱκοι. Ὡς γνωστόν, εἰς τὰ κρατικὰ νοσοκομεῖα, σχεδὸν καθ' ὁλόκληρον τὸν ΙΘ' αἰῶνα, ἐνοσηλεύοντο ἄποροι, κατάδικοι, γυναῖκες ἐλευθερίων ἡθῶν καὶ πάσχοντες ἐξ ἀνιάτων νόσων.

Ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τοῦ νοσοκομείου διὰ τὰ ἔτη 1827—1829, 1829-1830 καὶ 1830-1831³ προκύπτει ὅτι μεταξὺ 1ης Ἰουλίου 1827 καὶ 28ης Φεβρουαρίου 1831 εἰσῆχθησαν συνολικῶς 3.007 ἀσθενεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων 1.763 ἄποροι. Πολλοὶ ἐπάσχον ἐκ χρονίων νοσημάτων. Ἐκ τῶν εἰσελθόντων ἐχει-ρουργήθησαν 1.050, ἀπεβίωσαν δὲ συνολικῶς 93. Διὰ τὰ μέσα τῆς ἐποχῆς καὶ λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν μεγάλων ἐπιδημιῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποβιω-σάντων δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ μέγας. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν εἰσαχθέντων πρὸς νοσηλείαν τακτικῶν στρατιωτῶν καὶ ὀρφανῶν, δηλαδὴ τῶν μικρῶν θυ-μάτων πολέμου, οὐδεὶς ἀπέθανε.

1. Ἀναφορὰ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου Ἀργολίδος Κ. Ράδου πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 3640/17 Ὀκτ. 1829, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 223.

2. Σημειωτέον πάντως ὅτι ἀπὸ τοῦ 1825 ἤρξατο οἰκοδομοῦμενον καὶ ἀπὸ τοῦ 1827 λειτουργοῦν τὸ δημοτικὸν νοσοκομεῖον τῆς Σύρου. Περὶ τούτου βλ. καὶ ἐν Τ. μ. Δ. Ἀ μ π ε λ ᾱ, Ἱστορία τῆς νήσου Σύρου, Ἐν Ἑρμοῦπόλει 1874, σελ. 597—598, 719. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἱδρύθη τῇ προτάσει τῶν ἐμπόρων τῆς Σύρου μὲ σκοπὸν τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων καὶ τῶν ἐνδεῶν. Βλ. σχετικῶς Προβούλευμα τοῦ Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1065/18 Νοεμβρ. 1825, Β Β, Κῶδ. 236. Πρβλ. Χ ι α κ ὸ ν Ἀ ρ - χ ε ῖ ο ν, τόμ. Ε', Ἐν Ἀθήναις 1911, σελ. 528, σημ. 1. Καθ' ὅσον γνωρίζομεν πρόκει-ται περὶ τοῦ πρώτου δημοτικοῦ νοσοκομείου. Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν δὲν λειτουργεῖ. Συνοπτι-καὶ πληροφορικαὶ περὶ τούτου ἀναφέρονται καὶ ἐν Κ. Π α π α δ ᾱ κ η, «Βαρδάκειον καὶ Πρώιον Νοσοκομεῖον Σύρου», περ. Κοινωνικὴ Πρόνοια, ἔτος Γ' (1959), τεύχ. 12, σελ. 301—304.

3. Ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος», φ. 31 (24 Ἀπρ. 1829), σελ. 122. Ἀυτόθι, παράρτ. φ. 48 (21 Ἰουν. 1830), σελ. 195—196. Ἀυτόθι, παράρτ. φ. 54 (18 Ἰουλ. 1831), σελ. 320—321. Ὁ Στεφανίτης ὑπέβαλεν ἀπολογισμὸν καὶ διὰ τὴν περίοδον 1831—1832. Ὁ ἀπολογισμὸς οὗτος ὑπεβλήθη ἱεραρχικῶς διὰ τοῦ Διοικητοῦ Ναυπλίας καὶ Ἀργούς ἐπεὶδὴ ὁμοῦς δὲν διευτυποῦντο αἱ ἀπόψεις αὐτοῦ ἐπεστράφη, ὥστε νὰ συνταχθῇ παρὰ τοῦ ἐπιστάτου καὶ ἡ ἀπαιτουμένη ἐκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν πόρων τοῦ νοσο-κομείου. Βλ. Διαταγὴν τοῦ Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς τὸν Διοικητὴν Ναυπλίας καὶ Ἀργούς, 569/10 Μαΐου 1832, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Γεν. Γραμμ. Φ. 97.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ νοσοκομείου ἀπετελεῖτο τῷ 1830 ἐκ τοῦ διευθυντοῦ αὐτοῦ καὶ χειρουργοῦ Πέτρου Στεφανίτση, ἐνὸς ἐσωτερικοῦ ἐπιστάτου καὶ διαχειριστοῦ (ψωνιστοῦ), ἐνὸς κουρέως ἅμα καὶ βοηθοῦ χειρουργοῦ, ἐνὸς ιερέως, ὡς καὶ βοηθητικοῦ προσωπικοῦ ἐκ δέκα ἀτόμων, δηλ. ὑπηρετῶν, μαγείρου κλπ.

Δι' ἐξοδα λειτουργίας τοῦ ἰδρύματος προεβλέποντο 2.000 γρόσια διὰ ἐκαστὸν ἀσθενεῖς, καὶ ταῦτα «μεθ' ὅλης τῆς δικαιοσύνης, οἰκονομίας, δραστηριότητος, ὁμοῦ καὶ φιλανθρωπίας».

Τὸ Ἐθνικὸν Νοσοκομεῖον τοῦ Ναυπλίου, συγκρινόμενον πρὸς ἀνάλογα ἰδρύματα τῆς σχετικῶς προηγμένης Ἑπτανήσου¹, δὲν ὑστέρει αὐτῶν, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον 1829-1831, ὅτε εἶχε τύχει τῆς ἰδιαιτέρας φροντίδος τοῦ Κυβερνήτου.

Κατὰ Μάιον τοῦ 1832 τὸ νοσοκομεῖον ἐπετάχθη ὑπὸ τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ἄποροι Ἕλληνες ἀσθενεῖς ἐστερήθησαν τῶν ὑπηρεσιῶν του. Ὡς λύσις τοῦ οὕτω προκύψαντος προβλήματος προεκρίθη τότε ἡ ἐπίσκεψις αὐτῶν κατ' εἶκον παρὰ τοῦ δημοσίου ἱατροῦ².

Ἐν τούτοις χῶρός τις τοῦ νοσοκομείου παρέμεινεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ, ἵνα χρησιμοποιῆται ὡς οἶονεὶ ἐξωτερικὸν ἱατρεῖον πρὸς ἐξέτασιν καὶ παροχὴν ἱατρικῶν συμβουλῶν καὶ φαρμάκων «χωρὶς λεπτοῦ» εἰς τοὺς «πτωχοὺς Ἕλληνας, μικροὺς καὶ μεγάλους, νέους καὶ γέροντας, ὅστις ἔχει χρεῖαν συμβουλῆς ἱατροῦ ἢ ἱατρικῶν». Τοῦτο συνάγεται ἐξ «Εἰδοποιήσεως» τοῦ Στεφανίτση ἐκδοθείσης τὴν 2αν Ἰουνίου 1832³.

Ἡ ἀναστολὴ τῆς λειτουργίας τοῦ νοσοκομείου ὡς ἐθνικοῦ ἐσήμανε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, καὶ τὴν λήξιν τῆς παροχῆς τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ ὡς κρατικοῦ νοσηλευτικοῦ καταστήματος⁴.

Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ τῶν βαυαρικῶν στρατευμάτων παρετηρήθη ἐξαρσις τῶν ἀφροδισίων νοσημάτων, διὸ καὶ ἐκοινοποιήθησαν πρὸς τοὺς νομάρχας εἰδικαὶ ὑγειονομικαὶ ὁδηγίαι ὑπὸ τῆς Γραμματείας τῶν

1. Βλ. Γεωργ. Κεφαλλονίτου, «Ἱστορία τοῦ Ἀστικοῦ Νοσοκομείου Κερκύρας», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τόμ. ΙΓ' (Ἐν Κερκύρᾳ 1967), σελ. 55—75, ἰδίᾳ σελ. 61—62.

2. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὄθωνος», σελ. 299.

3. Βλ. αὐτὴν ἐν Τρ. Ε. Σκλαβενίτου, «Συμβολὴ στὴ βιογραφία τοῦ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 73.

4. Περὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ σταδιοδρομίας τοῦ Στεφανίτση βλ. Ἀ. Λιγνάδη, «Συμπλήρωμα περὶ Πέτρου Στεφανίτση», σελ. 141. Βλ. καὶ Διάταγμα 20 Μαΐου/1 Ἰουνίου 1838, περὶ χορηγήσεως στρατιωτικῶν βαθμῶν εἰς διαφόρους ὀπλαρχηγούς τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνος, «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως», φ. 18 (20 Μαΐου 1838), σελ. 93.

τῆς Κορίνθου Νερίου Α' Acciaiuoli Νοσοκομείου τῶν Πτωχῶν (Hospitale per li poveri) ¹ καὶ ὅτι ἐπὶ Καποδιστρίου ἀνεκαινίσθησαν καὶ συνεπληρώθησαν τὰ σωζόμενα τότε κτίσματα, δαπανηθέντος πρὸς τοῦτο ἀξιολόγου ποσοῦ. Κατὰ τина ἄλλην πληροφορίαν τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ κτιρίου ἐπεμελήθη ὁ γνωστός Κερκυραῖος ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ καὶ πολεοδόμος Σταμάτιος Βούλγαρης ².

Τῷ ὄντι ἡ δαπάνη σοβαρῶν ποσῶν πρὸς «οἰκοδομὴν» τοῦ νοσοκομείου περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν σημειουμένων ἐξόδων καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἀπολογισμοὺς τοῦ Στεφανίτση, τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ 1ης Ἰουλίου 1827 καὶ 28ης Φεβρουαρίου 1831 ³.

Πιθανώτερον εἶναι νὰ ἐχρησιμοποιήθη ὡς οἰκοδομικὴ βάσις ἐρείπιον παλαιᾶς μεγάλης οἰκίας, ἐνδεχομένως ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἐζήτει τῷ 1823 ὁ Νικηταρᾶς διὰ νοσοκομεῖον· οὐσιαστικῶς ὅμως πρόκειται περὶ οἰκοδομικοῦ ἔργου τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου. Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι ἐν προκειμένῳ αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας κατέλιπεν ὁ τότε Φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου καὶ βραδύτερον μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀντιβασιλείας Βαυαρὸς συναγματοάρχης Κάρολος von Heideck εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του: «Διὰ ἱατρῶν φιλελλήνων καὶ προσέτι Ἑλλήνων σπουδασάντων ἐν τοῖς πανεπιστημίαις τῆς Δύσεως ἡδυνήθηον νὰ ἰδρῦσω πλεῖστα νοσοκομεῖα, ὧν ἀρχίατρον κατέστησα ἐπιτήδειον Βαυαρὸν ἱατρόν, τὸν Δρα Τσουκαρίνην, ὅστις ὅμως δὲν ἡδυνήθη νὰ παραμείνῃ ἀλλ' ἔδωκε τὴν παραίτησίν του ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου. Ἰδρυσα καὶ ἔκτισα δύο νοσοκομεῖα ἐν Ναυπλίῳ, ὧν τὸ μὲν ἐχρησίμευεν ὡς πολιτικὸν κατὰ διαταγὴν τοῦ Καποδιστρίου, ἕτερον δὲ ὡς στρατιωτικὸν ἐν Ἴτς-Καλέ, ὅπου ἰδρῦθη καὶ τὸ κεντρικὸν φαρμακεῖον· ἄλλο ἐν Πόρῳ ἐχρησίμευε διὰ τὸ ναυτικὸν καὶ τοὺς ἐν Μεθάνοις μείναντας ἀπομάχους» ⁴.

1. Συνοπτικῶς ἐν Μ. Γ. Λαμπруνίδου, *Ἡ Ναυπλία*, σελ. 57—58. Τὴν διαθήκην τοῦ Νερίου, χρονολογούμενὴν ἀπὸ τῆς 17ης Σεπτεμβρίου 1394, βλ. ἐν J. A. Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la Principauté française de Morée et ses hautes baronnies*, Ἐν Παρισίοις 1845, τόμ. Β', σελ. 254—261. Σημειωτέον ὅτι ὡς lazaretto εἶναι γνωστὸν τὸ κατὰ τὸ 1706 οἰκοδομηθὲν καὶ μέχρι πρό τινας ἐπὶ τῆς Ἀκροναυπλίας σωζόμενον στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον.

2. Περὶ τοῦ ἀνδρὸς πρόχειρον βιογράφημα βλ. ἐν Κ. Δαφνῇ, «Σταμάτιος Βούλγαρης», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, τόμ. Β' (Ἐν Κερκύρᾳ 1952), σελ. 117—124.

3. Βλ. ἀνωτ. σελ. 266, σημ. 3.

4. Καρ. von Heideck (= *Ἐκ τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Βαυαροῦ Ἀντιστρατήγου Βαρόνου Ἀϊδεκ*), «Τὰ τῶν Βαυαρῶν Φιλελλήνων ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὰ ἔτη 1826—1829», περ. *Ἀρμονία*, τόμ. Α' (Ἐν Ἀθήναις 1901), σελ. 543. Βλ. *Τοῦ αὐτοῦ*, Ἀναφορὰν πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 3 Ἰουλ. 1829, ἐν Α. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. ΙΑ', Ἐν Ἀθήναις 1852, σελ. 610—611. Ἐν αὐτῇ σημειοῦνται τὰ ἑξῆς: «... ἐφρόντισα τὴν σύστασιν νοσοκομείου στρατιωτικοῦ, μεταχειρισθεῖς ἐπὶ τοῦτο παλαιὸν ἐρείπιον διὰ τὸ εὐκραές τοῦ ἀέρος καὶ τὴν καλὴν του θέσιν. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο ἔχει

Σημειωτέον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ τοῦ οἰκήματος, ὡς εἰκονίζεται τοῦτο εἰς παλαιὰν φωτογραφίαν (1884), μαρτυρεῖται ὅτι τὸ κτίριον τοῦτο εἶναι δημιούργημα τῆς τεχνικῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου.

Ὅπως δὲ ποτε ἡ πληροφορία τοῦ von Heideck ὅτι «ἐκτίσεν» τὰ νοσοκομεῖα δὲν σημαίνει ὅτι καὶ «ἐθεμελίωσεν» ταῦτα. Εἶναι ἄλλωστε βέβαιον ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροναυπλίας στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον εἶναι κατὰ βάσιν ἐνετικὸν ἔργον. Αὐτὸς εὖτος ὁ von Heideck παραδέχεται ὅτι πρὸς σύστασιν τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομεῖου μετεχειρίσθη παλαιὸν ἐρείπιον. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἀκόμη καὶ σήμερον ἐκ τοῦ σωζομένου ἡμιπογείου αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Heideck εἰς τὰς Ἀναμνήσεις του ἀνέφερεν ὅτι «ἐκτίσεν» ἀμφοτέρω τὰ νοσοκομεῖα. Διὰ τὴν ταυτότητα τοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ τὸ πολιτικὸν νοσοκομεῖον ὠκοδομήθη ἐπὶ τῶν βάσεων παλαιότερου τινὸς κτίσματος.

Τὸ κτίριον ἐκλείετο ὑπὸ λίαν ὕψηλῳ περιβόλῳ, τοῦ ὁποῖου ἡ πρὸς βορρᾶν κυρία πύλη ἦτο ἀληθῶς ἐντυπωσιακὴ. Ἡ πύλη αὕτη, ὡς καὶ ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου, κατεσκευάσθη κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1830 καὶ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1831 χρονικὸν διάστημα. Ὁ Στεφανίτης ἀναφέρει σχετικῶς μεθ' ὑπερφηφάνειας ὅτι «ἡ οἰκοδομὴ τοῦ περιβόλου καὶ τῆς θύρας ἐλκύουν τὴν προσοχὴν διαφόρων ὑποκειμένων ἄλλοεθνῶν». Εἰς τὸ ἐπίστηλον αὐτῆς ἦτο ἐντοιχισμένη τετράγωνος πλάξ διαστάσεων 0,740 X 0,750 μ., φέρουσα εἰς τὸ κέντρον ἀνάγλυφον παράστασιν τοῦ φοίνικος, γύρωθεν δ' αὐτοῦ καὶ εἰς ἐπαλλήλους κύκλους ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς: ΕΛΛΗΝΙΚΗ** ΠΟΛΙΤΕΙΑ. ,αωκ' /Α' ΕΘΝΙΚΟΝ. ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ. ΝΑΥΠΑΙΟΥ * 1823 * / ΖΗΤΩ. Ο ΚΥΒΕΡ(ΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛ)ΛΑΔΟΣ 'Ι 'Α ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ * 1828 *

Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πλακῆς καὶ ἔξωθι τοῦ περικλείοντος τὰς ἐπιγραφὰς περιφερειακοῦ κύκλου εἰκονίζονται ἀνάγλυφα Χερουβεῖμ.

Τὸ οἰκοδόμημα ἦτο ἐπιβλητικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἀποτελεῖτο ἐκ τεσσάρων ὀρόφων ἐπὶ τῆς βορείας ὀψews καὶ τριῶν ἐπὶ τῆς νοτίας λόγῳ τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς τοῦ ἐδάφους. Ἡ εἴσοδος ἦτο εἰς τὴν νοτίαν πλευράν, διὸ καὶ δὲν φαίνεται αὕτη εἰς τὰς σωζομένας εἰκόνας τῆς φωτογραφίας τῆς οἰκοδομῆς. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ εἶχεν οἰκοδομηθῆ αὐτοτελὲς πτέρυξ περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡδὴ λόγος¹.

Τὸ κτίριον ἐρειπωθὲν κατηδαφίσθη τελείως μεταξὺ 1937 καὶ 1940².

σήμερον κραββάτια διὰ 42 ἀσθενεῖς· ἔχει ἀρχιατρὸν, φαρμακοποιόν, ἐπιστάτην, γραίας τινὰς διὰ τὸ μαγειρεῖν καὶ τὸ πλύσιμον καὶ τακτικὴν φαρμακείαν, ... προστίθεται δὲ ἡδὴ εἰς αὐτὸ νέος θάλαμος διὰ 16 κραββάτια καὶ ἓνας τόπος διὰ τὴν φαρμακείαν, τοὺς φαρμακοποιούς καὶ τὸ χημικὸν ἐργαστήριον».

1. Ὁ Δῆμος συνεπλήρωσε τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ νοσοκομεῖου διὰ τῆς κατασκευῆς δευτέρου ὀρόφου εἰς τὴν πτέρυγα ταύτην. Ἐκ σωζομένης ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Μουσείῳ τοῦ Ναυπλίου ἀναμνηστικῆς πλακῆς προκύπτει ὅτι τῷ 1878 προστεθῆσαν αἰθουσαί τινες,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ

1. Ἡ ὁργάνωσις ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας.

Ἐὰν ἡ καταστολὴ τῶν ἐπιδημιῶν καὶ ἡ νοσηλεία τῶν ἀσθενῶν ἀπετέλει σοβαρώτατον πρόβλημα διὰ τὴν Διοίκησιν, ἡ πρόληψις αὐτῶν ἦτο ἔτι δυσκολωτέρα ἐλλείψει ὁργανώσεως, μέσων καὶ πειθαρχίας.

Τὰ πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐκδηλωθεισῶν κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπιδημιῶν ληφθέντα προφυλακτικὰ μέτρα ὑπῆρξαν σπασμωδικὰ, ἄνευ ἐνότητος καὶ ἀλληλουχίας. Τὴν εὐθύνην τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν εἶχον αἱ ἀστυνομικαὶ καὶ αἱ λιμενικαὶ ἀρχαί¹.

ιδιωτικῇ δωρεᾷ. Εἰς τὴν ἀναμνηστικὴν πλάκα ἀναγράφονται τὰ ἐξῆς : ΑΙΘΟΥΣΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΕΙΣΑΙ/ΠΡΟΣ ΝΟΣΗΛΕΙΑΝ ΕΝΔΕΩΝ/ΠΑΣΧΟΝΤΩΝ ΔΑΠΑΝΗ ΤΕ ΚΑΙ ΠΑ/ΡΑΤΕΛΙΑΙ ΤΟΥ ΕΝ ΝΑΥΠΑΙΩ ΛΟΙΔΗΜΟΥ/ΙΑΤΡΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ/ ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ/ ΝΑΥΠΑΙΟΝ 1878. Μεταξὺ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ βασικοῦ κτιρίου καὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀκροναυπλίας ἦσαν ἐγκατεστημένα τὸ χειρουργεῖον καὶ τὰ μαγειρεῖα τοῦ νοσοκομείου, ἐν ἀμέσῳ πρὸς ἀνατολὰς συνεχεῖα τοῦ ἐντὸς τοῦ βράχου ναῖσκου, τιμωμένου εἰς τὸ ὄνομα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ὁ ναῖσκος σφῶζεται ἀκόμη. Βλ. καὶ Μ. Γ. Λαμπρινίδου, *Ἡ Ναυπλία*, σελ. 58, σημ. 1.

2. Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἐστεγασθήσαν ἐν τοῖς ἐρήμοις κτίσμασιν αὐτοῦ ἐπὶ τινα ἔτη πρόσφυγες. Ἐν συνεχείᾳ τὸ δημοτικὸν τοῦτο κτίριον κατέληξε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κακὸφημος οἶκος, σκανδαλίζων καὶ ἐνοχλῶν τοὺς περιοίκους. Ὁ χώρος εἰς τὸν ὁποῖον ἔκειντο τὰ κτίρια καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ κείμενος ἀποτελοῦν σήμερον τὴν Πλατείαν τοῦ Πολιτικοῦ Νοσοκομείου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἐνῶ τὸ νοσοκομεῖον ἔχει παύσει νὰ λειτουργῇ ἀπὸ ἐξηκονταετίας καὶ τὰ κτίσματά του ἔχουν κατεδαφισθῇ, πληροφοροῦμεθα ὅτι συνεχίζεται ἡ νομικὴ ὑπόστασις αὐτοῦ.

1. Αἱ ἀστυνομικαὶ ἀρχαὶ ὑπῆγοντο ὑπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας καὶ αἱ λιμενικαὶ ὑπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν. Ἐπὶ Καποδιστρίου ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὴν Γραμματεῖαν τῆς Ἐπικρατείας. Ἀργότερον αἱ λιμενικαὶ ἀρχαὶ ὑπῆχθησαν ὑπὸ τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Ἐμπορικοῦ Ναυτικοῦ, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν συντονιστικὴν διοίκησιν τῶν περιφερειακῶν διοικητῶν γενικῆς ἀρμοδιότητος. Παρὰ τῶν ἐν λόγῳ ὑπουργείων διαωρίζοντο οἱ ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν καὶ ἐλάμβανον ἐδικὰς ὁδηγίας. Βλ. Διάταγμα 1165/31 Μαΐου 1823, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχεῖον Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117. Ἐπίσης βλ. Ἐγγραφον τοῦ Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Ἐπαρχον Νεοκάστρου καὶ Μεθώνης, 416/16 Ἰουλ. 1823· Ἐγγραφον Ὑπουργείου Ναυτικῶν πρὸς Λιμενάρχην Νεοκάστρου καὶ Μεθώνης, 417/16 Ἰουλ. 1823· Διαταγὴν Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Λιμενάρχην Μυκόνου καὶ Σύρου, 493/22 Δεκ. 1824· Διαταγὴν Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Λιμενάρχην Κορίνθου, 594/4 Ἰαν. 1825, *Αὐτόθι*. Αἱ ὑγειονομικαὶ ἀρχαὶ ὡς πρὸς τὰς λιμενικὰς διατάξεις ὑπῆγοντο ὑπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν. Βλ. Ὁδηγία τοῦ Γ. Κῶπα (Γεν. Γραμματέως Ὑπ. Ναυτικῶν) πρὸς Λιμενάρχην Ναυπλίου, 20 Αὐγ. 1824, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117. Περὶ τῆς ὁργανώσεως τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς λιμενικῆς ὑπηρεσίας μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὁθωνος βλ. *Συλλογὴ τῶν περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ, πολεμικοῦ τε καὶ ἐμπορικοῦ, ἐπισήμων πράξεων*, Ἐν Ἀθήναις 1837, σελ. 77 καὶ ἐξῆς.

Κατὰ τὸν πρῶτον λιμενικὸν ὀργανισμόν ἡ ὑγειονομικὴ ἀστυνομία ὑπήγετο ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ὡς ἀμέσως συνδεομένη μετὰ τὴν ὑγειονομικὴν ἐπιτήρησιν καὶ ἔλεγχον τῶν πλοίων. Οὕτως, ὅτε κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου τοῦ 1823 ἐνεφανίσθησαν «συμπτώματα σχεδὸν βέβαια» πανώλους εἰς Καστρί (Ἑρμιόνην), τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα διέταξε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἀστυνομίας νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δημοσίαν ὑγείαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ νὰ ὀργανώσῃ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν κατὰ τὰ παράλια τῆς χώρας πλῆρες σύστημα «νοσηλασειῶν» (δηλ. λοιμοκαθαρτηρίων) «διορίζον ἀνθρώπους εἰδήμονας καὶ ἀξιούς νὰ προφυλάξουν τὴν πατρίδα»¹.

Ἐν συνεχείᾳ καὶ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1824 ἐπειδὴ καίς τὸ χωρίον Καστρί (Ἑρμιόνην) ἀπὸ τινος ἡμέρας ἐξακολουθεῖ μία ἀσθένεια, τὰ συμπτώματα τῆς ὁποίας δίδουν ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι ἡ πανώλης νόσος»², ἡ ὁποία μάλιστα ἀκολούθως μετεδόθη εὐρέως, συνεκροτήθη εἰς τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τῆς τοπικῆς διοικητικῆς ἀρχῆς εἰδικὸν ὑγειονομικὸν ὄργανον ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἡ ἐν Ναυπλίῳ διορισθεῖσα τῆς ὑγείας ἐπιτροπὴ*, πρὸς λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων διὰ τὴν διασφάλισιν τῆς δημοσίας ὑγείας εἰς τὴν πολιορκουμένην τότε ὑπὸ τῆς κουντουριωτικῆς μερίδος πόλιν καὶ τὴν Ἐπαρχίαν Ναυπλίου³.

Τὴν Ἐπιτροπὴν ἀπετέλεσαν ὁ Ν. Θησεύς, ὁ Βελισ. Καλόγερος καὶ ὁ ἱατρός Δ. Δεσύλλας. Ἀντιστοίχως συνεκροτήθησαν ὑγειονομεῖα εἰς τὰς σημαντικωτέρας παραλίους ἐμπορικὰς πόλεις, ὡς εἰς τὴν Σύρον⁴ κλπ. Εἰς τὸ Ναύπλιον τὰ καθήκοντα τοῦ ὑγειονόμου ἀνετέθησαν προσωρινῶς καὶ μέχρι τῆς καταρτίσεως ὑγειονομικοῦ κανονισμοῦ εἰς τὸν λιμενάρχην τῆς πόλεως, καθωρίσθη δὲ καὶ ὁ τρόπος λειτουργίας τοῦ ὑγειονομείου, πάντοτε ὑπὸ τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν⁵.

Πρὸς τοῦτοις ἡ Κυβέρνησις ἐξέδωκεν εἰδικὰς διαταγὰς πρὸς τὴν ἀστυνομίαν τοῦ Ναυπλίου περὶ καθαρισμοῦ τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ βάσει ὁδηγιῶν τὰς ὁποίας συνέταξεν ὁ «πατριώτης Ἰωάννης Γερμάν». Ἡ πειθαρχία ὁμως τῶν κατοίκων δὲν ἦτο ζηλευτή. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ὁ Γενικὸς Ἀστυνόμος Κυρριάκος Μόραλης νὰ ἀναφερθῇ εἰς τὸ Βουλευτικὸν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ διὰ νὰ γίνουιν σεβασταὶ αἱ διαταγαὶ του καὶ νὰ ὑποχρεωθοῦν πάντες

1. Βλ. Διαταγὴν Ἐκτελεστικοῦ πρὸς Ὑπ. Ἀστυνομίας, 3605/14 Δεκ. 1823, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117.

2. Βλ. Ἐγγραφον Ὑπ. Ἀστυνομίας πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 8/12 Φεβρ. 1824, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. Ι' (1824), σελ. 51.

3. Βλ. Ἐγγραφον τῆς ἐν Ναυπλίῳ διορισθείσης Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας πρὸς τοὺς Προκρίτους τῆς νήσου Ὑδρας, 24 Φεβρ. 1824, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. Ι' σελ. 61—62.

4. Βλ. Ἐγγραφον Ἐπαρχοῦ Σύρας καὶ Μυκόνου πρὸς τοὺς Προκρίτους τῆς νήσου Ὑδρας, 382/21 Ἀπρ. 1824, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. Ι', σελ. 132—133.

5. Βλ. Ἐγγραφον Γ. Κώπα (Γεν. Γραμμ. Ὑπ. Ναυτικῶν) πρὸς Λιμενάρχην Ναυπλίου, 20 Αὐγ. 1824, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117.

εἰς συνεισφοράν τινα πρὸς κάλυψιν τῶν δαπανῶν τοῦ καθαρισμοῦ. Συγχρόνως ἐζήτησε τὰς ἀπαραιτήτους πιστώσεις ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ προμηθευθῇ τὰ ἀναγκαῖα μέσα καὶ νὰ προσλάβῃ ἐπ' ἀμοιβῇ ἐργάτας, «διότι οἱ ἐν τῇ πόλει αἰχμάλωτοι ἀσθενοῦσι χωρὶς ἐπίσκεψιν ὄντας, ἐκ τῶν ἄλλων λαγουμτζήδων μῆτε εὐρίσκονται ἱκανοί, μῆτε δουλεύουσι χωρὶς νὰ πληρωθῶσι, διότι εἰς τὸ ἀπερασμένον δὲν ἐπληρώθησαν καὶ παραπονοῦνται».

Τὸ ἔργον τοῦ καθαρισμοῦ τῆς πόλεως ἦτο δυσχερές, ἰδίᾳ λόγῳ τῶν πολλῶν ἐρειπίων. Ὡς ἐκ τούτου, ὁ Γερμὰν προέτεινε μεταξὺ ἄλλων καὶ συνεχῇ «καπνισμὸν» τῆς πόλεως διὰ καύσεως κέδρου, λαβὼν ὡς παράδειγμα τὸ προηγούμενον τῆς Βιέννης, εἰς τὴν ὑποίαν εἶχεν ἐκδηλωθῇ ὁμοία νόσος πρὸ ἐτῶν ¹.

Πρὸς πληρεστέραν ἐξασφάλισιν τοῦ ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου ὠρίσθη ἀργότερον συνεχῆς ὑπηρεσία ἀκτοφυλακίδος, «ἀκταιώρου πλοίου» ², περιπολοῦσης μεταξὺ «μικροῦ φρουρίου» καὶ «οἴκου νοσηλασείου», δηλ. τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, εὐρισκομένου ἔξωθι τῶν τειχῶν καὶ ὑπὸ τὸ πυροβολεῖον τῶν Πέντε Ἀδελφῶν ³. Διὰ τοῦ ἀκτωροῦ τούτου ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ ὑγειονομείου καὶ ἐλεγχομένων πλοίων.

Παρερχομένου τοῦ χρόνου ἀπεδεικνύετο ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτακτικὴ ἡ συστηματικὴ ὀργάνωσις εἰδικῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας. Τοῦτο ὅμως ἐν καιρῷ πολέμου, ἐσωτερικῆς ἀναταραχῆς καὶ ἀπειθαρχίας ἦτο δυσεπίτευκτον, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ διότι ἡ Διοίκησις ἐδυσχεραίνετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰ ἀπαιτούμενα εἰδικὰ ἀστυνομικὰ μέτρα εἰς τὰς περιοχὰς τὰς ὁποίας δὲν ἤλεγχε συνεχῶς.

Ἡ συνέχισις, ὅμως, τῶν ἐπιδημιῶν, ἰδίως τῆς πανώλους, ἐπέβαλεν ὀριστικῶς τῷ 1825 τὴν τακτικὴν καθ' ἅπασαν τὴν ἐλευθέραν χώραν σύστασιν εἰδικῶν ὑγειονομικῶν ἀρχῶν, ἀρμοδίων διὰ τὴν προφύλαξιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν δυναμένων νὰ μεταδοθῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἢ ἐκ τῶν μεμολυσμένων περιοχῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ λοιμωδῶν νόσων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παρεμπόδισιν τῆς περαιτέρω μεταδόσεως αὐτῶν, ἐπιτυγχανομένην δι' ὑγειονομικοῦ ἐλέγχου τῶν ἀφικνουμένων εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς λιμένας πλοίων καὶ τῶν δι' αὐτῶν διακινουμένων ἐπιβατῶν καὶ ζώων, ὡς καὶ διὰ καθάρσεως αὐτῶν εἰς λοιμοκαθαρτήρια.

Ἐπὶ σκοπῷ ὀργανώσεως εἰδικῶν πρὸς τοῦτο ὑπηρεσιῶν ⁴ τὸ Βουλευτικὸν

1. Ἀναφορά Γεν. Ἀστυνομίου Ναυπλίου πρὸς Βουλευτικὸν 63/25 Ὀκτ. 1824, ΓΑΚ, Βουλ. Φ. 2.

2. Ὁρθόν: ἀκτωροῦ (garde—côte, coast—guard vessel). Βλ. <Λ. Π α λ α σ κ α—Ἀ. Κ ο υ μ ε λ ᾱ—Φ. Ἰ ω ἄ ν ο υ>, Ὀνοματολόγιον Ναυτικόν, Ἐν Ἀθήναις 1858, σελ. 54.

3. Βλ. «Γενικὰς προσωρινὰς ὁδηγίας ἐνεργείας τοῦ ἀκταιώρου πλοίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου» (Διαταγὴ Ὑπ. Ναυτικῶν, 2331/20 Μαΐου 1825), ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117.

4. Σχέδιον νόμου περὶ ὀργανώσεως λιμενικῶν ἀρχῶν μετὰ σχεδίων διπλωμάτων τῶν πλοίων, διαβατηρίου, τίτλου ἰδιοκτησίας πλοίου κλπ. κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Μινιστηρίου Ναυτικῶν ἅμα τῇ ἰδρύσει αὐτοῦ τῷ 1822. Τὰ σχέδια ταῦτα ἐνεκρίθησαν μὲν ὑπὸ τοῦ Ἐκτε-

συνεκρότησεν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν, ἡ ὁποία προέτεινε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1825 σχέδιον συστάσεως ὑγειονομείων εἰς ὅλας τὰς παραλίους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰς ἐπὶ κεφαλῇς αὐτῶν διμελεῖς ὑγειονομικὰς ἐπιτροπὰς ἀνέθετε καὶ τὰ καθήκοντα τῶν λιμεναρχῶν καὶ ἀστυνόμων, ἐκτὸς ἐκείνων τῶν πόλεων εἰς τὰς ὁποίας θὰ προσκρίνετο ὁ διορισμὸς ἰδίων ἀστυνομικῶν ἀρχῶν. Προέβλεπεν, ἐπίσης, ἡ ἐπιτροπὴ ὡς δυνατὴν καὶ τὴν προπώλησιν τῶν ἐσόδων ἐκ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐν λόγῳ ἀρχῶν διὰ δημοπρασίας κατ' ἔτος. Τὸ Βουλευτικὸν ὅμως δὲν ἀπεδέχθη τὴν ὑπὸ τῶν ὑγειονόμων ἄσκησιν καὶ τῶν καθηκόντων τῶν ἀστυνόμων, ἀλλὰ μόνον τῶν λιμεναρχῶν. Συγχρόνως καθώρισε τὰ ὑγειονομικὰ δικαιώματα (τέλη) ¹. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐθεώρησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ κεχωρισμένως ὁ νόμος περὶ τῶν ὑγειονομείων ἀπὸ τὰς διατάξεις περὶ λιμεναρχείων.

2. Ὁ νόμος περὶ ὑγειονομείων.

Τελικῶς, μετὰ μακρὰν ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ μελέτην τῶν σχετικῶν θεμάτων ² ἐξεδόθη ὁ νόμος ὑπ' ἀριθμ. ΝΒ' (52) τῆς 25ης Ἰανουαρίου 1826 περὶ ὑγειονομείων ³. Οὗτος ἐθεωρήθη λίαν ἀτελής,

λεστικοῦ καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ συσταθείσης ἐπιτροπῆς τοῦ Βουλευτικοῦ, «ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναμάλιαν τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Διοικήσεως ἔμεινεν ἀνενέργητα», δηλ. ἀνεπικύρωτα. Ἐν τῷ μεταξύ ἐφηρμόζοντο ταῦτα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν ὑπὸ τὴν ἔννοian διοικητικῶν μέτρων, ἀπὸ δὲ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1824 τῇ ἐγκρίσει καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Βλ. Ἐγγραφον Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς τοὺς Προκρίτους τῆς νήσου Ὑδρας, 748/28 Ἰαν. 1825, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117. Πρβλ. Ἐγγραφον Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς σωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117. Πρβλ. Ἐγγραφον Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Γενικὴν Γραμματεῖαν Ἐκτελεστικοῦ, 1168/10 Μαρτ. 1825, Αὐτόθι. Βλ. καὶ Ἀναφορὰν Ὑπ. Ναυτικῶν πρὸς Βουλευτικόν, 4416/13 Αὐγ. 1825, Αὐτόθι. Ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ ἀναπτύσσονται πλὴν ἄλλων καὶ προτάσεις περὶ ὀργανώσεως ὑγειονομείων καὶ συντάξεως ὑγειονομικοῦ κανονισμοῦ.

1. Βλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 13 Νοεμβρ. 1825, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 15 (25 Νοεμβρ. 1825), σελ. 57.

2. Βλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 18 Νοεμβρ. 1825, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 16 (28 Νοεμβρ. 1825), σελ. 61. Πρβλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 18 Ἰαν. 1826, Αὐτόθι, φ. 33 (30 Ἰαν. 1826), σελ. 129, ἐνθ' ἀναφέρεται ὅτι συνεζητήθη τὸ ἀναμορφωθῆν ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σχέδιον νόμου περὶ ὑγειονομείων. Πρβλ. Προβούλεμα Ἐκτελεστικοῦ πρὸς Βουλευτικόν, 16484/24 Ἰαν. 1826, περὶ ἐπιταχύνσεως τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ περὶ ὑγειονομείων καὶ λιμεναρχείων σχεδίου νόμου, καὶ Προβούλεμα Βουλευτικοῦ πρὸς Ἐκτελεστικόν, 1160/25 Ἰαν. 1826, περὶ ἀποστολῆς τοῦ ψηφισθέντος σχεδίου πρὸς ἐπικύρωσιν, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἱ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117.

3. Τὸ κείμενον αὐτοῦ βλ. ἐν Γ. Δ. Δ η μ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, «Ὁ Κώδιξ τῶν Νόμων», σελ. 181—184. Πρβλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 29 Ἰαν. 1826, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 37 (13 Φεβρ. 1826), σελ. 145, ἐνθα μνημονεύεται τὸ Προβούλεμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ (ὑπ' ἀριθμ. 16520) διὰ τοῦ ὁποίου ἐπεστράφη ἐπικυρωμένος εἰς τὸ Βουλευτικόν ὁ νόμος περὶ ὑγειονομείων.

διότι περιωρίσθη μόνον εἰς τὰ τῆς συνθέσεως τῆς διευθυνούσης ἑκαστον ὑγειονομεῖον ἐπιτροπῆς καὶ τὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς διατιμῆσεως (προσδιορίσεως ἡ ταρίφας, ὡς ἐκαλεῖτο τότε) τῶν ὑγειονομικῶν καὶ λοιμοκαθαρτικῶν δικαιωμάτων, καθὼς καὶ τῶν λιμενικῶν δικαιωμάτων¹, οὐδαμῶς ρυθμίσας τὸν κανονισμόν λειτουργίας τῶν ὑγειονομείων καὶ τὰ σχετικά πρὸς τὴν κάθαρσιν πλοίων καὶ ἐπιβατῶν θέματα.

Διὰ τοῦ ἐν λόγῳ νόμου ἐπετράπη ἡ ἴδρυσις ὑγειονομείων καὶ συνεπῶς ἡ κάθαρσις εἰς πᾶσαν παράλιον πόλιν, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς στερουμένας λοιμοκαθαρτηρίων. Δοθείσης ὅμως τῆς ἐλλείψεως τῶν μέσων καὶ τῆς ἀπειθαρχίας κάθαρσις ἐν τοῖς πράγμασιν δὲν ἦτο δυνατή. Ὡς ἐκ τούτου καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ νόμος διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὑγειονομικῶν δικαιωμάτων κυρίως τὴν ἐνίσχυσιν τῶν κρατικῶν ἐσόδων ἐπέτυχε καὶ ὄχι τὴν συστηματικὴν προφύλαξιν τῆς δημοσίας ὑγείας. Ἀλλωστε ὁ πόλεμος οὔτε τακτικὴν ὀργάνωσιν τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτῶν ἐπέτρεπε, οὔτε ἀσφαλῆ ἐκτέλεσιν ὑγειονομικῶν μέτρων.

Ἡ διευθύνουσα ἑκαστον ὑγειονομεῖον ἐπιτροπὴ ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν ἐπάρχων καὶ τῶν ἐπιστατοδημογερόντων, συγκροτούμενη ἐκ τῶν εὐυποληπτοτέρων κατοίκων τῆς παραλίου πόλεως. Ἐξ αὐτῶν ἐπελέγοντο ὀκτώ, ἀνὰ δύο δὲ ἡσκούν τὰ καθήκοντα τῆς ἐπιστάσεως τοῦ ὑγειονομείου ἐπὶ τρίμηνον ἀμισθί. Γραμματεὺς διοριζόμενος ὑπὸ τῆς Διοικήσεως προεβλέπετο μόνον εἰς τὰς ἐμπορικὰς πόλεις.

Μεταξὺ τῶν πρώτων συγκροτηθέντων κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νεαροῦ νόμου ὑπῆρξε τὸ Ὑγειονομεῖον Ναυπλίου. Ὡς ἐπιστάται αὐτοῦ ἐξελέγησαν οἱ ἐξῆς: Ἰωάννης Γ. Ἰατροῦ, Δημήτριος Παπαλεξόπουλος, Γεώργιος Θ. Ὁρφανίδης, Ἀναστάσιος Χινόπουλος, Κ. Ἀποστολίδης, Γεώργιος Τσώκρης καὶ Λυμπέρης Γιαννακόπουλος. Οὗτοι, ἅμα τῇ ἀναλήφει τῶν καθηκόντων των, ὑπέβαλον τὴν 10ην Μαρτίου 1826 ἀναφορὰν πρὸς τοὺς ἐκλέκτορας αὐτῶν, Ἐπαρχον Ναυπλίου καὶ ἐπιστατοδημογέροντας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐσημείουν τὰ ἀκόλουθα: «Ἐὰν ὁ σκοπὸς συστάσεως τοῦ ὑγειονομείου εἶναι διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀσφάλειαν, πρέπει νὰ ἐνεργῇται γενικῶς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν· προβλέπομεν λοιπὸν ὅτι διὰ τὴν ἐνέργειαν τούτου θέλομεν ἀπαντῆσαι πολλὰς δυσκολίας: αὐτὴν διότι ὡς νέον πρᾶγμα δὲν θέλει δέχεται γενικῶς ἀπὸ ὅλους ἐν εὐκολίᾳ καὶ ἐπομένως ὅτι πολλὰ πολεμικὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐρχόμενα μὲ διαφόρους λείας καὶ ἀπὸ μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνεξετάστως πρέπει νὰ μένουν ὑπὸ τὴν ὑγειονομικὴν φύλαξιν (τὸ ὁποῖον βλέπομεν ὅτι εἶναι διόλου ἀδύνατον νὰ

1. Περὶ τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τῆς διατιμῆσεως τῶν ὑγειονομικῶν καὶ λιμενικῶν δικαιωμάτων βλ. Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 18 Φεβρ. 1826, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 40 (24 Φεβρ. 1826), σελ. 157. Τὴν προσδιόρισιν (ταρίφαν) τῶν λιμενικῶν δικαιωμάτων βλ. ἐν Γ. Δ. Δ η μ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, «Ὁ Κῶδιξ τῶν Νόμων», σελ. 226-227.

ἐνεργηθῇ), ἐκτὸς ἐὰν δοθοῦν τὰ ἀναγκαῖα καὶ δραστήρια μέτρα· ἐὰν δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ εἶναι μόνον πρὸς τὸ θεαθῆναι, τότε βλέπομεν περιττὴν τὴν ἐνέργειαν ταύτην καὶ διὰ τὸ ἐναντίον τοῦ σκοποῦ τῆς διαταγῆς τῆς Διοικήσεως καὶ διὰ τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ἔργου»¹. Τὸ Ἐπαρχεῖον Ναυπλίου ἐνημέρωσε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ ἐκεῖνο τὸ Ἐκτελεστικὸν Σῶμα, ἀλλὰ, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τέλεια μέτρα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ληφθοῦν οὐδ' ἐλήφθησαν.

Ἡ διαχείρισις τῶν ἐσόδων ὑπὸ τῶν ὑγειονομικῶν ἐπιστατῶν δὲν ἦτο πάντοτε ἀδιάβλητος. Ἔνεκα τούτου τῷ 1827 ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος διέταξεν ὅπως οἱ ἐπιστάται παραδίδουν τὰ εἰσπραττόμενα ποσὰ εἰς τοὺς γραμματεῖς αὐτῶν (δηλ. εἰς ὑπαλλήλους) καὶ εἰς οὐδεμίαν προβαίνουν πληρωμὴν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς των².

3. Τὰ πρῶτα ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ληφθέντα μέτρα.

Τὰ πρῶτα ἀληθῶς σοβαρὰ μέτρα ὑγειονομίας ἐν Ἑλλάδι ἐλήφθησαν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου³.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀφίξιν του διεδόθη ὅτι ἐνέσκηψε πανώλης εἰς Κέα. Ἀμέσως ἀπεστάλη ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ Βενιζέλου Ρούφου καὶ τοῦ ἱατροῦ Σπ. Καλογεροπούλου, ἐμπείρου περὶ τὰ θέματα τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας. Εὐτυχῶς ἡ διάδοσις δὲν εἶχετο ἀληθείας. Προῖόν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἦτο καὶ ἡ ὑποβολὴ ἐκ μέρους τοῦ Καλογεροπούλου σχεδίου ὑγειονομικοῦ κανονισμοῦ, ἐλλείποντος μέχρι τότε.

Μετ' οὐ πολὺ (ἀρχαὶ Ἀπριλίου) ἐνέσκηψε, μεταδοθεῖσα ἐκ τοῦ ἐν Μεθώνῃ αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου, διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων, πανώλης εἰς τὴν Ὑδραν⁴, ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς Σπέτσας καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Πελοπόννησον⁵. Ὁ Ἰ. Καποδίστριας ἔλαβε πάραυτα δραστήρια καὶ αὐστηρὰ μέτρα ἀποκλει-

1. Βλ. Ἀναφορὰν Ὑπ. Ἑσωτερικῶν πρὸς Ἐκτελεστικόν, 3212/13 Μαρτ. 1826, μετὰ συνημμένης ἀναφορᾶς τῶν ὑγειονόμων, ΓΑΚ, Προσωπ. Ἱστορ. Ἀρχ. Ἰ. Βλαχογιάννη, Κυτ. 117.

2. Διάταγμα 108/23 Ἰουν. 1827, ΓΑΚ, Ἀντικ. Ἐπιτρ. Φ. 236.

3. Τ. ρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Ἱστορία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος (1828—1831), Ἐν Ἀθήναις 1894, σελ. 199.

4. Βλ. Ἐπιστολὴν τῶν Προκρίτων Σπετσῶν πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 94/16 Ἀπρ. 1828, καὶ Ἀπάντησιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Προκρίτους Σπετσῶν, 17 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ' (1828), σελ. 70—71. Βλ. καὶ Ἐπιστολὴν Ἰ. Καποδιστρίου πρὸς Ἐυνάρδον, 22 Μαΐου 1828, Ἰ. Α. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις 1841, σελ. 100—102.

5. Περὶ τῆς εἰς Καλάβρυτα μεταδόσεως αὐτῆς βλ. Β. Γ. Παπαγεωργίου, «Ἡ πανώλης στὸ Βραχνὶ καὶ τὰ Καλάβρυτα. Ἀλληλογραφία Καποδιστρίου—Μαΐζον», Ἐπετηρὶς τῶν Καλαβρύτων, ἔτος Δ' (Ἐν Ἀθήναις 1972), σελ. 60—71.

σμοῦ τῶν μολυσμένων περιοχῶν¹. Τὰ μέτρα ταῦτα, παραταθέντα ἐπὶ τινας μῆνας πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ἀπέδωσαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς ἐσωτερικοὺς πολιτικούς λόγους καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως. Γελοία ὁμῶς ἦτο ἡ κατηγορία, γράφει ὁ Νικόλαος Δραγούμης, «ἀποδεικνύουσα καὶ αὕτη τὰ μωρὰ καὶ φαῦλα ἀναπλάσματα τῆς φαντασίας εἰς ἃ καταφεύγει πολλάκις ἡ ἀντιπολίτευσις»².

Πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς καταστάσεως ἀπεστάλη εἰς τὴν Ὑδραν ὁ ἱατρὸς καὶ μέλος τοῦ Πανελληνίου Σπυρίδων Καλογερόπουλος³, μόλις τότε διορισθεὶς Ἐκτακτὸς Ἐπιτροπὸς τοῦ Τμήματος τῆς Ἡλίδος⁴, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἐκλήθη τὸ Πανελλήνιον νὰ καταρτίσῃ διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Τμήματος αὐτοῦ «διάταγμα περὶ διοργανισμοῦ ὑγειονομικοῦ, καθ' ὅλην τὴν ἐπικρατείαν», ἐπὶ τῶν βάσεων αἵτινες εἶχον προταθῇ πρό τινος ὑπὸ τοῦ Καλογεροπούλου. Ὁ Καποδίστριας προέτεινεν ὅπως τὴν εὐθύνην τῆς ὑγειονομίας ἀναλάβουν αἱ δημογεροντίαι⁵.

Ὁ Καλογερόπουλος μεταβὰς εἰς Ὑδραν διεπίστωσε τὴν νόσον⁶ καὶ συνέστησεν εἰς τοὺς διοικοῦντας τὴν νῆσον προκρίτους τὴν σύστασιν ἐκτακτοῦ ὑγειονομείου, συντάξας μάλιστα καὶ τὰς πρὸς τὴν ἐπικεφαλῆς αὐτοῦ προτεινομένην πενταμελῆ ἐπιτροπὴν προχείρους ὁδηγίας⁷. Ἀκολούθως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Αἴγινον (18 Ἀπριλίου).

Τὰς προτάσεις τοῦ Καλογεροπούλου καὶ ἰδίως τὴν σύστασιν τῆς ἐπὶ τοῦ ὑγειονομείου ἐπιτροπῆς ἀπέφυγον νὰ πραγματοποιήσουν οἱ πρόκριτοι,

1. Βλ. Ἐπιστολὴν Κυβερνήτου πρὸς Ἐυνάρδον, 2 Μαΐου 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδίστρια, *Ἐπιστολαί*, τόμ. Β', σελ. 59—60.

2. Ν. Δραγούμης, *Ἱστορικαὶ Ἀναμνήσεις*, Ἐν Ἀθήναις 1925³, τόμ. Α', σελ. 116.

3. Βλ. Ἐγγραφον Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 566/14 Ἀπρ. 1828, *Ἀρχ. Ὑδρας*, τόμ. ΙΔ', σελ. 64—65. Σύντομον βιογράφημα περὶ τοῦ Σπ. Καλογεροπούλου βλ. εἰς τὸ περ. *Ἑθνικὸν Ἡμερολόγιον*, τόμ. Σ' (Ἐν Ἀθήναις 1866), σελ. 353. Τὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας, Αἴγιναν, Πόρον ἐπισκέφθη καὶ ὁ Καποδίστριας.

4. Διάταγμα 1758/16 Ἀπρ. 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 28 (21 Ἀπρ. 1828), σελ. 116. Ὁ Καλογερόπουλος λόγῳ τῆς ἀποστολῆς του εἰς Ὑδραν δὲν μετέβη εἰς Ἡλίδαν.

5. Ἐγγραφον Κυβερνήτου πρὸς Πανελλήνιον, 1517/8 Ἀπρ. 1828, Μουσεῖον Μπενάκη, *Ἀρχεῖον Ἀγῶνος*, Φ. 87.

6. Βλ. Ἐγγραφον Κυβερνήτου πρὸς Πανελλήνιον, 1914/20 Ἀπρ. 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 29 (25 Ἀπρ. 1828), σελ. 121. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου συνάγεται ὅτι ἀπεστάλη ἀμέσως πρὸς τὸ Πανελλήνιον σχέδιον ψηφίσματος περὶ ὀργανισμοῦ τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας πρὸς μελέτην. Παρεκλήθη μάλιστα τὸ Πανελλήνιον νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ψήφισιν τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου.

7. Βλ. Ἐπιστολὴν Σπ. Καλογεροπούλου πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 17 Ἀπρ. 1828, *Ἀρχ. Ὑδρας*, τόμ. ΙΔ', σελ. 71—72. Σχέδιον Ὁδηγιῶν, 18 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*, σελ. 72—73.

προφασισθέντες λυσιτέλειαν τῶν μέχρι τότε ληφθέντων μέτρων¹, ἔδωσαν ὅμως ἐντολὴν συγκροτήσεως προσωρινοῦ νοσοκομείου πικνωλοβλήτων εἰς τὸ Μανδράκι. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο συνεκροτήθη καὶ ἐστεγάσθη εἰς ἀκίνητον ἰδιοκτησίας τοῦ Νκυάρχου Μιαούλη, τὸν ἀποκαλούμενον «Πύργον τοῦ Μιαούλη»². Τὰ πράγματα, ἐν τούτοις, παρὰ τὰς ἐλπίδας τῶν Ὑδραίων ἐπεδεινώθησαν, ὥστε οὗτοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν διάσωσίν των³.

Ἀμέσως ὁ Καποδίστριας ἔθεσεν εἰς φύλαξιν τεσσαράκοντα ἡμερῶν (καραντίναν) τὴν Ὑδραν καὶ τὰς Σπέτσας, διώρισε τὸν Ἀναστάσιον Λόντον Γενικὸν Ἐφορον τῆς Ὑγείας κατ' αὐτάς, με βοηθὸν τὸν ἱατρὸν Νικόλαον Καλογερόπουλον, καὶ διέταξε τὴν σύστασιν ἐκτάκτων ὑγειονομικῶν ἐπιτροπῶν εἰς Αἴγιναν, Πόρον καὶ Ναύπλιον, με ἀποστολὴν τὴν ἐποπτεῖαν τῶν οἰκείων ὑγειονομείων, τὴν παρακολούθησιν τῆς ὑγείας τῶν ἐν λόγῳ περιοχῶν καὶ τὴν ἐνημέρωσιν τῶν ἀρμοδίων κρατικῶν ἀρχῶν περὶ τῆς ἐξελιζέως τῆς καταστάσεως⁴. Πρὸς τοῦτοις διέταξε τὸν θαλάσσιον ἀποκλεισμόν τῆς Ὑδρας.

Ὁ Γενικὸς Ἐφορος Ἀν. Λόντος ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντά του ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας τὴν ἐκλογὴν δύο ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ ἀποτελέσουν μετὰ τοῦ ἱατροῦ Νικολάου Ξανθοῦ⁵ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ τοπικοῦ ὑγειο-

1. Βλ. Ἀναφορὰν τῶν Προκρίτων Ὑδρας πρὸς Κυβερνήτην, 18 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 73—74.

2. Ἐπιστολὴ Προκρίτων Ὑδρας πρὸς Ἀντώνιον Σακελλαρίου, 19 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 75. Βλ. σχετικῶς καὶ ἐν Ἰ. Παπαγεωργίου, «Ἱατρικὴ ἀντίληψις καὶ κοινωνικὴ πρόνοια εἰς τὴν Ὑδραν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν», περ. Ἀρχεῖα Ὑγεινῆς, τεύχ. 7—9 (Ἐν Ἀθήναις 1964), σελ. 386—387.

3. Βλ. Ἀναφορὰν τῶν Προκρίτων Ὑδρας πρὸς Κυβερνήτην, 20 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 75—76.

4. Βλ. Διάταγμα 1906/20 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 77—78, καὶ Ἐγκύκλιον Γραμμ. Ἐπικρατείας (πρὸς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς τῆς ἐπικρατείας), 625/20 Ἀπρ. 1828, Αὐτόθι, σελ. 76—77. Πρβλ. Ἐγγραφὸν Κυβερνήτου πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 1912/20 Ἀπρ. 1828, Αὐτόθι, σελ. 79. Ὁ Σπυρίδων Καλογερόπουλος, ἐξ ἄλλου, «ἐπροσκληθὴ νὰ διατρέβῃ πλησίον τῆς Κυβερνήσεως, ἐν ὅσῳ διαρκοῦσιν αἱ περὶ πανώλους ὑποψίαι, καὶ τοῦτο διὰ τὴν ὁποίαν τὰ φῶτα του κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὑπηρεσίας ἐμπνέουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνην». Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπηλλάχθη τῆς θέσεως τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου κατὰ τὸ Τμήμα τῆς Ἡλίδος. Βλ. Διάταγμα (2384)/12 Μαΐου 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος», φ. 34 (12 Μαΐου 1828), σελ. 139.

5. Ὁ Νικόλαος Ξανθὸς ἦτο ἱατρός, σπουδαστὴς εἰς Γερμανίαν καὶ Παρισίους. Ἀπὸ τοῦ 1825 ἦτο ἐγκατεστημένος εἰς Ὑδραν κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου. Βλ. Ἐπιστολὴν Ἀλ. Μαυροκορδάτου πρὸς Γ. Κουντουριώτην, 26 Ὀκτ. 1825, Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, 1821-1832, δημοσιευόμενα ὑπὸ Ἀντωνίου Λιγνοῦ, τόμ. Ε' (Ἰούλ.—Δεκ. 1825), Ἐν Πειραιεῖ 1927, σελ. 358.

νομείου¹. Συγχρόνως συνέταξε και τας προς αὐτὴν ὁδηγίας (ὕγειονομικὸν κανονισμόν)².

Οἱ πρόκριτοι ἀνέβαλον τὴν ζητηθεῖσαν ἐκλογὴν, πιθανὸν διὰ τὰ ἀποφύγουν τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ ληφθησόμενα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς μέτρα, τὰ ὁποῖα, ὡς εἰκόσ, θὰ παρέβλαπτον προσωρινῶς τὸ ἐμπόριον τῶν κατοίκων τῆς νήσου³.

Πρὸ τῆς ἀρνητικῆς στάσεως τῶν προκρίτων ὁ Λόντος ἀπεχώρησεν, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διωρίσθη τὴν 2αν Μαΐου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Καποδιστρίου Βιάρος ὡς *Ἐκτακτος Ἐφορος τῆς Ὑγείας εἰς τὴν νῆσον Ὑδρας*, καὶ «συμπράκτωρ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ τῆς ἱατρικῆς» καὶ πάλιν ὁ Ν. Καλογερόπουλος⁴. Τὸν διορισμὸν τοῦ Βιάρου, σημειωτέον, εἶχον ζητήσει αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι⁵.

Ὁ Βιάρος ἀναχωρήσας ἀμέσως δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν νῆσον, ἀλλὰ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Καλογεροπούλου καὶ ἐπιβαίνων τοῦ πλοίου «Ἀντί-ζηλος», ἀκολούθως δὲ τοῦ «Νέλσον», καὶ παραπλέων τὰ παράλια αὐτῆς ἔλαβεν ἀληθῶς αὐστηρὰ διοικητικὰ καὶ ὑγειονομικὰ μέτρα, συνέστησεν ὑγειονομεῖα ἅμα καὶ ἀστυνομικὰς ἀρχάς (ὕγειονομαστυνομεῖα), ἐξέδωκε προχείρους ὑγειονομικοὺς κανονισμοὺς, διέταξε νὰ ἀνοίγωνται τὰ γράμματα καὶ νὰ καπνίζωνται⁶ καὶ τελικῶς ἐπέτυχεν ὥστε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ Μαΐου

1. Βλ. Ἐπιστολὴν Ἀν. Λόντου καὶ Νικ. Καλογεροπούλου πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 25 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 82. Πρβλ. Ἐπιστολὴν Ἀν. Λόντου καὶ Νικ. Καλογεροπούλου πρὸς Ν. Ξανθόν, 25 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*, σελ. 84.

2. «Ὁδηγίαι τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὑγειονομείον Ὑδρας», *Αὐτόθι*, σελ. 82—84.

3. Βλ. Ἐπιστολὴν Ἀν. Λόντου καὶ Νικ. Καλογεροπούλου πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 26 Ἀπρ. 1828, *Ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 84, καὶ Ἀναφορὰν Προκρίτων πρὸς τὸν Κυβερνήτην, 26 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*, σελ. 85.

4. Διάταγμα 2065/2 Μαΐου 1828, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 60. Βλ. καὶ Ἐπιστολὴν Κυβερνήτου πρὸς Βιάρον Καποδιστριαν, 1 Μαΐου 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τόμ. Β', σελ. 57—58. Πρβλ. τὸ πρωτότυπον κείμενον αὐτῆς (ὕπ' ἀριθμ. 2066/2 Μαΐου 1828) ἐν ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 60. Πρόσθετος Ἐγγραφοὺς τοῦ Γραμμ. τῆς Ἐπικρατείας πρὸς Ν. Καλογερόπουλον, 693/2 Μαΐου 1828, *Αὐτόθι*. Σχετικὸν καὶ τὸ Ἐγγραφοὺς τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Ἐπιτροπὴν, 2068/2 Μαΐου 1828, *Αὐτόθι*. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου διετάχθη ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ χορηγήσῃ εἰς τὸν Βιάρον 60.000 γρόσια «εἰς ἐξοικονόμωσιν τῶν ἐκεῖ πεινῶντων ἔγχωριων καὶ ξένων καὶ μὴ δυναμένων ἐξ αἰτίας τοῦ αὐστηροῦ περιορισμοῦ τῆς νήσου νὰ ἐπαρκέσωσιν ἄλλοθεν εἰς τὰ πρὸς τὸ ζῆν».

5. Ἀναφορὰ τῶν Προκρίτων Ὑδρας πρὸς Κυβερνήτην, 20 Ἀπρ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 77. Τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Προκρίτους Ὑδρας, 1 Μαΐου 1828, βλ. ἐν Ἰ. Ἀ. Καποδίστρια, Ἐπιστολαί, τόμ. Β', σελ. 56—57. Τὸ πρωτότυπον κείμενον αὐτῆς (ὕπ' ἀριθμ. 2069/2 Μαΐου 1828) ἐν ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 60.

6. Βλ. τὰ σχετικὰ ἔγγραφα εἰς τὸ Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 90 καὶ ἐξῆς. Πρβλ. Διαταγὴν τοῦ Ἐκτ. Ἐφόρου, 8 Μαΐου 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 34 (12 Μαΐου 1828), σελ. 140—141. Δι' αὐτῆς ἰδρύθη ἀγορὰ εἰς τὴν ἐναντι τῆς Ὑδρας πελοποννησιακὴν ἀκτὴν, πλησίον τοῦ Μετοχίου, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς νήσου νὰ λαμβάνουν ἐξ αὐτῆς τὰ ἀναγκαῖα τροφίμα.

νά κατασταλῇ τὸ κακόν¹. Ἄν καὶ ἀποτελεσματικά, τὰ ληφθέντα αὐστηρά μέτρα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Βιάρου ἐβλάψαν πολιτικῶς τὸν Κυβερνήτην².

Μετὰ τὴν εὐτυχῇ ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἡ ἐφαρμογὴ τῶν περιορισμῶν ἔπαυσε, συγχρόνως δὲ ὁ Βιάρος, διορισθεὶς Ἐκτακτος Ἐπίτροπος τῶν Δυτικῶν Σποράδων³, ἐγκατεστάθη εἰς Ὑδραν καὶ ἀνέλαβε τὰ νέα καθήκοντά του⁴. Ἡ λειτουργία τοῦ ὑγειονομαστυνομείου εἰς Ὑδραν συνεχίσθη, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τῆς συγκροτηθείσης κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Βιάρου δημογεροντίας τῆς νήσου⁵.

Ἀνάλογα μέτρα ἐλήφθησαν εἰς τὰς ἐπίσης πληγείσας ἐκ τῆς ἐπιδημίας Σπέτσας. Τὴν 24ην Ἀπριλίου ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου εἰς τὸν Ἰωάννην Κωλέττην ἡ ἔκτακτος ὑγειονομικὴ ἐπιστάσις καὶ ἡ λήψις προληπτικῶν μέτρων εἰς τὴν νῆσον⁶. Διὰ τῶν παρασχεθεισῶν εἰς τὸν Κωλέττην κυβερνητικῶν ὁδηγιῶν ἐπεσημάνθη ἡ ἀνάγκη αὐστηροῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς νήσου καὶ πλήρους ἀπομονώσεως τῶν οἰκιῶν τῶν νοσούντων. Συγχρόνως ὁ Κωλέττης ἐξουσιοδοτήθη νὰ συστήσῃ ἔκτακτον ὑγειονομικὴν ἀρχὴν (Magistrat) ἐξ ἱατρῶν τῆς νήσου πρὸς ἄμεσον διαπίστωσιν τῶν κρουσμάτων τῆς πανώλους ἐν αὐτῇ.

Προφυλακτικὰ μέτρα ἐπεβλήθησαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὸ Ναύπλιον, μὲ σκοπὸν τὴν ἐν αὐτῷ ἐξασφάλισιν ὑγιεινῆς κα-

1. Βλ. Ἐγγραφον Ἐκτ. Ἐφόρου πρὸς τοὺς Ὑδραίους, 70/20 Μαΐου 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 107—108.

2. Γ. Κρ ἐ μ ο υ, *Νεωτάτη Γενικὴ Ἱστορία, ὡς τέταρτος τόμος συμπληρωτικὸς τῆς Γενικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀ. Πολυζωίδου*, Ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 962. Ἐπίσης βλ. Τρ. Ε. Εὐ α γ γ ε λ ῖ δ ο υ, *Ἱστορία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου*, σελ. 200.

3. Βλ. Διάταγμα (2346)/11 Μαΐου 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 34 (12 Μαΐου 1828), σελ. 139.

4. Ἐγκύκλιος Ἐκτ. Ἐπιτρόπου Δυτ. Σποράδων πρὸς τοὺς Ὑδραίους, 58/3 Ἰουν. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 110—111.

5. Βλ. Διαταγὴν Ἐκτ. Ἐπιτρόπου Δυτ. Σποράδων πρὸς τοὺς Ὑγειασynomοὺς Ὑδρας, 61/4 Ἰουν. 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 45 (23 Ἰουν. 1828), σελ. 185—187. Πρβλ. Ἐγκύκλιον τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Τμήματος, 67/6 Ἰουν. 1828, *Αὐτόθι*, σελ. 187. Βλ. καὶ τὴν μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς Δημογεροντίας τῆς Ὑδρας ἐκδοθεῖσαν Διαταγὴν τοῦ Ἐκτ. Ἐπιτρόπου πρὸς αὐτήν, 384/5 Αὐγ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΔ', σελ. 208—210, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ γενικά περὶ ὁργανώσεως τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως διατάγματα τοῦ Κυβερνήτου, 1747/16 Ἀπρ. 1828 καὶ 1883/19 Ἀπρ. 1828, ἐν Γ. Δ. Δ η μ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, «Ὁ Κώδιξ τῶν Ψηφισμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, Α' 1828—1829», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῖνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 14 (1967), Ἐν Ἀθήναις 1970, σελ. 45—49.

6. Διάταγμα 2027/24 Ἀπρ. 1828, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 57. Πρβλ. Ἐγγραφον τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τοὺς προκρίτους τῶν Σπετσῶν, 2026/24 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*.

ταστάσεως, επιτροπούσης τὴν ἄσκησιν τῆς διοικήσεως καὶ τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν ἄλλων περιοχῶν. Εἰς τὸ Ναύπλιον τὰ πράγματα ἦσαν ἰδιαίτερώς δύσκολα λόγῳ τῆς μεγίστης συρροῆς προσφύγων καὶ στρατιωτῶν καὶ τῆς διακινήσεως μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτόμων, ἔνεκα τῶν ὁποίων ἡ ἄσκησις τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας καὶ ἡ ἐφαρμογὴ μέτρων καθαριότητος καθίστατο λίαν δυσχερὴς ¹.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὅπως ἀντιμετωπισθῇ ἡ κατάστασις λυσιτελέστερον συνεκροτήθη κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως πλὴν τῆς τριμελοῦς Ἐκτάκτου ἐπὶ τῆς Ὑγείας Ἐπιτροπῆς καὶ ὑγειονομικὸν συμβούλιον ἐκ τῶν ἱατρῶν (Στάμου;) Δασκαλοπούλου, Ἰ. Βλάση, Ν. Παπαλεξοπούλου, Ρωμανοῦ, Κ. Πελοπίδα, Ν. Φωτεινοῦ καὶ Ἀντωνίου Μεντῶρου ², οἵτινες ἐκλήθησαν ὅπως ἀναζητήσουν τὰ συντελεστικώτερα μέτρα καὶ συνεργασθοῦν μετὰ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τοῦ Τμήματος τῆς Ἀργολίδος διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς δημοσίας ὑγείας. Ἐκλήθησαν προσέτι ὅπως ἐπιστατοῦν ἀνὰ εἰς καθ' ἡμέραν εἰς τὸ ὑγειονομεῖον πρὸς παρακολούθησιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐπιβαλλομένων μέτρων ³. Δι' ἰδίας προκηρύξεως τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Ναυπλίου ἐκοινοποιήθησαν τὰ ἀποφασισθέντα καὶ ἐκλήθησαν οὗτοι νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς αὐτά ⁴.

Περὶ τῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ Ναυπλίου ὁ Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος τῆς Ἀργολίδος Ν. Καλλέργης ἔλαβεν εἰδικὰς ὁδηγίας ἀπὸ τὸν Κυβερνήτην. Εἰδικώτερον ἐνετάλη ὅπως μεριμνήσῃ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἀποφασισθείσης οἰκοδομήσεως συνοικισμοῦ ἔξωθι τῆς πόλεως κατὰ τὰ σχέδια τοῦ μηχανικοῦ Σταματίου Βούλγαρη, κατεδαφιζομένων ἐν συνεχείᾳ τῶν «ἐν μέσῃ τῇ πόλει» ἀθλίων μικροοικοδομῶν.

Ἡ ἐξυγιάνσις τῆς πόλεως θὰ ὑπεβοηθεῖτο καὶ ἐκ τῆς διαταχθείσης ἐπίσης κατεδαφίσεως διαφόρων παροικοδομημάτων, τὰ ὅποια παρεκώλυνον τὸν

1. Χαρακτηριστικὴν εἰκόνα τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ναυπλίῳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ τοὺς ἀμέσως προηγηθέντας κοινωνικῆς συγχύσεως καὶ πληθυσμιακῆς πίεσεως παρουσιάζει ὁ αὐτόπτης μάρτυς Δ. Κ. Βυζαντινός εἰς τὸ γνωστότατον θεατρικὸν ἔργον του: *Ἡ Βαβυλωνία* ἢ ἡ κατὰ τόπους διαφθορὰ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης (βλ. σχετικῶς Κ. Η. Μπίρη, *Ἡ Βαβυλωνία τοῦ Δ. Κ. Βυζαντίου. Ἱστορικὴ καὶ σκηνικὴ ἀνάλυσις καὶ ἀναμόρφωσις τοῦ κειμένου*, Ἐν Ἀθήναις 1948. Πρβλ. Δ. Κ. Βυζαντινοῦ, *Ἡ Βαβυλωνία, Α' καὶ Β'* ἔκδοσις Ἐπιμέλεια Σπύρου Εὐαγγελάτου, Ἐν Ἀθήναις 1972, «Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη». Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου διαδραματίζεται ἐν Ναυπλίῳ τῷ 1827.

2. Τὸν ἱατρὸν Ἀντώνιον Ἀναστασίου Μεντῶρον συναντῶμεν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς Τριπολιτσάν. Βλ. Τάσου Ἀθ. Γριτσόπουλου, «Σύμμεικτα Ἀρκαδικά», περ. *Γορτυνιακά*, τόμ. 1 (Ἐν Ἀθήναις 1972), σελ. 155—162.

3. Βλ. Ἐγγραφον Κυβερνήτου πρὸς τοὺς ἱατροὺς (Στάμου;) Δασκαλόπουλον κλπ., 22 Ἀπρ. 1828, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 57.

4. Βλ. Ἐγκύκλιον Κυβερνήτου πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Ναυπλίου, 22 Ἀπρ. 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος», φ. 32 (5 Μαΐου 1828), σελ. 132.

ἀερισμόν τῶν οἰκιῶν, ὡς καὶ διὰ τῆς βελτιώσεως τοῦ συστήματος ὑδρεύσεως καὶ ἀποχετεύσεως τῆς πόλεως¹.

Ὁ Καλλέργης πράγματι βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη κατεσκεύασεν ἔξω τῆς τότε πόλεως πρόχειρα οἰκήματα (*καλύβας*), εἰς τὰ ὁποῖα μετεκομίσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὰ κατὰ τὸν λιμένα τῆς πόλεως περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Νικολάου, εὐρισκόμενον ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἄθλια οἰκήματα, τὰ ὁποῖα ἀμέσως κατηδαφίσθησαν «διὰ τὰ ἔχον πλειοτέραν εὐρυχωρίαν τὸ ὕγειονομεῖον καὶ οὕτω τὰ ἐκπληροῦ μετὰ περισσοτέραν εὐκολίαν τὰ χρέη του». Ὁ νέος συνοικισμὸς περατωθεὶς ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἔλαβε κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Καποδιστρίου τὸ ὄνομα «*Πρόνοια*», τὸ ὁποῖον φέρει ἕκτοτε καὶ μέχρι σήμερον ὡς προάστιον τοῦ Ναυπλίου².

Ὡς λοιμοκαθαρτήριον τοῦ Ναυπλίου ἐχρησιμοποιήθη τῷ 1828 τὸ Μπούρτζι, ἐκκενωθέν. Ἐν αὐτῷ ἐγένετο ἔλεγχος «τῶν ἀπὸ ὑποπτα μέρη ἐρχομένων» ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐδιορίσθη ἐπιστάτης διὰ τὰ μὲν ἐκεῖ φυλάττων, ὅστις καὶ ἐσυμφωνήθη πρὸς 200 γρ. τὸν μῆνα μισθόν»³.

Ἀνάλογα μέτρα διατάχθησαν καὶ ἐφηρμόσθησαν καὶ εἰς ἄλλας περιοχὰς τῆς χώρας. Εἰς τὴν Αἰγίνα, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι φοβηθέντες ἐτράπησαν πρὸς τὰ σπῆλαια καὶ τοὺς ἀρχαίους τάφους ἢ διεβίουν εἰς τοὺς δρόμους, ὁ Προσωρινὸς Διοικητὴς αὐτῆς Ψαριανὸς Ἀνδρέας Γιαννίτσας ἐξέδωκε λεπτομερεῖς καὶ αὐστηρὰς διαταγὰς καὶ ὁδηγίας τόσον διὰ τὰ ἐντὸς τῆς νήσου ἐφαρμοστέα μέτρα ὅσον καὶ διὰ τὸν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀποκλεισμόν αὐτῆς. Συντονιστικὸν καὶ ἐποπτικὸν ὄργανον κατέστη ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Τμήματος τοῦ Πανελληνίου κατ' ἐξουσιοδότησιν κυβερνητικοῦ διατάγματος συγκροτηθεῖσα *Ἐκτακτὸς Ἐπιτροπὴ τῆς Ὑγείας*⁴, ἐνῶ κατὰ

1. Βλ. Διαταγὴν τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τὸν Ἐκτ. Ἐπιτρόπον Ἀργολίδος Ν. Καλλέργην, 17 Ἀπρ. 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδιστρία, *Ἐπιστολαί*, τόμ. Β', σελ. 35—37.

2. Βλ. Ἐπιστολὴν τοῦ Καποδιστρίου πρὸς Στ. Βούλγαρη περὶ ἐγκρίσεως τοῦ νέου σχεδίου τῆς πόλεως, ἔργου τοῦ δευτέρου, 22 Μαΐου 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδιστρία, *Ἐπιστολαί*, τόμ. Β', σελ. 99—100. Πρβλ. Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, *Ἱστορία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου*, σελ. 122. Ἐπίσης βλ. καὶ Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κῶδιξ τῶν Ψηφισμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, Β' 1829—1832», *Ἐπετηρὶς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 15 (1968), Ἐν Ἀθήναις 1972, σελ. 141—143.

3. Ἀναφορὰ Ἐκτ. Ἐπιτρόπου Ἀργολίδος Ν. Καλλέργη πρὸς Κυβερνήτην, 46/23 Ἀπρ. 1828, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 57. Βλ. καὶ Ἀπάντησιν τοῦ Κυβερνήτου πρὸς Ν. Καλλέργην, 24 Ἀπρ. 1828, Ἰ. Ἀ. Καποδιστρία, *Ἐπιστολαί*, τόμ. Β', σελ. 52—53.

4. Βλ. Διαταγὴν τοῦ Προσ. Διοικητοῦ Αἰγίνης, 608/23 Ἀπρ. 1828, ΓΑΚ, Γεν. Γραμμ. Φ. 57 (ἐντυπον). Μέλῃ τῆς Ἐπιτροπῆς ἦσαν οἱ Ἀνδρέγυρος Πετράκης, Νικόλαος Γερακάρης καὶ Ἰωάννης Μαμουίνης. Διωρίσθησαν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμ. 14/. Ἀπρ. 1828 Πράξεως τοῦ Πανελληνίου (Τμήμα Ἑσωτερικῶν), τὴν ὁποίαν βλ. ἐν σχεδίῳ ἐν Μουσείῳ Μπενάκη, *Αρχ. Ἀγῶνος*, Φ. 87. Ὁ τελευταῖος παρητήθη τὴν 2αν Μαΐου. Τὸ ἐγγράφον παρακλήσεως, αὐτοῦ βλ. *Αὐτόθι*. Ἐν συνεχείᾳ ἀπεχώρησε καὶ ὁ Γερακάρης καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ Πετράκη, τοῦ Ἀνδρέου Γιαννίτση καὶ τοῦ Ἰ. Γενναῖα.

τόπους συνεστήθησαν υγειονομικαὶ ἐπιστασίαι «τῶν γειτονικῶν μερῶν τῆς πόλεως» καὶ «εἰς τὰ παράλια Αἰγίνης», με ἐπικεφαλῆς ἐπιστάτην ἔχοντα ὑπ' αὐτὸν δυνάμιν ἐκ φυλάκων ἢ τακτικῶν καὶ ἀτάκτων στρατιωτῶν¹.

Πρὸς τοὺς υγειονομικοὺς ἐπιστάτας παρεσχέθησαν εἰδικαὶ ὁδηγίαι ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία συνέστησε θέσεις «ιατρῶν τοῦ υγειονομείου»² καὶ φαρμακοποιῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους παρέσχε σαφεῖς ὁδηγίας καὶ ἐντολὰς³. Εἰς τὸν Πόρον τέλος συνεκροτήθη ἀνάλογος ἐπιτροπὴ ἐκ τοῦ Προσωρινοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου καὶ τοῦ φιλέλληρος Ἑλβετοῦ ἱατροῦ Louis — André Gosse, εἰς τὸν ὅποιον ἀνετέθη ἡ ἱατρικὴ ἐπιμέλεια τῆς τηρήσεως τῶν μέτρων ἀσφαλείας⁴. Εἰς τὴν Σύρον συνεκροτήθη ἀνάλογος ἐπιτροπὴ καὶ διετάχθη ἐπίσης ἡ λῆψις προφυλακτικῶν μέτρων⁵.

Πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀποκεκλεισμένων περιοχῶν ὁ Κυβερνήτης ἐπεχείρησεν ἀπὸ τῆς 22ας Ἀπριλίου μακρὰν περιοδείαν εἰς τὰς Σπέτσας, Ὑδραν, Αἴγιναν, Πόρον, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία διήρκεσε μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ Ἰουλίου.

4. Τὸ ψήφισμα περὶ υγειονομείων.

Τὰ γενικὰ υγειονομικὰ μέτρα ἀνεστάλησαν ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου⁶. Ὀλίγας ἡμέρας ἐνωρίτερον ἐξεδόθη τὸ ψήφισμα ὑπ' ἀριθμ. ΙΕ' τῆς 20ῆς Αὐγούστου 1828, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεκρίθη καὶ ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ ἡ Διάτα-

1. Βλ. Ἐγκυκλίους τῆς Ἐκτάκτου Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας, ὑπ' ἀριθμ. 8, 10/24 Ἀπρ. 1828, Μουσεῖον Μπενάκη, Ἀρχ. Ἀγῶνος, Φ. 87.

2. Βλ. Ἐγκύκλιον τῆς Ἐκτάκτου Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας, ὑπ' ἀριθμ. 13/24 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*. Ἱατροὶ διωρίσθησαν οἱ ἑξῆς: Abbondio Boggiani, Σ. Καλογερόπουλος, Γ. Γλαράκης, Ν. Ι. Βελισσάριος, Λουκάς Βάγιας. Οἱ ἱατροὶ οὗτοι συνήρχοντο ἐν συμβουλίῳ προκειμένου νὰ ἀποφανθοῦν ἐπὶ σπουδαίων ἢ γενικωτέρων θεμάτων.

3. Βλ. Ἐγκύκλιον τῆς Ἐκτάκτου Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ὑγείας, ὑπ' ἀριθμ. 12/25 Ἀπρ. 1828, *Αὐτόθι*.

4. Βλ. Διαταγὴν Ἰ. Καποδιστρίου πρὸς Προσ. Διοικητὴν Πόρου, 19 Μαΐου 1828, Ἰ. Ἀ. Κ α π ο δ ι σ τ ρ ι α, Ἐπιστολαί, τόμ. Β', σελ. 98—99.

Μεταξὺ τῶν ἐξωθεν τοῦ Πόρου νησιδίων εἶναι καὶ τὸ ἐπονομαζόμενον «Λαζαρέττο», ἐνθα ἦτο ἐγκατεστημένον ἐπὶ πανώλους τὸ λοιμοκαθαρτήριο. Βλ. Ἐ μ μ. Ἰ. Κ α ν ἑ λ λ η, *Περιγραφή τῆς νήσου Πόρου*, Ἐν Ἀθήναις 1887, σελ. 9. Περὶ τοῦ Gosse βλ. Ἰάκ. Ν. Τ ο μ π ᾶ ζ η, Ὁ φιλέλληρ Ἑλβετὸς ἱατρός Ἀνδρέας Λουδοβίκος Γκός, Ἐν Ἀθήναις 1910.

5. Βλ. Διακήρυξιν Ἐκτ. Ἐπιτρόπου Βορείων Κυκλάδων Κ. Μεταξᾶ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Σύρου, 235/14 Ἰουν. 1828, Ἀρχ. Λάζ. καὶ Γεωργ. Κουντουριώτου, τόμ. Θ' (30 Σεπτ.—31 Δεκ. 1827, 1828, 1829), Ἐν Ἀθήναις 1968, σελ. 203—204. Πρβλ. Ἐπιστολὴν Γ. Ἀποστόλη πρὸς Γ. Κουντουριώτην, 20 Ἰουν. 1828, *Αὐτόθι*, σελ. 218.

6. Βλ. Ἐγκύκλιον Κυβερνήτου πρὸς τοὺς Ἐκτάκτους Ἐπιτρόπους, 7 Σεπτ. 1828, ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 66 (8 Σεπτ. 1828), σελ. 273.

ξίς Ὑγειονομική, ἐκτυπωθεῖσα καὶ αὐτοτελῶς χάριν ἐνημερώσεως τῶν ἁρμοδίων ὀργάνων καὶ τῶν πολιτῶν¹.

Τὸ κείμενον τῆς Διατάξεως εἶναι ἐντυπωσιακὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ. Περιλαμβάνει 318 ἄρθρα, διαιρεῖται δὲ εἰς εἰδικὰ κεφάλαια περὶ ἐξετάσεως τῶν ἐγγράφων τῶν πλοίων, περὶ ὑγειονομικῆς πιστοποιήσεως, ἥτοι περὶ τοῦ παρεχομένου ὑπὸ τοῦ ὑγειονόμου ἐνδεικτικοῦ δι' οὗ ἐπετρέπετο ἢ μὴ ἢ ἐλευθεροκοινωνία εἰς τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν πλοῖα, περὶ καθάρσεως, παραλίων καὶ μεσογείων λοιμοκαθαρτηρίων, ὡς καὶ περὶ ὀργανώσεως τῶν ὑγειονομείων. Συνοδεύεται τέλος ὑπὸ πινάκων τῶν «ἐπιδεκτικῶν καὶ ἀνεπιδέκτων μιάσματος εἰδῶν», ὑποδείγματος ὑγειονομικῆς πιστοποιήσεως καὶ πινάκων τῶν δικαιωμάτων (τελῶν) τοῦ ὑγειονομείου καὶ τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου, ὡς καὶ πίνακος περὶ τοῦ χρόνου καθάρσεως, ἀναλόγως πρὸς τὴν ὑγειονομικὴν πιστοποίησιν.

Δὲν ἔχομεν στοιχεῖα πληροφοροῦντα εἰς ποῖον πρότυπον ἐβασίσθη ἡ Διάταξις Ὑγειονομική. Εἰκάζομεν ὅμως ὅτι θὰ ἐχρησιμοποιήθη ἰταλικὸν ἢ ἐπτανησιακὸν κείμενον, ἐνεκα καὶ τῶν παρατιθεμένων ἰταλικῶν λέξεων. Πιθανὸν ὅμως αὐταὶ νὰ ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ ψήφισματος, γνώστου τῆς ἰταλικῆς γλώσσης καὶ νομοθεσίας, ἐπὶ σκοπῷ ἀποκλεισμοῦ παρερμηνειῶν. Δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῆς Διατάξεως Ὑγειονομικῆς ὑπεβλήθη σχέδιον «γενικῶν ὑγειονομικῶν ὁδηγιῶν, ποιηθεῖσων παρὰ τοῦ κ. Γερασίμου Κώπα», φέρον χρονολογίαν: 12 Μαΐου 1828². Ὁ Κεφαλλὴν ἀγωνιστὴς καὶ Φιλικὸς Γεράσιμος Κώπας (1778—1832), ναυτικὸς, φυσικομαθηματικὸς, νομικὸς καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀνώτατος δημόσιος λειτουργός, εἶχεν εἰς τὸ παρελθὸν ὑπηρετήσῃ ὡς Ὑπουργὸς τοῦ Ὑγειονομείου Κεφαλληνίας, πιθανὸν δὲ νὰ ἐκρίθη ὡς ἐκ τούτου κατάλληλος διὰ νὰ καταρτίσῃ τὸ σχετικὸν σχέδιον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσχυσάντων παλαιότερον ἐν Ἐπτανήσῳ ὑγειονομικῶν κανονισμῶν.

Γεγονὸς εἶναι ὅτι τὸ κείμενον τῆς Διατάξεως Ὑγειονομικῆς ἐβασανίσθη ἐπὶ μακρὸν τόσον ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου, ὅσον καὶ ὑπὸ τῆς Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας. Τὸ σχέδιον τοῦ ψήφισματος ἀπεστάλη εἰς τὸ Πανελλήνιον πρὸς γνωμοδότησιν λήγοντος τοῦ Ἰουλίου, ἐψηφίσθη δὲ μετὰ ἓνα μῆνα. Πολὺ πιθανὸν νὰ εἰργάσθῃ πρὸς θεώρησίν του καὶ αὐτὸς ὁ Καποδίστριας, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἦτο ἱατρός καὶ δοθέντος ὅτι τὰς πρώτας ἐκείνας εἰδικὰς

1. Τὸ ψήφισμα βλ. ἐν Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ὁ Κώδιξ τῶν Ὑψηφισμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, Α' 1828—1829», σελ. 56—97.

2. ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Κώδ. 126. Περὶ τοῦ Γερ. Κώπα βλ. Ἡ λ. Τσι-τ σέ λ η, Κεφαλληνικά Σύμμικτα, τόμ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1904, σελ. 283—284. Πρβλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, Ἡ Διοικητικὴ Ὁργάνωσις κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανástασιν, σελ. 242.

διατάξεις διὰ τὴν Ὑδραν καὶ Σπέτσας φέρεται ὅτι ἐπεξεργάσθη αὐτοπροσώπως.

Διὰ τῆς νέας Διατάξεως Ὑγειονομικῆς : « Ἡ δημόσιος ὑγεία ἐμπιστεύεται εἰς τὸν ὑγειονόμον καὶ τοὺς ὑπάλληλους του ». Σημειωτέον ὅτι ὁ ὑγειονόμος δὲν ἦτο ἱατρός, ἀλλὰ διοικητικὸς ὑπάλληλος. Ὑπάλληλοι τοῦ ὑγειονομείου ἦσαν ὁ ἱατρός, ὁ γραμματεὺς, οἱ ἐπιστάται, οἱ φύλακες καὶ ὁ προϊστάμενος (ἀρχηγός) τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου, ἀμέσως ὑπαγόμενοι εἰς τὸν ὑγειονόμον. Εἰς αὐτὸν ὑπήγετο καὶ ὁ λιμενάρχης διὰ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὑγείαν θέματα τῆς ἀρμοδιότητός του.

Διὰ τὸ ὑγειονομεῖον προεβλέπετο ἰδία οἰκοδομὴ καὶ μάλιστα «ἀρμοδία εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ὑγειονομικῶν πράξεων».

Ὑπὸ τὸν προϊστάμενον, ἄλλως ἐπιστάτην, τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου ἐτέλει ἴδιον προσωπικὸν καὶ ἐκτελεστικὴν δύναμιν (πολιτοφυλακὴ). Ἰδία οἰκοδομὴ ἦτο ἀφιερωμένη εἰς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀποστολῆς του¹.

5. Αἱ δυσκολίαι ἐφαρμογῆς τοῦ ψηφίσματος.

Βεβαίως, ὡς ἀναφέρει καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας Δημήτριος Χρηστίδης εἰς τὴν πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀντιβασιλείας ὑποβληθεῖσαν ἐνημερωτικὴν ἐκθεσίν του², εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ληφθέντων μέτρων παρενεβλήθησαν ἀνυπέρβλητοι σχεδὸν δυσκολίαι. Αὗται προήρχοντο κυρίως ἐκ τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς χώρας, ὡς καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως αὐτῆς.

Εἰδικώτερον ἐπειδὴ τὰ σύνορα δὲν εἶχον καθορισθῇ ὀριστικῶς, ἦτο ἀδύνατον νὰ συσταθοῦν ὑγειονομικαὶ ἀρχαὶ εἰς αὐτά, τὸ δὲ μικροεμπόριον τῶν κατοίκων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Ἑλλήνας νὰ ὑφίστανται τὴν καραντίναν μακρὰν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος των. Ἐξ ἄλλου ἡ γειτονία μὲ τὴν Τουρκίαν, παρεῖχε συνεχῶς εὐκαιρίας διὰ παραβάσεις τῶν ὑγειονομικῶν κανονισμῶν. Οἱ Ρουμελιῶται ἤρχοντο καθημερινῶς εἰς ἐμπορικὰς δοσοληψίας μὲ

1. Εἰς τὸν «Ὑποθετικὸν λογαριασμὸν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἐπικρατείας ἀπὸ 1 Μαΐου 1829 μέχρι 30 Ἀπριλίου 1830» προεβλέπετο πίστωσης διὰ λειτουργίαν 20 ὑγειονομείων (βλ. Ἀ. Μάμουκα, *Τὰ κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος*, τόμ. ΙΑ', σελ. 579). Ὁ μισθὸς τῶν ὑγειονόμων ὠρίσθη εἰς 400 γρ., τῶν γραμματέων εἰς 200 γρ., καὶ τῶν γραφέων εἰς 150 γρ. μηνιαίως (βλ. Διάταξιν περὶ μισθῶν, 26 Σεπτ. 1828, Ἀρχ. Ὑδρας, τόμ. ΙΑ', σελ. 225—226). Τὰ ἐξόδα γραφείου καὶ ὁ μισθὸς τῶν φυλάκων δὲν προεβλέπετο νὰ ἐπιβαρύνουν τὸν προϋπολογισμόν, ἀλλὰ τὰ ἐξόδα ἐκάστου τῶν ὑγειονομείων ἐκ τῶν ὑγειονομικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Τῷ 1832 ὁ μισθὸς τῶν ὑγειονόμων καθωρίσθη εἰς 120 φοίνικας μηνιαίως. Βλ. Διάταγμα 326/30 Μαΐου 1832, ἐφ. «Ἐθνικὴ Ἐφημερίς», φ. 15 (8 Ἰουν. 1832), σελ. 81—82.

2. Βλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὀθωνος», σελ. 293.

τοὺς Τούρκους καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διακόψουν αὐτὰς ἢ νὰ τὰς συνεχίσουν λαμβάνοντες μέτρα προφυλακτικά. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐν γένει οὐδὲν μέτρον ἐλαμβάνετο, οὐδ' ὑγειονομεῖα ἦσαν ἐν ἐνεργείᾳ.

Ἀδύνατον καθίστατο ἐπίσης νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀπολύτως αἱ διαταγαὶ τοῦ Κυβερνήτου διὰ τῶν ὁποίων ὠρίσθησαν δύο μόνον λιμένες πρὸς κάθαρσιν τῶν πλοίων, ἡ "Υδρα καὶ ἡ Σῦρος. Ἐκάστη κοινότης διαθέτουσα τὰς ἀναγκαίας πιστώσεις ἔδρευε λοιμοκαθαρτήριον ὑπ' εὐθύνην τῆς δι' ἐλευθέρας ἐρμηνείας γενικωτέρων ὁδηγιῶν τοῦ Κυβερνήτου πρὸς τοὺς δημογέροντας, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς τὰς δημογεροντίας τῶν παραλίων πόλεων ἀνῆκε μεταξὺ ἄλλων καὶ ἡ ἐπιστασία τῆς ὑγείας. Οὕτως ὁ ἔλεγχος διεσπᾶτο καὶ ἡσκειῖτο ἀτελῶς, εἰς τὰ περισσότερα δὲ μέρη οὐδεμία μέριμνα ἐλαμβάνετο πρὸς προφύλαξιν.

6. Αἱ ὑγειονομικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Τὴν ἐκδοσιν τῆς Διατάξεως Ὑγειονομικῆς ἐπηκολούθησαν διορισμοὶ ὑγειονόμων, ὠρισμένοι τῶν ὁποίων ἤσκουν συγχρόνως καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀστυνόμων (ὑγειαστυνόμοι), ἡ τῶν λιμεναρχῶν (ὑγειονομολιμενάρχαι), ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἅπαντα ταῦτα (ὑγειαστυνομολιμενάρχαι)¹. Ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ὑπηρεσιακὴ σχέσις τῶν ὑγειονομείων πρὸς τὰ λιμεναρχεῖα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀστυνομικὰς ἀρχάς, ἦτο ἐξ ἀποστολῆς ἐξαιρετικῶς στενὴ, ἐνίοτε δὲ αἱ ἐνέργειαι αὐτῶν ἦσαν κοιναὶ ἢ συνδεδασμέναι.

Ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τοῦ συνόλου τῶν συσταθέντων ὑγειονομείων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὡς καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι γνωστὸς εἰς ἡμᾶς. Ἐν τούτοις ἐξ ἀκαταγράφου Κώδικος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς², εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι κατακεχωρισμένα τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα τῶν τελωνείων καὶ τῶν ὑγειονομολιμεναρχείων κατὰ τὴν περίοδον 1829 — 1831, πληροφοροῦμεθα ὅτι κατὰ τὸ χρονικὸν ἐκεῖνο διάστημα ἐλειτούργησαν ὑγειονομολιμεναρχεῖα εἰς Κορώνην, Καλαμάταν, Λιμένι, Ἀνατ. Σπάρτην, Μονεμβασίαν, Ἀργολικὸν Κόλπον (Ναύπλιον), Κόρινθον, Βοστίτσαν, Πάτρας, Γλαρέντζαν, Πύργον, Νεόκαστρον, Μεθώνην, Μαραθονήσι, Ἀρκαδιὰν (Κυπαρισσίαν). ἐπίσης εἰς Αἴγινα, Σαλαμῖνα, Πόρον, Ὑδραν, Σπέτσας, Τήνον, Ἄνδρον, Μύκονον, Σῦρον, Κέα, Θερμιά — Σέριφον — Σίφνον — Νάξον — Πάρον,

1. Ὄνόματα ὑπηρετούντων εἰς τὰ ὑγειονομεῖα βλ. εἰς πίνακα τῶν ὑπαλλήλων τῆς περιφερειακῆς διοικήσεως κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1829, ἐν ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 7 (23 Ἰαν. 1829), σελ. 26 καὶ ἐξῆς.

2. Βλ. Ἐκθέσεις καὶ Ἱστολογισμοὶ τῶν τῆς ἐπικρατείας τελωνείων καὶ ὑγειονομολιμεναρχείων ἀπὸ 1ης Ὀκτωβρίου 1829 μέχρι τοῦ 1831, ΒΒ, Κωδ. ἀκατάγραφος.

Μῆλον — Κίμων — Πολύκανδρον, Ἴον, Σίκινον — Ἀμοργόν, Σάμον — Ἰκαρίαν, Πάτμον — Λέρον — Κάλυμνον, Σκόπελον — Ἡλιοδρόμια, Σκυρον, Σκιαθόν, Σαντορίνην· τέλος εἰς τὰ Μέγαρα, Δόμπρεναν, Ἀσπρα Σπήτια, Σάλωνα, Ναύπακτον — Βιτρινίτσαν, Μεσολόγγιον, Βόνιτσαν — Ζαβέρδαν — Δραγαμέστον, Ταλάντι (Ἀταλάντην), Γαλαξείδι — Ἀνατολικόν.

Προσθέτομεν ὅτι πλεῖστοι διορισμοὶ ὑγειονόμων, ὑγειαστυνόμων κλπ., ὡς καὶ γραμματέων αὐτῶν, ἔχουν δημοσιευθῇ εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Ἐφημερίδα, ἐκεῖθεν δὲ σχηματίζει τις ἀρκοῦντως σαφεῖ εἰκόνα τῆς ἐπιδιωχθείσης ὑγειονομικῆς καλύψεως τῶν παράλιων πόλεων, νήσων κλπ.

Διὰ διατάγματος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐκδοθέντος λήγοντος τοῦ Μαΐου τοῦ 1832, καθωρίσθη ὅτι «εἰς ἐπαρχίας, ὅσαι ἔχουσι λιμένας καὶ ναυτικόν, διορίζεται λιμενάρχης καὶ ὑγειονόμος ἢ ὑγειονομολιμενάρχης ἢ ὑγειαστυνομολιμενάρχης· εἰς τὰς ἐχούσας μόνον λιμένας ἄνευ ἐμπορίου, ἐκεῖ ὁ τελώνης ἐνεργεῖ καὶ τὰ χρέη τοῦ ὑγειονομολιμενάρχου»¹.

Ἀνάλογος πρὸς τὸν συνδυασμὸν τῶν διοικητικῶν τῶν καθηκόντων ἦτο καὶ ὁ μισθὸς τῶν ὑγειονομικῶν ὑπαλλήλων. Οὕτω διὰ τοὺς ὑγειονόμους προεβλέπετο μηνιαίος μισθὸς ἐξ 120 φοινίκων, διὰ τοὺς εἰς ἐμπορικοὺς λιμένας ὑπηρετοῦντας ὑγειονομολιμενάρχας (ὡς καὶ διὰ τοὺς λιμενάρχας) 100 φοινίκων, διὰ τοὺς ὑπηρετοῦντας εἰς μὴ ἐμπορικοὺς λιμένας ὑγειονομολιμενάρχας ἢ ὑγειαστυνομολιμενάρχας 40 φοινίκων, ἐνῶ διὰ τοὺς ἐκτελοῦντας καὶ χρέη ὑγειονόμων τελώνας οὐδὲν ἐπιμίσιον προεβλέπετο. Παρ' ἐκάστῳ ὑγειονομείῳ ὑπηρετεῖ εἰς γραμματεὺς ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ 60 φοινίκων, ὡς καὶ ἀνάλογος «μὲ τὴν ἑκτασιν τοῦ λιμένου καὶ μὲ τὴν κατάστασιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑγείας» ἀριθμὸς φυλάκων ἐπὶ μηνιαίῳ μισθῷ 40 φοινίκων.

Πρὸς ἐποπτεῖαν καὶ γενικὸν συντονισμὸν τοῦ ἔργου τόσον τῶν ὑγειονομείων, ὅσον καὶ τῶν δασμολόγων, τῶν τελωνῶν καὶ τῶν λιμεναρχῶν, διωρίσθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1829 Ἐκτακτὸς Γενικὸς Ἐφορὸς ὄλων τῶν λιμένων τῆς Ἐπικρατείας παλαιὸς γνώριμος καὶ ἐνθερμος συνεργάτης τοῦ Καποδιστρίου, ὁ ἐκ Καλαβρύτων Ἀντώνιος Τζούνης².

1. Διάταγμα 326/30 Μαΐου 1832, ἐφ. «Ἐθνικὴ Ἐφημερίς», φ. 15 (8 Ἰουν. 1832), σελ. 81—82.

2. Διάταγμα 10198/25 Μαρτ. 1829, Γ. Δ. Δημ. Καποδ. οὐλ. οὐ, «Ὁ Κώδιξ τῶν Ψηφισμάτων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, Α' 1828—1829», σελ. 98. Περὶ τοῦ Τζούνη βλ. καὶ Ν. τ. Κονόμου, «Ἀντώνιος Τζούνης. Φιλικὸς καὶ Ἱερολογίτης (Ἀνέκδοτα Κείμενα)», περ. Ὁ Ἑρμηνεύς, ἔτος Δ' (1966), τεύχ. 19, σελ. 6—24. Ὁ Τζούνης ἀπέβλεπε τὴν 5ην Δεκεμβρίου 1831, ὑπηρετῶν ὡς Γενικὸς Ταμίας τῆς Ἑλλάδος. Βλ. σχετικῶς ἐφ. «Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος», φ. 96 (19 Δεκ. 1831), σελ. 610. Ἐπίσης βλ. Ν. τ. Κονόμου, «Ἀνέκδοτα ἀλληλογραφία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια», περ. Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά, τόμ. ΙΕ' (Ἐν Ἀθήναις 1958), σελ. 213—235, ἰδίᾳ σελ. 213—216.

Ὁ Γενικός Ἐφορος ἐξουσιοδοτήθη νὰ περιέρχεται «ὄλους τοὺς λιμένας διὰ νὰ ἐπιτηρῇ τὰ τῶν ὑγειονόμων, τῶν λιμεναρχῶν, τῶν δασμολόγων καὶ τῶν τελωνῶν, νὰ ζητῇ λόγον τῶν πράξεων των, νὰ θεωρῇ τὰ κατὰστικὰ των, νὰ ἀντεξετάζῃ τὰ ἔγγραφά των, καὶ ὅταν ἀνακαλύψῃ παραδρομὰς ἢ παρανομίας ἢ καταχρήσεις θέλει τὰς διορθῶναι ἢ θέλει τοὺς παύει τῶν χρεῶν των καὶ ἐγκαλεῖ αὐτοὺς ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως, ἀντικαθιστῶν ἄλλους προσωρινῶς εἰς τὸν τόπον των».

Ὁ Τζούνης ἐργασθεὶς καθ' ὅλον τὸ θέρος τοῦ 1829 ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴν του εἰς τὸ Αἰγαῖον φιλοτίμως καὶ ὑπέβαλε πολλὰς ἀναφορὰς διὰ τῶν ὁποίων προέτεινε τὴν σύστασιν λοιμοκαθαρτηρίων καὶ τὴν λήψιν μέτρων κατὰ τῆς μεταδόσεως τῆς λέπρας, ὡς καὶ τὴν ἀρτιωτέραν ὀργάνωσιν τῶν τελωνιακῶν καὶ τῶν λιμενικῶν ἀρχῶν¹. Ἡ κατὰ τόπον ἀρμοδιότης τοῦ Τζούνης περιέλαβε καὶ τὸν χῶρον τῶν ἐλευθέρων νήσων τῆς Δωδεκανήσου².

Ἡ διαδεχθεῖσα τὸν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1832 ἀποχωρήσαντα Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλλάδος, ἐπιθυμοῦσα καὶ αὕτῃ νὰ συντονίσῃ τὰς φροντίδας τῆς ὑγειονομικῆς ἀσφαλείας εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, διώρισε λήγοντος τοῦ Ἰουνίου 1832 ὡς Ἐφορον τῆς Ὑγείας κατὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος τὸν Ἰθακήσιον ἀρχιτέκτονα καὶ πολιτικὸν μηχανικὸν Λάμπρον Ζαβὸν καὶ ἐπεφόρτισεν αὐτὸν νὰ περιέλθῃ τὰς νήσους, νὰ ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ὑγειονομικῶν καταστημάτων καὶ λοιμοκαθαρτηρίων αὐτῶν, νὰ ἐπιβλέψῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑγειονομικῶν κανονισμῶν καὶ νὰ ἐνημερώσῃ σχετικῶς τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ συστάσεως τακτικῶν καὶ καταλλήλων λοιμοκαθαρτηρίων³.

Συγχρόνως καὶ ἐπὶ σκοπῷ ὅπως «εἰσαχθῇ ἡ ἐπιθυμητὴ τάξις καὶ ἀκρίβεια εἰς τὴν εἰσπραξίν τῶν τελωνιακῶν, ὑγειονομικῶν καὶ λιμεναρχικῶν δικαιωμάτων καὶ νὰ παύσωσιν αἱ καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι πολλάκις συμβαίνουσι (κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Γραμματεία αὕτη — ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας — λαμ-

1. Ἐγγραφον Κυβερνήτου πρὸς Ἀ. Τζούνην, 14583/24 Σεπτ. 1829, ἐν Ν. τ. Κονόμου, «Ἀνέκδοτὴ ἀλληλογραφία τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια», σελ. 230—231.

2. Βλ. σχετικῶς ἐν Ἑμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, «Ἡ τύχη τῆς Δωδεκανήσου μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821», περ. *Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις*, τόμ. Α' (1947), σελ. 186—188, 215—217, 265—267, 309—310, 361—362.

3. Βλ. Ἐγγραφον Γραμμ. Ἐπικρατείας πρὸς τοὺς κατὰ τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος Ἐκτάκτους Διοικητάς, Διοικητάς, Διοικητικούς Τοποτηρητάς καὶ Ὑγειονομολιμενάρχας, 1848/27 Ἰουν. 1832, ΓΑΚ, Ἐντυπα Καποδ. Φ. 7. Περὶ τοῦ Ζαβοῦ βλ. Ἰ. π. π. Σ. Καραβία, «Λάμπρος Ζαβός», *Ἡμερολόγιον Ἰθάκης*, τόμ. 3 (Ἐν Ἀθήναις 1930), σελ. 159—162.

Ὁ Ζαβὸς μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν κατετάγη ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ἀμοιβῆς τῶν κατὰ τὸν Ἀγῶνα παρασχεθεῖσων ἐκδουλεύσεων εἰς τὴν Γ' τάξιν τῶν Πολιτικῶν Ἀγωνιστῶν καὶ ὑπ' ἀριθμ. 171.

βάνει πληροφορίας) καὶ νὰ γίνεται ὁ ἀπαιτούμενος ἐλεγχος τῶν λογαριασμῶν τῶν τελωνείων, ὑγειονομείων καὶ λιμεναρχείων, διωρίσθησαν κατὰ τμήματα ἐπιθεωρηταὶ ἢ διευθυνταί»¹. Διωρίσθησαν ἐξ ἐπιθεωρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆχθησαν τὰ ὡς ἄνω περιφερειακὰ ὄργανα. Εἰς τοὺς ἐπιθεωρητὰς ὑπεβάλλοντο οἱ λογαριασμοὶ καὶ ἀπεστέλλοντο τὰ ἔσοδα καὶ αἱ ἀποδείξεις τῶν κατὰ διαταγὴν τῆς Γραμματείας καταβαλλομένων ποσῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ ἐνῆργουν ἐπιθεωρήσεις καὶ ἀπηύθυνον σχετικὰς ὁδηγίας, ὑποχρεωτικὰς διὰ τοὺς δημοσίους ὑπολόγους.

Ὁ Ζαβὸς κατήρτισεν ἀμέσως ὑποδείγματα τῶν βιβλίων καὶ πινάκων, διὰ τῶν ὁποίων ἔκρινεν ὅτι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐφοδιασθοῦν τὰ ὑγειονομεῖα καὶ ἐζήτησε κατάλογον τῶν νήσων τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ, καθὼς καὶ τοὺς ἰσχύοντας μέχρι τότε κανονισμοὺς. Ἡ Κυβέρνησις δὲν ἀπήντησεν ἀμέσως καὶ ὡς ἐκ τούτου μετὰ παρέλευσιν μηνὸς ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ ὁ Ζαβὸς παρέμενεν ἀκόμῃ ἐν Ναυπλίῳ.

Μετὰ ἐξ μῆνας, οἱ ὅποιοι βεβαίως ὑπῆρξαν μεστοὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, ὁ Ζαβὸς μόνον ἀριθμὸν τινα νήσων εἶχεν ἐπισκεφθῇ².

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Εὐθὺς ὡς ἀφίχθη ὁ Ὅθων, ἡ Ἀντιβασιλεία ἐπελήφθη τῆς ἀναδιοργανώσεως ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως.

Διὰ τοῦ ὀργανικοῦ διατάγματος τῆς 3ης Ἀπριλίου 1833 περὶ τῆς Γραμματείας τῶν Ἑσωτερικῶν διτηρήθη παρ' αὐτῇ ἅπανα ἡ ἀρμοδιότης ἐπὶ τῆς ὑγειονομικῆς ἀστυνομίας καὶ συνεπῶς ὑπῆχθησαν εἰς αὐτὴν οἱ πρὸς τοῦτο διωρισμένοι ὑπάλληλοι, ὑγειονόμοι κλπ. Ἐπηκολούθησε κατ' Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους τὸ διάταγμα περὶ συστάσεως θέσεων ἱατρῶν κατὰ νομούς (νομιάτρων), ὡς τεχνικῶν συμβούλων καὶ εἰσηγητῶν τῶν νομαρχῶν, καὶ ἀργότερον τὸ διάταγμα τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1836 περὶ παρεμποδίσεως τῆς μεταδόσεως τῶν μολυσματικῶν (κολλητικῶν) ἀσθενειῶν.

Ἐπέπρωτο νὰ παρέλθουν ἱκανὰ μέχρι τοῦ 1845 ἔτη διὰ νὰ ἐκδοθῇ νέος Ὑγειονομικὸς Νόμος³, νόμος περὶ ὑγειονομικῶν ἀρχῶν⁴, καὶ νόμος περὶ

1. Βλ. Ἐγκύκλιον τῆς ἐπὶ τῆς Οἰκονομίας Γραμματείας πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τῶν τελωνείων, τοὺς ὑγειονόμους καὶ τοὺς λιμενάρχας τοῦ κράτους, 19 Μαΐου 1832, ΓΑΚ, Ἀρχ. Βλαχογιάννη, Οἰκ. Φ. 116.

2. Βλ. Γ. Δ. Δημακοπούλου, «Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ὅθωνος», σελ. 294.

3. Νόμος ΚΒ' τῆς 25ης Νοεμβρ. 1845, Ὑγειονομικὸς Νόμος, «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως», φ. 31 (7 Δεκ. 1845), σελ. 149—153.

4. Νόμος ΚΓ' τῆς 25ης Νοεμβρ. 1845, περὶ ὑγειονομικῶν ἀρχῶν ἐν γένει, «Ἐφημερίς τῆς Κυβερνήσεως», φ. 31 (7 Δεκ. 1845), σελ. 153—155.

διατιμήσεως τῶν ὑγειονομικῶν καὶ λοιμοκαθαρτικῶν δικαιωμάτων¹, ὡς καὶ τὰ συναφῆ διατάγματα, μὲ πρῶτον τὸ περὶ κανονισμοῦ τῶν ὑγειονομείων καὶ λοιμοκαθαρτηρίων². Διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ 1845 ἀντικατεστάθη τὸ νομοθέτημα τοῦ Καποδιστρίου περὶ ὑγειονομείων.

Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι διὰ τῶν κατὰ τὴν Ὀθώνην περιόδον κχταρτισθέντων νομοθετημάτων³, τῆς εἰρηνεύσεως τῆς χώρας, τῆς βελτιώσεως τῶν οἰκονομικῶν, τῆς καλλιεργείας τῶν ἐπιστημῶν, τῆς λειτουργίας ἱατρικῆς σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τῆς ἀρτίας διὰ τὴν ἐπολεμουργίας καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἰατρο-συνεδρίου⁴ ἡ πολιτεία ἐμερίμνησε σπουδαίως καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς κρατικῆς προσπάθειας πρὸς διασφάλισιν τῆς δημοσίας ὑγείας.

Ἐν συνεχείᾳ, ἀπὸ τοῦ 1864 μέχρι τοῦ 1914, παρατηρεῖται, λόγῳ οἰκονομικῶν, σημαντικῆ κάμψις τῆς περὶ τὰ ὑγειονομικὰ ἡμῶν πράγματα κρατικῆς φροντίδος. Οὐδεμία συστηματικὴ μέριμνα καὶ ὑγειονομικὴ πολιτικὴ ἐκδηλοῦται, ἡ νοσηλεία παρέχεται ὑπὸ δημοτικῶν νοσοκομείων, ἡ νομοθετικὴ ἐργασία περιορίζεται, εἶναι δὲ ἄνευ συνοχῆς καὶ ἀλληλουχίας, ὅπως συμπτωματικῇ, πρὸς κάλυψιν ἐπείγουσῶν ἀναγκῶν. Βεβαίως δὲν δύναται

1. Νόμος ΚΔ' τῆς 25ης Νοεμβρ. 1845, περὶ διατιμήσεως τῶν ὑγειονομικῶν καὶ λοιμοκαθαρτικῶν δικαιωμάτων, «Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως», φ. 31 (7 Δεκ. 1845), σελ. 155—156.

2. Διάταγμα τῆς 25ης Νοεμβρ. 1845, περὶ τοῦ κανονισμοῦ τῶν ὑγειονομείων καὶ λοιμοκαθαρτηρίων τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, «Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως», φ. 37 (31 Δεκ. 1845), σελ. 181—220.

3. Ἡ ὑγειονομικὴ νομοθεσία τοῦ 1845 ἐξεδόθη εἰς τεῦχος ἐκ τῆς Βασιλικῆς Τυπογραφίας ὑπὸ τὸν τίτλον: *Συλλογὴ τῶν ὑγειονομικῶν νόμων, κανονισμῶν καὶ λοιπῶν διαταγμάτων, τῶν ἀφορῶντων τὴν ὑγειονομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος*, Ἐν Ἀθήναις 1845. Ἐπίσης ἐξεδόθη χάριν τῶν ξένων ναυτιλομένων γαλλιστί ὑπὸ τὸν τίτλον: *Code Sanitaire du Royaume de la Grèce, traduit par ordre du Gouvernement*, Ἐν Ἀθήναις 1846. Ἡ ἐκδοσις ἐπραγματοποιήθη τῇ προτάσει τοῦ ὑπουργικοῦ παρέδρου Ἡλίου Δοῦλα, εἰσηγητοῦ τοῦ Ὑγειονομικοῦ Τμήματος παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ ἐσωτερικῶν. Ἡ πρότασις αὕτη ἐνεκρίθη τῇ 21ῃ Δεκεμβρίου 1845 διὰ βασιλικοῦ διατάγματος. Προγενέστερον τῆς ἐκδόσεως ταύτης βοήθημα ὑπῆρξεν ἡ *Συλλογὴ τῶν Β. Διαταγμάτων τῶν ἀφορῶντων τὴν ἱατρικὴν καὶ τὴν δημοσίαν ὑγίαν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. Μέρος πρῶτον*. Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῆς Α. Μ. μέχρι τέλους τοῦ 1836, Ἐν Ἀθήναις 1837.

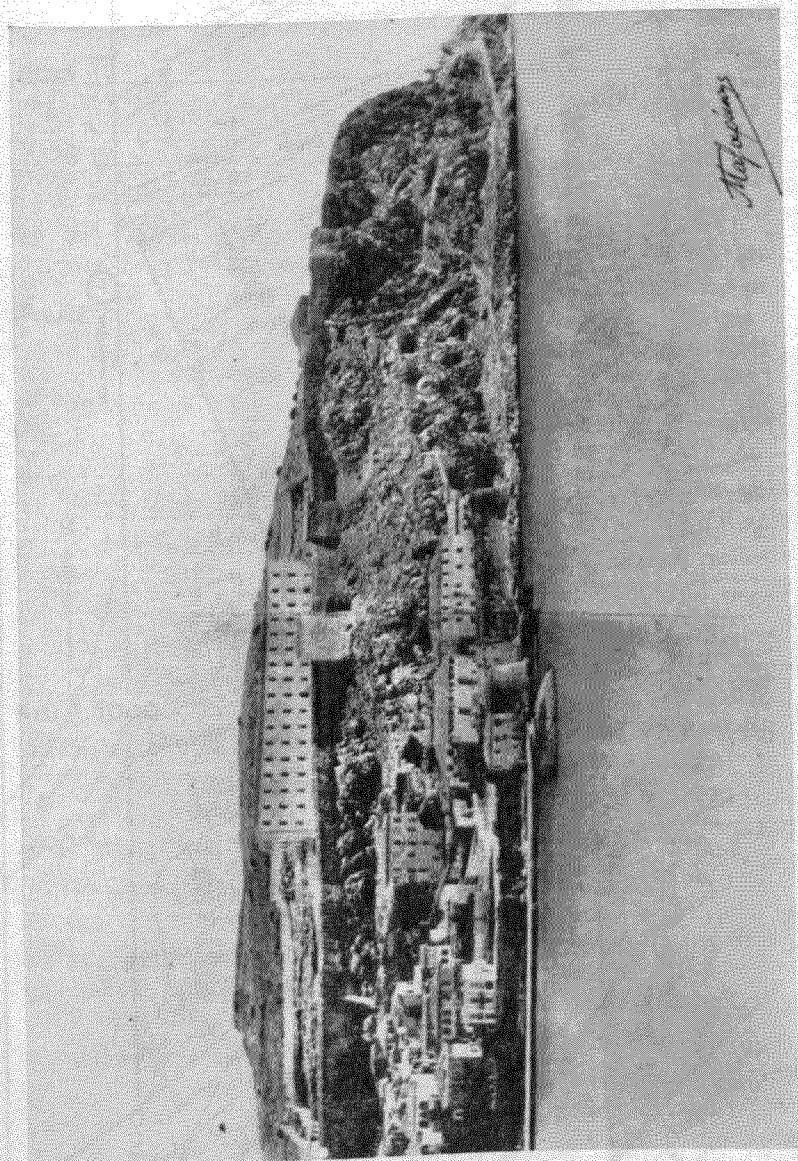
4. Ἐν εἰδος Ἰατροσυνεδρίου ἢ Ἀνωτάτου Ὑγειονομικοῦ Συμβουλίου συνεκροτήθη τῷ 1825 διὰ τῆς συστάσεως ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐπιτροπῆς ἐξ ἱατρῶν πρὸς ἐξέτασιν τῶν ἀσχοῦντων τὴν ἱατρικὴν προσώπων καὶ κρίσιν τῶν φαρμάκων ἐξ ἀπόψεως ποιότητος καὶ τιμῆς αὐτῶν. Μέλη τῆς ἐπιτροπῆς διωρίσθησαν οἱ ἱατροὶ Κ. Ζωγράφος, Μ. Κάββας, Ἰ. Βλάσης καὶ Γ. Γλαράκης. Βλ. σχετικῶς Πρακτικὰ Βουλευτικοῦ, 13, 19 Ὀκτ. 1825, εἰς τὰ *Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας*, τόμ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1973, σελ. 356, 362.

τις νὰ εἶπη ὅτι ἐπῆλθε πλήρης διακοπὴ τῆς περὶ τὴν κατασφάλισιν τῆς δημοσίας ὑγείας κρατικῆς μερίμνης καὶ τῶν ἀξιεπαίνων πρὸς τοῦτο προσπαθειῶν. Ἐν τούτοις ἀποτελεσματικὴ περιφρούρησις αὐτῆς μόνον κατὰ θεωρίαν ὑπῆρχε, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ λόγῳ ἐλλείψεως ὑγειονολόγων, εἰδικῶν ὑγειονομικῶν ὑπαλλήλων καὶ συστηματικῆς ὑπηρεσιακῆς ὁργανώσεως, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα οὐσιαστικῆς ἀνεπαρκείας τῶν πλείστων ἐκ τῶν λειτουργούντων τότε πάσης φύσεως ὑγειονομικῶν ἰδρυμάτων, τινὰ τῶν ὁποίων ἦσαν ἀπαράδεκτα. Σημειωτέον ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν μονίμων νομιάτρων δὲν εἶχεν ἐπιτύχει, διότι ἐλάχιστοι ἐξ αὐτῶν διωρίσθησαν ἢ ὑπηρετήσαν, ὁ δὲ θεσμὸς τῶν ἀπὸ τοῦ 1911 ὑγειονομικῶν ἐπιθεωρητῶν δὲν προσέθεσε πολλά.

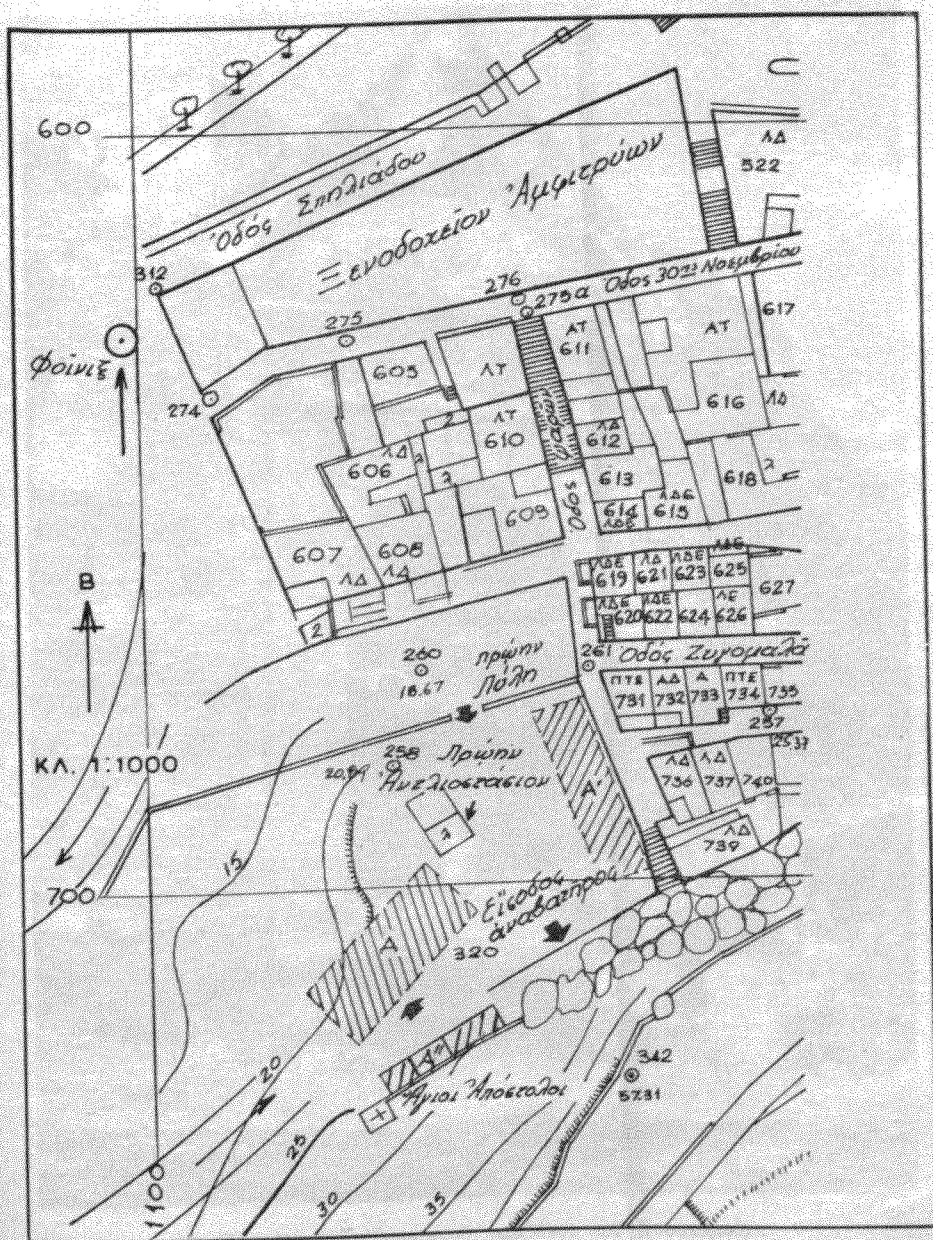
Ταῦτα πάντα ὠδήγησαν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἐκ τῆς μεγάλης ἐθνικῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ προσφυγικοῦ προβλήματος προκυψάσας τεραστίας καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας, εἰς τὴν κατὰ τὸ 1922 ἰδρυσιν τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς, Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως, παρ' οὗ ἀνελήφθη καὶ ἡσκήθη ἔκτοτε (ὑπὸ διαφόρους ὀνομασίας τοῦ αὐτοῦ φορέως) ἡ διοικητικὴ μέριμνα περὶ τὴν δημοσίαν ὑγείαν¹.

Ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι ἡ θεμελίωσις τῆς ἐλληνικῆς κρατικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας ἀνάγεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ τοὺς ὁποίους, ὥς προλαβόντως ἐξετέθη, παρὰ τὰς πασιγνώστους οἰκονομικὰς καὶ τὰς λόγῳ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων δυσχερείας, τὰς συνεχεῖς ἐπιδημίας καὶ τὴν ἔλλειψιν ἱατρῶν καὶ ὑγειονομικῶν ὑπαλλήλων, ἡ νεαρὰ ἐλληνικὴ πολιτεία κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ἵνα προστατεύῃ τὴν δημοσίαν ὑγείαν, προληπτικῶς καὶ κατασταλτικῶς, συγκριτικῶς μὴ ὑστερήσασα τῶν ἐπομένων τῆς περιόδου ἐκείνης φροντίδων τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας καὶ τῆς Διοικήσεως.

1. Βλ. ἐν Ν. Μακρίδου, *Αἱ ὑπηρεσίαι ὑγιεινῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τῶν ἡμερῶν μας (1933)*, Ἐν Ἀθήναις 1933. Βλ. καὶ Σ. π. Θ. Τσακοπούλου, «Μία ἑκατονταετηρὶς ὑγειονομικῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι, 1833 — 1933», *Μεγάλῃ Εἰκονογραφημένῃ Ἑγκυκλοπαίδειᾳ Ἱατρικῆς καὶ Ὑγιεινῆς*, τόμ. Α' (Ἐν Ἀθήναις 1934), σελ. 5—21.

1. Φωτογραφία της δυτικής πλευράς του Ναυπλίου (1884).

2. Απόσπασμα ἐκ τοῦ ἰσχύοντος σχεδίου πόλεως τοῦ Ναυπλίου.
 Α'. Ἐθνικὸν Νοσοκομεῖον. Α". Χειρουργεῖον.

3. Ἡ πύλη τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβόλου τοῦ Νοσοκομείου.
Εἰς τὸ ἐπίστηλον φαίνεται ἡ ἀναμνηστικὴ πλάξ.

4. Αναμνηστική πλάξ επιστήλου της πόλης
του Νοσοκομείου.

Αἱ ἐπ' ἀριθμ. 1, 3 καὶ 4 εἰκόνες παρεχωρήθησαν ἡμῖν
εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Συλλόγου «Παλαμήδης» τοῦ Ναυπλίου.